

Universitätsbibliothek Wuppertal

Codicis Dn. Ivstiniani Sacratissimi Principis P.P. Avg. Repetitæ prælectionis Libri XII

Justinian <I., Byzantinisches Reich, Kaiser>

Francofurti ad Moenum, M D LXXXVII.

De ratione ordinis a iurisconsulto in Pandectis observati

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1733](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1733)

DE RATIONE ORDINIS A IVRISCONSULTO IN PAN- DECTIS OBSERVATI.

Prima Pars τὰ πρώτα
Continens iudiciorum preparatoria.
LIBER PRIMVS.

Proximum est Constitutio ad antecessores iuris de docē-
di iuris methodo.

De Iustitia & iure 1.1.12.

*De origine Iuris Civilis, omnium Magistratum, & successi-
one Iurisprudentum.* 2.1.2.

De Legibus, de Senatusq; Conf. & longa consuetudine 3.1.41.
i. iure scripto, & non scripto. Quid Lex & Senatus consul-
tum, effectus legum: contraria.

De constitutionibus Principum 4.1.4.

De statu hominum 5.1.27. Id est, Iure, qualitate, conditione. Hic au-
tem de liberis, seruis, mancipiis, ingenuis, & libertinis agitur.

De his qui sui vel alieni Iuris sunt 6.1.11. Hic de patribus fa-
miliās, & filiis familiās.

*De Adoptionibus, Emancipationibus, & alijs modis quibus
Ius patris potestatis soluitur* 7.1.46. Adoptantur qui non
sunt sui Iuris, Arrogantur qui sunt sui. Emancipatio est
quasi manumissio, quæ contingit morte patris natura-
li, & civili, item ademptione dignitatis magnæ.

De rerum divisione & qualitate 8.1.11. Sunt autem res vel priuatae,
publicae, singulorum, vniuersitatis, corporales, incorporales, Iu-
ris diuini, humani, sacrae, sanctae, religiosae.

De iudiciis, in quibus considerandus est Iudex, Actor, & Reus.

Index De officio eorum, qui praesunt Iudiciis, in specie. praesunt
autem vel

In Vrbe.

Ordinarij.

De Senatoribus 9.1.12.

De Officio Consulis 10.1.1.

De Officio Praefecti Praetorio 11.1.1.

De Officio Praefecti Vrbi 12.1.2.

De Officio Quaestoris 13.1.1.

De Officio Praetoris 14.1.4.

Extraordinarij.

De officio praefecti Vigilum 15.1.4.

Extra Urbem.

De officio Proconsulis, & legati 16.1.16. In
prouincia septem dabantur legati.

De officio praefecti Augustalis 17.1.1. In AE-
gypto.

De officio Praesidis 18.1.21.

De officio Procuratoris Cas. Vel rationalis
19.1.3.

De officio Iuridici Alexandriae 20.1.2.

De officio eius cui est madata Iurisdictio. 21.1.5

Tam in vrbe quam extra.

De officio Aessorum 22.1.6. Non erant
Magistratus, sed consularij.

Lib. II.

De Iurisdictione, id est officio in genere vel communiter om-
nium iudicum 1.1.20. Hic de mero & mixto, & simpli-
ci Iurisdictione agitur.

*Quod quisque Iuris in aliu statuerit vel obtinuerit,
eodem iure statatur.* 2.1.4.

Si quis Ius dicenti non obtemperauerit 3.1.1.

De in Ius (i. ad ipsum Praetorem) *Vocando* (aduersario sc. in-
terdum sine vlllo apparitore, & vi deducendo si nolit se-
qui) & differt à Tit. *de Edendo.* 7.4.1.25.

Si quis in Ius Vocatus non ierit (vt si causa sit libera-
lis, famosa, idè ad alium Iudicem eundem sit,
vel locus sit inhonestus, vel tempus feriatum) *si-
ne eum Vocauerit quem ex edicto nõ debuit.* 5.1.3.

In Ius Vocati Si eant aut satis vel cautum dent. 6.1.
4. hñti. l. se Iudicio.

Ne quis eum qui in Ius Vocatus est (aliàs vocabitur)
Si eximat. 7.1.6. Eximere quocumque modo, eri-
pere per vim: hic tantum Actõri consulitur, &
hic agitur quanti in litem iuratum. Habet locum
ante vocationem & satisfationes receptas.

Qui satisfacere cogantur, vel iurato promittunt (ob
dignitatem, vel quia fideiussores inuenire ido-
neos non possunt) *vel sua promissioni commit-
tuntur.* 8.1.16.

Actor

Reus

Pa-
na nõ

cõpa-
rētis.

Satis-
datio.

Si ex noxali causa agatur quomodo caueatur. 9.1.6.
Id est pro seruis.

De eo per quem factum erit (vi vel sine vi) *quominus
quis in Iudicio sistat.* 10.1.3. Hic consulitur reo &
vocanti, & agitur ad interesse. Habet locum
post vocationes & satisfationes receptas.

*Si quis cautionibus in Iudicio sistendi causa factis nõ
obtemperauerit.* 11.1.15. ob casum fortuitum vel
absentiam longiorem.

*De ferijs & dilationibus & diuersis earum tempo-
ribus, & ex quibus causis feriae non impediuntur.*
12.1.10.

Excusatio.

Actor

Vter-
que.

De edendo. 13.1.13. De actionis, Instrumenti & rationum edi-
tione.

De Pactis 14.1.63. Pacta sunt rei non litigiosae sed certae.

De transactionibus 15.1.17. rei litigiosae, incertae.

Lib. III.

De Postulando. 1.1.11. Postulare prohibentur vel Edicto, vel
lege. Edicto pro se & alijs minores 17. annis. furdi, quia
Magistratum exaudire non possunt. Pro alijs foeminae,
caci, infames: pro certis personis, veluti pro parente, fra-
tre, sorore, vxore, socero, patrono, patriona, eorūq; libe-
ris. Vel lege, Iudices, arbitri, & alij sententia Iudicis sus-
pensi ab officio.

De his qui notantur infamia. 2.1.25. Qui scilicet vetantur po-
stulare.

De Procuratoribus, (actoris scilicet ad Iudicia non ad ne-
gotia, de quibus infra mandati) & *defensoribus reorum.*
3.1.8.

Quod cuiusque vniuersitatis nomine vel contra eam agatur.
4.1.9.1. de Syndicis collegiorum, communitatum.

De negotijs gestis (absentis sine mandato, idque bona fide
5.1.51.

De calumniatoribus 6.1.9.1. de Iniquis & malitiosis actorib.
vel quia nullam habent actionem, vel quia desistunt vel
arguuntur acceperunt pecuniam, aut decepti vt per calum-
niam raperent aliquem in Ius, eius vexandi causa, vel ab
eo aliquid extorquendi.

Lib. IIII.

De Restitutionibus in Integrum. 1.1.9. Comperunt autem
vel

Iure Actionis.

*De eo quod metus causa gestum esse dice-
tur.* 2.1.23.

De dolo malo 3.1.41. non de actione doli
mali, in qua dolus actione in factum vin-
dicatur non restitutione in Integrum:
vt hic Tit. differat à Titulo de doli ma-
li & metus exceptione.

Officio Iudicis.

De minoribus 25. annis 4.1.52. ratione aeta-
tis datur haec restitutio.

De Capitis diminutione (ob status mutati-
onem scilicet) Consistit caput huiusmodi statu
in libertate, ciuitate, & familia. Cap-
ite minuitur qui in huiusmodi statu
non manet: datur haec restitutio iis qui
propter minimam capitis diminutionem
debitoris actiones suas amiserunt re-
scisa capitis diminutione. 5.1.11.

*Ex quibus causis maiores 25. annis restitu-
untur.* 6.1.46. ob militiam sc. absentiam
Reipublicae causa, Iustum metum.

Ex Edicto.

De alienatione Iudicij mutandi (quo ad se)
vel suscipiendi (quo ad eumentem) *causa
facta* 7.1.13. qua alienatione aduersari-
us nobis obici potest, vel potentior,
vel alienae prouinciae.

Iudices

Iudices compromissarij.

De receptis, qui arbitriū receperūt, et sententiā dicant 8. l. 57.
Nauta, caupones, stabularij et recepta restituant 9. l. 7. Homonymia vocabuli recepti in priori titulo fecit vt hic titulus subderetur alieno & quasi deserto loco.

SECUNDA DE IUDICIIS, QUIBUS scilicet res nostras petimus, & quidem ciuilibus & realibus: in iis enim propter rem mouemus controuersiam aduersus eum qui nullo nobis contractu est obligatus, sic dicta quia à mero Iudicis officio proueniunt.

Lib. V.

De iudicij & sibi quisque agere vel conueniri debeat 1. l. 82. id est de foro competenti & ordinario.

Actiones quibus Iudices addicuntur, sunt vel Vindicationes quibus res nostras petimus, suntq; vel Vniuersales ceu vniuersitatis, vel

Ciuiles,

De inofficioso testamento 2. l. 32. Hac petitione ex l. Glicia rescinduntur testamenta, in quibus vel pater à filio, vel filius à patre exheredatus: in iis enim vtrique videntur esse sui officij obliu, eaque rescisio postulat à Iudice.

De hereditatis petitione 3. l. 6. Est generalis & assis vindicatio, qua petimus nos hæredes declarari & hereditatem nobis restitui ab eo qui pro hærede vel possessore eam possidet.

Si pars hereditatis petatur 4. l. 10.

Prætoriarum quæ dantur iis qui sunt similes hæredibus.

De possessoria hereditatis petitione 5. l. 2. Qua bonorum possessor tantum consequitur, quantum hæres per superiores: datur autem à Præto.

De fideicommissaria hereditatis petitione 6. l. 3. quæ datur iis quibus ex SC. Trebelliano restituitur hereditas: nam ij imitantur hæredes.

Lib. VI.

Rei singularis.

Corporalis, dantur dominis aut quasi, non tamen enpossidentibus.

De rei vindicatione 1. l. 80. id est, proprietatis assertionem, quæ datur proprietario ciuilitè & directo.

De publiciana, id est, Prætoriarum, in rem actione. 2. l. 19. Datur bonæ fidei possessori, qui proprietario similis est, qui amisit possessionem.

Si ager & ceteris, (id est) Emphyteuticarius petatur ab Emphyteuticario qui proprietarium imitatur, cui etiam datur vindicatio in rem utilis 3. l. 3.

Lib. VII.

Incorporalis, vt seruitutum, quæ dantur possessori & domino, suntque

Personarum, ita dictæ quod res personis seruiant.

De usufructu, & quemadmodum quis utatur fruatur 1. l. 81. est autem diuiduus.

De usufructu accrescendo, id est iure nanciscendæ partis eius qui non concurrat in usufructu, vel concurrere desijt. 2. l. 13.

Quando dies usufructus legari cedat 3. l. 1. Ab adita scilicet hereditate, proprietatis verò dies à morte testatoris, vt iure

veteri diem legati cedere cū dicimus, significamus post eū diem moriente legatario legatum trāsmitteri in hæredem eius.

Quibus modis & sicut usufructus vel usus amittatur 4. l. 31. Capitis diminutione, morte, rei mutatione, non vtendo, in iure cessione, dominij acquisitione.

De usufructu earum rerum quæ usu consumuntur & terminuntur 5. l. 12. legatario adiudicando scilicet & tradendo, si prius tamē cautionem ex SC. dederit.

Si usufructus petatur, confessoria actione scilicet, vel ad alium pertinere negetur, negatoria 6. l. 7.

De operis seruorum 7. l. 6. quæ imitantur vsum fructum, distant tamen: non enim eodem modo amittuntur, sunt indiuiduæ, cedunt ex die petitionis, ad vsum accedunt. Idem dicendum de operis animalium, vecturis iumentorum.

De usu & habitatione 8. l. 24. indiuidua est.

Usufructuarius & vluarius quemadmodum caueat 9. l. 12. se vsurum s. boni viri arbitratu & domino se restitutum possessione amisso aut finito iure suo.

Lib. VIII.

Prædiorum: suntque iura quibus prædia prædijs seruiunt.

De seruitutibus (prædiorum scilicet) & quomodo constituantur 1. l. 21.

De seruitutibus urbanorum, 2. l. 40. quæ vsu non loco distinguuntur.

De seruitutibus rusticorum 3. l. 38. Communia prædiorum tam urbanorum quam rusticorum 4. l. 19.

Si seruitus vindicetur confessoria scilicet, vel ad alium pertinere negetur, negatoria s. actione 5. l. 22.

Quemadmodum seruitus amittatur 6. l. 21. confusione, acquisitione dominij & prædiij, non vtendo, vscapione, cessione.

Lib. IX.

2 A^{ct}iones noxales personales, quæ naturam realium induunt, nec ex contractu nec ex maleficio dantur, occasione scilicet rerum contra ullam conventionem, ex aliquo facto ceu delicto leuiore, quod criminale iudicium nequaquam constituat, ideo non ex contractu sicut aliæ actiones, sed facto & culpa aliqua gignuntur, dantur dominis iure directo aduersus dominos & damnum datum persequuntur.

Si quadrupes (est vetustissimum nomen actionis) *pauperiem* (i. damnum sine iniuria: brutum enim, quia ratione caret, iniuriam facere non potest) *fecisse dicitur* l. 1. 5.

Ad l. Aquiliam (i. de damno dato, vt puta occiso homine, seruo vel pecude, vel vsto, fractove rupto, vel alio damno mihi dato cum iniuria tamen, vel si intercepta nobis vtilitas) 2. l. 5. 8.

De his qui effuderint vel desecerint 3. l. 7.

De actionibus noxalibus 4. l. 43. in genere s. fuisse enim immentum omnes enumerare.

Lib. X.

3 A^{ct}iones mixtæ in rem & personam, quibus rerum fieri diuisionem petimus.

Finium regundorum (iudicio scilicet & inter affines, quod datur pro finibus regundis seu terminandis) l. 1. 13.

Familia erciscunda 2. l. 5. 8. iudicio s. inter cohæredes vel similes personas.

Communi diuidendo 3. l. 31. iudicio s. inter eos cum quibus rem habemus communem, vel ex societate, vel sine societate.

4 A^{ct}iones præparatoriæ ad rem vindicandam.

Ad exhibendum 4. l. 20. qua actione rem ipsam non quidem vindicamus, sed ad eius vindicationem nobis viam facimus & præparamus.

Lib. XI.

De interrogationibus in iure, (εἰς ἔκθεσιν) *faciendis, & interrogatorijs actionibus*, quæ dantur ex responso sicut ex confessoria: neutra tamen propriè actio. l. 1. 23. hodie non est in vsu: nam ante iudiciu nemo cogitur de iure suo respondere.

De quibus rebus ad eundem iudicem eatur 2. l. 2. de ijs sc. quas cum alijs habemus diuidendas.

De seruo corrupto 3. l. 17. i. de damno seruorum animis, & moribus dato: nam s. tit. ad l. Aquiliam de damno eorum corporibus dato diximus. Persequitur autem I. C. iudicia, quæ neque ex vero contractu, neque ex vilo insigni maleficio existunt.

De seruis fugitiuis 4. l. 6. fugitiuus seruus dicitur, qui animo non redeundi fugit, erro qui animo redeundi.

De Alea lusu & Aleatoribus 5. l. 4. quo vitio serui potissimum laborant.

Si mensor, id est finitor, *agrorum falsum modum dixerit* 6. l. 7.

5 Edicta quæ ad res religiosas & diuini iuris relictas factasque seruandas pertinent.

De religiosis, s. rebus, *& sumptibus funerum, & si funus ducere liceat* 7. l. 46. qua actione etiam is tenetur qui in alienum locum mortuum intulit.

De mortuo inferendo & sepulchro adificando 8. l. 5. estque interdictum prohibitorium, quod veluti causam proprietatis continet.

TERTIA DE REBUS, QUÆ NOBIS ex contractu debentur, & actionibus quibus petimus & condicimus res nobis debitas, quæque nobis competunt ad eas exigendas. Variæ sunt autem causæ ex quibus nobis quid debetur ex contractu.

Lib. XII.

Contractus autem constant vel

Rei interuentu, suntque ij contractus vel

Stricti iuris.

De rebus creditis i. Si certum petatur & de conditione, mutui, scilicet. l. 1. 42.

De iure iurando siue Voluntario, siue necessario, siue iudiciali 2. l. 42.

Iusurandum teste Laberio est remedium & emplastrum æris alieni. voluntariu illud est quod pars parti in iudicio defert. Necessarium quod refertur, ita dictum, quod necessario est præstandum. Iudiciale quod à iudice defertur.

De in litem iurando, i. Iuramento præstando quoties aut necessarium aut à iudice delatum est, quo is qui iurat, rem in iudiciu deductam iuxta affectionem æstimat, per quam æstimationem Reus puniatur qui contumaciter non restituit. 3. l. 11.

De Conditione causa dati i. rei datæ, *causa non sequuta* 4. l. 16.

De Conditione ob turpem causam vel iniustam 5. l. 10.

De Conditione indebiti, soluti sc. 6. l. 69. Is autem qui indebitum soluit, distrahendi potius quàm contrahendi animo soluit.

De Conditione sine causa 7. l. 5. i. eius quod sine vlla causa datum est. Lib. XIII.

De Conditione furtiua l. 1. 20. quæ ad rem furto sublatam repetendam datur: furti enim actione penali, & ad exhibendum vendicatione cum iis agi potest.

De Conditione ex lege 2. l. 1. qua vitimur cum lege non introducitur aliqua obligatio vel actio, nec cautum est quo genere actionis vtamur.

De Conditione triticiaria 3. l. 4. alij triticiariam legunt: per eam petuntur res omnes certæ, vel incertæ, & incorporales: & in ea Iudex seruit scripturæ contractus. Dicitur arbitraria, quia pro suo arbitrio Iudex æstimat rem petitam ratione loci & temporis, eamque æstimationem recipiunt res omnes præter pecuniã, quæ ceteras res æstimat: sic dicta quia in antiqua formula huius conditionis tritici siebat mentio, propterea quod qui hanc actionem sibi dari primus postulauit, fortè ei res erat de æstimando tritico: vt hinc notauit Cuiacius.

De eo quod certo loco dari oportet, condicendo scilicet. 4. l. 11. qua conditione id petitur quod alio vel loco vel die dari debuit, facta commemoratione eius diei & loci quo dari debuit, atque ita plus loco vel tempore non petitur, idque introductum ne creditori illuderet debitor.

De pecunia constituta 5. l. 31. condicenda s. quoties quis constituit se mihi soluturum id quod alius debebat.

Bonæ fidei,

Nominati, quibus vtimur quoties species dari, præstari, restitui, reddi, & alio modo intenditur, vt pote non alienato eius dominio sicut in superioribus. Procedunt autem ex contractibus

Nostris.

Commodati i. rei commoda vtendi datæ, *vel contractione* 6. l. 23. Commodatum est quasi mutuum ad vsum, vt mutuum est commodatum ad abusum. Hac actione vtimur quoties in re commodata aliquid dolo admittu est aut

aut non redditur.

De pignoratitia actione & contra. 7. l. 43. qua utimur cum dolus admissus in pignore dicitur. Pignus est proprie mobilium, quia pignus a pugno quo traditur dictum est, suntque eius duæ actiones, directa quæ datur vero domino seu debitori, contraria creditori.

Lib. XIII.

Aliorum id est, de conditionibus & actionibus nobis competentibus ob aliquid datum, gestumve cum eo qui alteri subiectus est, vel quasi.

De exercitoria aduersus scilicet exercitorem vel nauclerum *actione*, qua tenetur ex contractu magistri, quem nauis præposuit, vel eius qui à magistro præpositus est. l. 7.

Ad l. Rhodiam de Iactu. 2. l. 10. quæ lex vult iacturam factam naue laborante in mari sarciri omnium (quorum interfuit iacturam fieri) contributione, idcirco vectores ex eo agere possunt aduersus magistrum nauis & exercitorem.

De Institoria actione. 3. l. 20. aduersus eum qui instituit aliquem mensæ, tabernæ aut negotiationi, qui enim cum Institore cotrahit, fidem eius à quo Institor præpositus est, sequi videtur. Ideoque ut is qui instituit, commodum sentite cupit eius ministerio quem instituit, & incommodum ex eodem sentire debet. Datur hæredi & in hæredes.

De tributoria actione. 4. l. 12. si domino sciente cum eius seruo cui peculium commiserat, contraxi, eique pecuniam credidi, concurrat cum eo domino creditore in peculium eius serui, quod quidem inter nos pro rata debiti distribuetur, nec dominus integrum debitum ex eo consequetur, sed ab eo etiam pro rata inter nos distribui. vnde tributoria actio dicitur.

Quod cum eo qui in aliena potestate est negotium gestum esse dicitur. 5. l. 8. siue is liber siue seruus fuerit, datur in dominum vel patrem actio de peculio, & in rem verso, ut infra dicitur & quod iussu.

Ad S. C. Macedonianum. 6. l. 22. quo mutuum filiofamil. & ei qui est in potestate patris datum, à creditore condici non potest.

Lib. XV.

De peculio. 1. l. 69. & eius actione quæ mihi competit contra-

henti cum tuo seruo vel filio peculium habentibus te patre vel domino nolente vel inuito, qua actione non teneris mihi ultra vires peculij, quas supra nihil possum condicere.

Quando de peculio annualis fit exceptio. 2. l. 4.

De in rem verso. 3. l. 21. si id quod vel seruo tuo vel filio credidi, appareat in rem tuam & emolumentum versum esse, possum condicere: etsi uterque nihil in peculio reliquerit.

Quod iussu. 4. l. 5. quæ actio, datur contractibus cum filio vel seruo, voluntate patris aut domini præcedente vel sequente.

Lib. XVI.

Ad S. C. Velleianum. 1. l. 32. quo mihi negatur conditio aduersus mulierem, quæ quo modo in se recepit alienam obligationem.

Hic erat dicendum de Innominatis: sed quia ordinem Titulorum mutare nolumus, Lector animaduertet Iurisconsultum contractus innominatos retulisse in librum XIX.

De compensationibus. 2. l. 34. Compensatio est crediti conditi exceptio.

De rebus creditis ad custodiam.

Depositum vel contrarium. 3. l. 34. Duæ depositi actiones competunt, directa ei qui deposuit, contraria qua is apud quem res deposita est, agit ad reperendas expensas vitales, quas in re deposita fecit. affine est deposito sequestrum.

Lib. XVII.

Consensu: qui contractus rei interuentum non desiderant ut superiores.

Mandati vel contra. 1. l. 62.

Pro socio. 2. l. 85.

Lib. XVIII.

De contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem & venditorem compositis, & quæ res venire non possunt. 1. l. 65.

De in diem additione. 2. l. 23. qua res in auctione fit emptoris, nisi quis intra certum diem supra adiecerit ad pretium.

De lege commissoria. 3. l. 8. qua intra certum tempus non soluto pretio res inempta esse debet: sic dicta quod qui in eam legem committit, in vniuersam venditionem committat.

De hereditate vel actione vendita. 4. l. 25.

De rescindenda venditione, & quando liceat ab emptione discedere. 5. l. 10.

De periculo & commodo rei vendita. 6. l. 9.

De seruis exportandis, vel si ita mancipium venierit, & manumittatur vel contra. 7. l. 10.

Lib. XIX.

De actionibus empti, vel vendita. 1. l. 57.

Locati & conducti. 2. l. 65.

Innominati. Hic tractatus pars altera est diuisionis superius positæ, qua diximus contractus qui rei interuentu constabant esse vel stricti iuris vel bonæ fidei. Bonæ fidei verò alios esse nominatos, de quibus iam diximus, alios innominatos, quorum hic fit mentio.

De estimatoria actione. 3. l. 2. quæ ei competit, qui rem

suam æstimatam vendendam alteri dedit, non autem empti: et si in ea sit mentio pretij, non locati: et si rem vendendam locasse videatur, non mandati: ad has actiones defectu verborum, quæ præscriptis in factum verbis dicuntur, decurrendum est, cum negotium tã ambiguum est, ut nesciamus ad quam speciem contractus sit referendum.

De rerum permutatione. 4. l. 2.

De præscriptis verbis, actione scilicet, & in factum actionibus. 5. l. 28. Est actio civilis in factum ex contractibus inominatis, descendens ad hanc veniendum est, quum apparet quidem quale sit factum, sed redigi in ordinem contractuum nominatorum nequit, quia plures sunt res quam vocabula.

Q V A R T A,

in qua agitur de accessoriis contractuum & actionibus ex causa nuptiarum & tutela.

Lib. XX.

De accessoriis contractuum quæ pertinent aut ad eorum securitatem.

De pignori & hypothecis qualiter contrahantur & de pactis eorum. 1. l. 35.

In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahantur. 2. l. 10. Bona eius qui dotem promittit, marito: mariti vero uxori ad restituendam illi dotem, & coloni fructus locatori, & inuecti illo sciente tacite obligantur.

Quæ res pignori vel hypotheca obligari non possunt. 3. l. 5. facta, &c.

Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur, & de his qui in priorum creditorum locum succedunt. 4. l. 22.

De distractione pignorum vel hypothecæ. 5. l. 14.

Quibus modis pignus vel hypotheca soluitur. 6. l. 15.

Lib. XXI.

Complementum seu ipsos contractus bonæ fidei implendos.

De Aeditio edicto, quo in totum rescindimus venditionem re venditori reddita, & precio recepto, & redhibitione quanti minoris seu æstimatoria quæ in partem rescindit emptionem pretio emptori reddito, eo quod minoris rem emisset si rei vitium sciisset. 1. l. 65.

De evictioibus, cuiusmodi præstare emptori venditor tenetur, & dupla stipulatione, quam olim stipulari moris erat, eo casu quo res euinceretur. 2. l. 76.

De exceptione rei vendita & tradita 3. l. 3. opponenda venditori si aut eius hæredibus rem venditam euincerentibus.

Lib. XXII.

De usuris, fructibus & causis & omnibus accessionibus & mora 1. l. 49. 1. de mediterraneis usuris. De nautico fœnore 2. l. 9. 1. maritimis usuris.

Probationem, qua deficiente inutilis esset contractuum diffinitio.

De probationibus & præsumptionibus 3. l. 30.

De fide instrumentorum & eorum accessione 4. l. 6. Instrumenta dicta sunt ab instruendo, quod instrumentis lis instruatur.

De testibus 5. l. 25.

De iuris & facti ignorantia 6. l. 10. quæ ab onere probandi releuat donec probetur contrarium.

Lib. XXIII.

Actiones inter maritum & uxorem cum omnibus earum antecedentibus, & consequentibus.

De sponsalibus 1. l. 18.

De ritu nuptiarum. 2. l. 68.

De iure dotium 3. l. 88.

De pactis dotalibus 4. l. 32.

De fundo dotali. 5. l. 18.

Lib. XXIV.

De donationibus inter virum & uxorem 1. l. 68. constante scilicet matrimonio prohibitis.

De diuorij & repudij 2. l. 11. Hic titulus finem facit Digesti veteris.

Solutio matrimonio quem admodum dos petatur 3. l. 68. Causæ repetitionis in iudicio, seu actione de dote à marito faciendæ sunt impensæ in res dotales factæ quæ actionem dotis minuunt.

Lib. XXV.

De impensis in rebus dotalibus factis. 1. l. 16.

De actione rerum amotarum 2. l. 30. earum scilicet rerum quæ celatæ, absconditæ, asportatæ, consumptæ dolo malo, & cogitatione diuortij interuersæ, quæ maritus ob eas causas in uxorem dotem repetentem, vitur.

De liberis, natis scilicet facto diuortio, agnoscendis, à parentibus, idque ex senatusconsulto Plautiano, vel à patris liberis alendis quoties egestate laborant 3. l. 9.

De ventre inspicendo custodiendoque partu 4. l. 4.

Si ventris nomine, (ventrem appellat eum qui nondum est editus) muliere in possessionem missa à Prætoribus, eadem possessio ad alium dolo malo translata esse dicitur 5. l. 2.

Si mulier ventris nomine in possessione calumnie causâ, utpote fisciens prudensque se non esse prægnantem, vel se quidem esse, sed ex alio, esse dicitur 6. l. 2.

De concubinis 7. l. 5. Concubinatus matrimonium imitatur & legitimam uxorem: est enim legitima coniunctio & vice coniux etiam appellatur, liberi ex ea suscepti non spurij, sed naturales: pater autem fit contubernio & concubinaru naturaliter, nuptiis & adoptione iustus, stupro nullo modo.

Lib. XXVI.

Actiones inter pupillum, tutorem & curatorem cum earum antecedentibus & consequentibus.

Definitio.

De tutela 1. l. 18.

Species.

De testamentaria tutela 2. l. 34.

De confirmando tutore, vel curatore, qui scilicet vel ab extraneo vel à patre naturali vel à matre, vel codicillis testamento non confirmatis datus est 3. l. 11.

De legitimis tutoribus 4. l. 11. quibus locus est deficientibus testamentariis, suntque ipso iure tutores.

De tutoribus & curatoribus datis ab iis qui ius dandi habent, qui tutores honorarij dicuntur, quia à Magistratibus dati, & qui in quibus causis specialiter dari possunt 5. l. 29.

Qui petant à magistratu tutores & curatores & ubi petantur. 6. l. 7.

Administratio & eius effectus, & qui ab ea vel remouentur, vel se excusare possunt.

De administratione & periculo tutorum vel curatorum qui gesserunt vel non, & de agentibus vel conueniendis uno vel pluribus 7. l. 62.

De auctoritate & consensu tutorum & curatorum 8. l. 22. iis quæ à pupillo fiunt interponendo.

Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conueniri possunt 9. l. 8.

De suspectis tutoribus & curatoribus 10. l. 12.

Lib. XXVII.

De excusationibus tutorum, & temporibus earum excusationum scilicet 1. l. 49.

Vbi pupillus educari vel morari debeat, & de alimentis ei præstandis 2. l. 6.

Actiones nomine tutelæ competentes & in quos dentur.

De tutela actione scilicet & rationibus distrahendis. i. de accusanda culpa vel fraude tutoris, qui rem pupilli abstulit nec in rationes retulit, & vtili curacionis causa actione 3. l. 12. quæ actio pupillis competit, & tutelæ directæ dicitur.

De contraria tutela & vtili actione 4. l. 61. quæ tutoribus & curatoribus competit.

De eo qui pro tutore, prouide curatore negotia gessit 5. l. 5.

Quod falso tutore auctore gestum esse dicitur, à pupillo scilicet 6. l. 5. Hæc actio competit ei qui cum pupillo contraxit eo auctore, qui tutor falsus erat.

De fideiussoribus & nominatoribus. i. laudatoribus & affirmatoribus, & hæredibus tutorum vel curatorum conueniendis à pupillo scilicet 7. l. 18.

De Magistratibus à pupillo conueniendis & eorum hæredibus 8. l. 9.

De rebus eorum qui sub tutela & cura sunt, sine decreto non alienandis vel supponendis. i. obligandis 9. l. 4. Eiusmodi venditio & obligatio iure nulla est, ex qua causa pupillo competit actio aduersus earum rerum emptores, vel in eas ius pignoris acquirentes.

Affinia.

De curatoribus furioso & alijs extra minores dandis 10. l. 17.

QVINTA DE TESTAMENTIS: IN QVA
 agitur de Testamentis, codicillis, institutionibus, substitutionibus, legatis, fideicommissis, eorum speciebus, conditionibus, &c.

Lib. XXVIII.

Actiones successoribus vel quasi, ex iure civili hæredibus, fideicommissariis, legatariis ex testamento solenni vel minus solenni competentes.

Quæ requiruntur ad hoc ut sit ultima testatoris voluntas iusta & legitima.

De testamentis & quæ testamenta facere possunt, & quemadmodum. 1. quibus solennitatibus fiunt 1. l. 31.

De liberis & posthumis hæredibus instituendis vel ex hæredandis, in testamento scilicet 2. l. 32. alias liberorum præteritio statim iniustum testamentum faciet, vel testamentum posthumi natiuitate rumpetur.

De iniusto, iniustum est in quo defunt solennia, rupto, agnatione posthumi præteriti & per alios modos qui in hoc titulo comprehenduntur, irrito, capitis diminutione testatoris vel deserta hæreditate 3. l. 20. Imperfectum verò dicitur si non subscriptum vel subligatum à testibus. Desertum ex quo nemo adit hæreditatem.

De his quæ in testamento delentur qualia sunt quæ lituris corrupta sunt, inducuntur, quod sit cancellatio, inscribuntur, id est, quæ alijs literis superferipta enim sunt quæ in delentorum locum veniunt 4. l. 4. his omnibus sit irritum testamentum.

De hæredibus instituendis 5. l. 92. extraneis scilicet.

De vulgari, quæ cuilibet & à quolibet, & pupillari substitutione, quæ a patre filio minori 14. annis fit: potest enim filio pater ea astate substituere. 6. l. 48.

De conditionibus, quæ suspendunt id de quo agitur, institutionum 7. l. 28. Condicio impossibilis est lege vel natura, quoties à neutra admittitur, ideoq; habetur pro non adiecta. possibilis confertur vel in hæredis potestatem vel in casum vel in vtrumq;. Extranei possunt sub his institui, deficiente conditione deficit institutio, existente valet.

De iure. 1. spatio temporis, delibèrandi. id est, ad delibèrandum & cernendum hæredi à testatore dato ut vel hæreditatem adeat vel repudiet. 8. l. 11.

Lib. XXXIX.

De testamento militis 1. l. 45. in quo regulæ iuris civilis communes non ita obseruantur ut in testamento pagani.

De acquirenda, ubi deliberauerit, & de omittenda hæreditate. 2. l. 98. Adire & repudiare extraneorum, immiscere se & abstinere suorum.

Quemadmodum testamenta aperiantur, inspicantur & describantur. 3. l. 12. Id fieri necessarium est deliberationis & aditionis gratia. Cæterum lege vicefismaria & remedio extraordinario vitimur aduersus confidentem penes se tabulas esse: nullam tamen causam allegantem ob quam non exhibeat. Item interdicto de tabulis exhibendis si inficiatur vel litigat. idq; iure petitur, quia testamenta publicum instrumentum sunt.

Si quis omissa causa testamenti, id est, si quis proximus vel agnatus omissa hæreditate ex testamento sibi delata, quo grauari se perspiciebat ad quædam legatariis restituenda, ab intestato, vel alio modo possideat, id est, possidere malit, hæreditatem. 4. leg. 30. ut ita euitet onera legatorum, legatario aduersus eum datur utilis actio perinde ac si ex testamento adijisset.

Totius hæreditatis ablatio, vel quando integra hæreditas alieni auferri possit.

De SC. Syllaniano, tempore Augusti facta, & *Claudiano,* quo scilicet Syllanianum confirmatum est tempore Neronis, unde Neronianum & Pisonianum quoque dictum est, seu quorum testamenta non aperiantur. id est, eius qui in familia interfectus est: eius enim testamentum ante habitam de seruis questionem qui sub eodem tecto fuerunt, & ante sumptum de interfectore supplicium non aperitur: alias ut indigno hæredi hæreditas auferretur 5. l. 27. idque introductum ne hæres propter suum compendium familiæ facinus occultaret.

Si quis aliquem testari prohibuerit vel coegerit. 6. l. 3. illi ut indigno hæreditas auferretur.

De codicillis. 7. l. 20. i. de testamento minus solenni.

Lib. XXXX.

Quomodo pars hæreditatis possit adimi, & de hæreditatis ablatione.

De legatis in genere quibus pars hæreditatis detrahitur. Est enim legatum hæreditatis delibatio.

De legatis & fideicommissis I. l. 131. Hic tractatur quid & quantum legari possit.

Lib. XXXI.

De legatis & fideicommissis II. 2. l. 93. Hic tractatur quis, quibus, à quo, quibus verbis legare & legari potest, seu de personis legantis & legatariorum.

Lib. XXXII.

De legatis & fideicommissis III. 3. l. 101. Hic de verborum significatione tam ad personas quam ad res legatas pertinentium agitur.

Lib. XXXIII.

De specialibus legatis.

De annuis & mensuris legatis & fideicommissis 1. l. 29.

De usu, usufructu, redditu, habitatione, operis per legatum, & fideicommissum relictis. 2. l. 43.

De seruitute legata urbana & rustica. 3. l. 7.

De dote prælegata 4. l. 18. sic dicta est quod cum vxori res sua legatur, redditur verius quam legatur.

De optione, quæ publicè fieri debet, vel electione, quæ erat arbitraria, legata 5. l. 22. Cogimur adita hæreditate optare, quo subsecuto locus non est penitentia.

De tritico, vino, aut oleo legato. 6. l. 16.

De instructio fundo, & instrumento legato. 7. l. 29.

De peculo legato 8. l. 26. id est, quid peculij legati nomine veniat.

De penu legata 9. l. 7. Penu nomine intelliguntur quæ ad potum & cibum congregata sunt.

De suppellectile legata. 10. l. 14.

Lib. XXXIV.

De alimentis, quorum legatum est plenius, & cibariis legatis 1. l. 23.

De auro, argento, mundo, ornamentis, veste, vestimentis, & status legatis. 2. l. 42.

De liberatione legata, debitori scilicet. 3. l. 32.

Legatorum particularium & vniuersalium diminutio, vel amissio.

De adimendis, & transferendis legatis & fideicommissis 4. l. 32.

De rebus dubijs. 5. l. 30. scripturæ dubietas legatum nullum reddit. Hic de ambiguo sermone legatorum & cum incertis personis legatum est, agitur.

De his quæ pena causa relinquuntur 6. l. 2. Huiusmodi legata hodie valent, nisi probrosis & illicitis conditionibus adiecta sint.

De regula Catoniana 7. l. 5. qua non ex apertis tabulis ut volebant leges caducæ Iulia & Pappia, sed à morte testatoris cedunt legata.

De his quæ ut indignis auferuntur. 8. l. 25. quæ vocantur erepticia.

Lib. XXXV.

De conditionibus, demonstrationibus, causis, modis eorum quæ in testamentis inscribuntur. 1. l. 112. deficiunt etiam legata deficiente conditione sub qua relicta sunt.

Ad leg. Falcidiam. 2. l. 95. quæ legatis civilem modum, dodrætem videlicet præscripsit, à quibus hæres quartam detrahit, quæ Falcidiana dicitur.

Si cui plus quam per leg. Falcidiam licuerit, legatum esse dicitur. 3. l. 9. Satisfabit scilicet, tantam pecuniam daturum, quanta ea res erit.

Lib. XXXVI.

Ad SC. Trebellianum. 1. l. 81. quo hæres fideicommissario hæreditatem testamento restituere iussus quartam suam retinebit. hoc senatusconsulto minuitur legatum vniuersale, & l. Falcidia particularia.

Quæ dies legatorum & fideicommissorum cedit 2. l. 31. id est, vtrumq; debere incipit à morte testatoris.

Vi legatorum, seu fideicommissorum seruandorum causa cauetur. 3. l. 18. ubi scilicet propter adiectam conditionem vel diem mora soluendi legati iniicitur, quod introductum est, ut tutiore loco legatariis res esset.

Vi in possessione legatorum & fideicommissorum seruandorum causa esse liceat. 4. l. 15. alias scilicet edicta Prætorum quæ ius legatorum tuerentur, ridicula essent, si non munirentur executione, quare Prætor voluit vel satisfdari legatariis, vel si satis non detur in possessionem iri.

SEXTA de bonorum possessionibus.

Hic etiam agitur de præiudicialibus causis, quibus quaeritur quis servus an liber, ingenuus vel libertinus: & de possessionibus & earum causis & interdictis seu iudicij possessionum.

Lib. XXXVII.

Actiones successoribus prætorij competentes: hos enim Prætor facit bonorum possessores, quia hæredes non potest: & bonorum possessio à Prætoris defertur, vt hæreditas à lege.

De bonorum possessionibus l. 1. 16. quas Iudicis officio perfequimur, vt actione civili hereditatem. Hoc tit. agit de bonorum possessionibus in genere.

Datur bonorum possessio vel Testamento, datur autem Descendentibus.

Si tabula testamenti extabunt. olim dicebatur, proferentur, estq; generalis ad successiones testamentarias. 2. l. 1. Dabatur autem à Prætoris bonorum possessio ex testamento ei, qui scriptus erat hæres.

De bonorum possessione furioso, infanti, muto, surdo, cæco competente. 3. l. 2. Quæ personæ antiquitus admittentur ad bonorum possessionem petendam anno finito propter earum commiserationem.

Contra tabulas.

De bonorum possessione contra tabulas. 4. l. 27. quæ datur liberis à patre in testamento præteritis & emancipatis, qui iure civili præteriti poterant, quorum nulla in testamento facta fuit mentio. pertinet quoque ad posthumos. Exhæredatis autem non datur, sed actio de Inofficioso.

De legatis præstandis, ijs scilicet quibus est legatum aliquid, *contra tabulas bonorum possessione petita.* à liberis scilicet præteritis. 5. l. 25.

De collatione bonorum. 6. l. 12. facienda ab ijs liberis qui petunt possessionem contra tabulas, quales sunt emancipati præteriti, cum ijs qui erant in potestate.

De collatione dotis. 7. l. 19. facienda à suis, siue præteritis, siue aucta eorum portio, siue miscuerint se bonis paternis.

De ventre in possessionem mittendo & curatore eius. 8. l. 10. Hoc tit. Prætor nondum natis prospicit.

De coniungendis cum emancipato liberis eius. 9. l. 7.

De Carboniano edicto. 10. l. 1. quo consultitur impuberibus liberis, quibus fit & status, id est, an sint inter liberos defuncti, & bonorum paternorum controuersia, data illis bonorum possessione quasi liberis, quædam scilicet præsumptione, quæstione statim in aliud tempus dilata, quæ causa summam cognoscitur.

Secundum tabulas.

De bonorum possessione secundum tabulas 11. l. 12. supremas scilicet septem testibus signatas, quæ datur scriptis hæredibus secundum voluntatem testatoris in tabulis scriptam.

Ascendentibus.

Si à parente quis manumissus. i. emancipatus 12. l. 5. tunc parentibus præteritis datur bonorum possessio contra tabulas filij.

Ex testamento militis.

De bonorum possessione ex testamento militis. 13. l. 1. cuiuscunq; scil. vt eius qui in hostili agro moratur, sola secundum tabulas eius datur, non contra: eorum enim testamentum quomodocunq; facta, rata esse debent.

Patronis.

De iure patronatus. i. bonorum possessione quæ competit patronis præteritis contra tabulas liberti 14. l. 24.

De obsequijs parentibus ac patronis præstandis 15. l. 11. Hæc enim debentur à libertis patronis etiam præter successionem.

Lib. XXXVIII.

De operis libertorum. 1. l. 51.

De bonis libertorum. 2. l. 51.

De libertis municipij & aliarum civitatum. 3. l. 1. *De assignandis libertis.* 4. l. 13. Vni filiorum à patrono libertus assignari potest, vt is vnus & solus ius patronatus in eum conferatur, quod alias æqualiter in liberos transfret.

Si quid in fraudem patroni factum sit. 5. l. 12. à libertis scilicet, idq; vel testamento vel ab intestato, quo scilicet minus quam pars bonorum possessionis debita ad patronum perueniret. Datur igitur operam Prætor ne ea res patrono fraudi sit.

Ab intestato: *Si tabula testamenti nulla extabunt.* 6. l. 1.

Vnde liberi. 7. l. 8.

Vnde legitimi. id est, vnde agnati. 8. l. 6.

Vnde cognati. 9. l. 10.

De successorio edicto. 10. l. 2. quo edicto si parentes vel liberi intra annum, ceteri intra centum dies bonorum possessionem non petierint, vel moriantur, eiusdem gradus personis petentibus, pars eorum accrescit: Si vero nullus in eo gradu sit, ceteris in proximo gradu accrescet. Quod edictum appellatur successorium, quia ordinem ordini, gradum gradui, personam personæ quasi per successionem substituit, vt vno repudiante alter admittatur. Introducta est autem ne bona hereditaria vacua & sine domino diutius iacerent, & ita creditoribus longior mora fieret.

De gradibus, affinitibus, & nominibus eorum. 11. l. 10. hæc nosse oportet, vt intelligamus quis cuiq; præferatur, ac proximior sit.

Vnde Vir & Vxor. 12. l. 1.

De Veteranorum & militum successione, ab intestato scilicet 13. l. 2.

Quibus non competat bonorum possessio 14. l. 1.

Vt ex legibus & senatusconsultis bonorum possessio detur 15. l. 1. Hæc bonorum possessio datur ijs quibus vt detur, lege vel senatusconsulto comprehensum est.

Quis ordo in bonorum possessione seruetur 16. l. 5.

Affinia.

De suis. i. liberis, parentibus, & legitimis. i. agnatis, patronis, hæredibus, ab intestato scilicet succedentibus 17. l. 16. Sui nõ adeunt, ipso enim iure hæredes sunt: reliqui adire & bonorum possessionem petere coguntur.

Ad senatusconsultum Tertullianum, quo matres liberis & Orficiatum, quo filij matri & auia succedunt. 18. l. 10. Finis Infortiati.

Lib. XXXIX.

Edicta & interdicta ad conferuanda possessionum iura ex varijs causarum figuris.

De noui operis nuntiatione. 1. l. 23. Nouum op⁹ facere videtur is qui aut ædificando aut destruendo pristinam faciem operis immutat siue intra oppida siue extra, vel in villis aut agris. nuntiat autem opus nouum qui inhihet ne tale opus fiat siue per Prætoris, siue per iactum lapilli aut aliam solennitatem consuetam, siue solis verbis. Expedi tamen vt duobus prioribus vtamur. Quenim verbo tenus nuntiat, possessorem eum facit cui nuntiat. Quoties enim alius possessionem ingreditur, nec vilo externo actu testatur ius nostrum, videmur animo possessionem amittere. De remissione nuntiationis infr. dicitur libr. 44. tit. 25.

De damno infecto. infectum est quod futurum timeatur, de cuius cautione hic agitur. *suggerendijs,* id est tabulis circum ædificia a summo expensis ad arcendam pluuiam, ita appellantur, quod suggeriantur foras. *protectionibus.* id est tectis proiectis 2. l. 48.

De aqua & aqua pluuiæ arcenda actione scil. 3. l. 26. etiam si ex publico deriuetur.

De publicanis, & trigalibus, & commissis. id est, vindictis fisco. 4. leg. 16. Hic titulus agit de damno quod à publicis conductoribus inferri potest.

De donationibus. 5. l. 36. has Prætor vt beneficio constantes tueretur.

De mortis causa donationibus & capionibus. 6. l. 4. quæ vt differunt à legatis, vide hic Cuiacium.

Lib. XL.

Præiudiciales actiones in quibus quaeritur an quis liber vel ingenuus

nūus & libertinus.

De manumissionibus 1. l. 26. quæ, vt iura libertatum, à Præto-
re cognoscuntur.
De manumissis vindicta 2. l. 25. Vindicta erat virgula qua li-
ctor Prætoris solennibus verbis præmissis seruum tange-
bat, quem seruum mox dominus vertebat, atque ita ciui-
tatem ac libertatem conseq̄ebatur.
De manumissionibus que seruis ad ciuitatem pertinentibus
imponuntur 3. l. 3. Vniuersitas enim & collegium cui ius
coeundi competit, ad instar priuati manumittere potest.
De manumissis testamento 4. l. 61. ita manumissus Orcinus. i.
ipsum defuncti libertus dicebatur.
De fideicommissariis libertatibus 5. l. 1. cum iussus est hæres à
defuncto seruum manumittere, ita manumissus hæredis
libertus erat.
De ademptione libertatis 6. l. 1. quæ vt testamento dari potest,
ita adimi.
De statu liberis 7. l. 42. id est, de ijs qui non sunt statim liberi,
sed ex certa die & conditione.
Qui sine manumissione ad libertatem perueniant 8. l. 9.
Qui & à quibus manumissi liberi non fiant, & ad leg. Aeliam
Sentiam 9. l. 31. quæ reuocat libertates datas à minore 20.
annis & à debitore in fraudem creditorum.
De iure aureorum annulorum 10. l. 16. id est, equestri dignita-
te quam si seruus à principe impetrauerit, fit ingenuus nō
libertinus.
De natalibus restituendis, libertinis scilicet, idque à principe,
quo facti sunt perinde ingenui ac si ingenui nati essent
iure patronatus extincto. 11. l. 5.
De liberali causa 12. l. 44. quæ præiudicialis dicitur in qua de
statu & libertate personæ controuertitur.
Quibus ad libertatem proclamare non licet 13. l. 6. maiori 20.
annis qui seipsum vendidit, &c.
Si libertus ingenuus esse dicitur 14. l. 6. ei licebit se ingenuum
dicere idque proponere, intra quinquennium tamen ma-
numissionis.
Ne de statu defunctorum post quinquennium queratur 15. l. 4.
De collusione detegenda 16. l. 5. per consultum Niniandum,
quoties cum seruo dominus colludit vt habeatur ingenu-
us, huiusmodi seruus fir eius qui collusionem detexit.

Lib. XLI.

De possessionibus, effectu, & causis earum.

Causæ possessionis acquirendæ generales & speciales.

De acquirendo rerum dominio 1. l. 66. quod vt pluri-
mum possessione acquiritur. Hoc tit. modi acqui-
rendi iure gentium & ciuili explicantur.
De acquirenda vel amittenda possessione 2. l. 54. Pos-
sessio est ius retinendi & insistendi rei.
De usucapionibus & usurpationibus 3. l. 45. Usurpatio
est usucapionis interruptio. Usucapio est domini
per usum continuum acquisitio. his duabus ciuili
iure acquirimus.
Pro soluto 4. l. 4. Sequitur causæ iustæ usucapionum,
quæ sine titulo non valent. pro soluto usucapit,
cui res debiti causa tradita est.
Pro emprore, qui reuera emit. 5. l. 14.
Pro hærede vel possessore 6. l. 4. qui ex causa hæredi-
tatis vel bonorum possessionis rei incumbit.
Pro donato 7. l. 6. qui ex donatione habet.
Pro derelicto 8. l. 8. qui rem derelictam occupauit.
Pro legato 9. l. 9. à quo res legati nomine tenetur.
Pro dote 10. l. 3. cui ex causa dotis.
Pro suo 11. l. 5. qui putat rem se possidere vt suam, cuiq̄
nullus alius titulus est.

Lib. XLII.

Quomodo possessionum controuersiarum Iudicis autoritate
explicantur. Hæc autem Iudicia sunt vel

Ordinaria, quoties creditores in bonorum debito-
ris possessionem mitti petunt, vbi res debitoris de-
claratum est ex aliqua earum causarum quæ se-
quuntur.

De re iudicata & de effectu sententiarum, &
de interlocutionibus 1. l. 64.
De confessis 2. l. 8.
De cessione bonorum 3. l. 9. ad quam facien-
dam debitor paratus est.
Quibus ex causis in possessionem eatur 4. l. 3.
rei seruandæ scilicet, vt debiti, legatorum,
& ventris nomine.
*De rebus debitoris sc. autoritate Iudicis pos-
sidentis à creditore, vel vendendis* 5. l. 15.

De privilegijs creditorum 6. l. 23.
De separationibus 7. l. 7. id fit quoties credi-
tores hæreditarij, & legatarij postulant
bona defuncti à bonis hæredis separari.
De curatore bonis dando 8. l. 9. qui bona tuc a-
tur, & distrahat, & ex redacto creditoribus
soluat.
*Quæ in fraudem creditorum facta sunt, & re-
stituuntur* 9. l. 25.

Lib. XLIII.

Extraordinaria.

*De interdicitis sine extraordinarijs actio-
nibus*, quæ hodie pro his id est, loco interdi-
ctorum competunt. 1. l. 5. Interdicta sunt
formula, quibus Prætor vel iubet vel vet-
tat aliquid. Dantur interdicitis ei qui cum
alio de possessione contendit. Hodie ve-
ro formula & impetrationes illæ Præto-
riæ sublata sunt.

Vniuersalium rerum interdicitis.

Quorum bonorum 2. l. 2. Est adipiscen-
dæ possessionis, & accommoda-
tur bonorum possessori, qui ius
& dominium hæreditatis tan-
quam hæres adeptus est, & eius
possessionem corporalem nō ha-
bet.

Quod legatorum 3. l. 2. datur hæredi
aduersus eum qui aliquid legato-
rum nomine non ex voluntate
hæredis occupauit, vt id quod
ille alius occupat, ipse hæres adi-
piscatur.

*Ne vis fiat ei qui in possessionem mis-
sus erit* 4. l. 4.

De tabulis exhibendis 5. l. 5. datur hoc
interdictum omnibus quibus ali-
quid ex testamento, libello vel co-
dicillo adscriptum est, quorum
interest tabulas exhiberi, eo que
tenetur is qui tabulas testamenti
supprimat ijs qui aliquid in his ad-
scriptum habent.

Singularium rerum quæ sunt vel iuris

Sacri. *Ne quid in loco sacro fiat* 6. l. 3.
Publici. *De locis & itinere publicis*.
7. l. 3. in quibus vetat Prætor quid
fieri ad impediendum loci publi-
ci usum.

*Ne quid in loco & itinere pu-
blico fiat* 8. l. 7.

De loco publico fruendo 9. l. 2.
ab eo qui eum conduxit.
hoc introductum est ad
conseruanda vectigalia
conductoribus locorum
publicorum.

*De via publ. & si quid in ea fa-
ctū esse dicitur* 10. l. 7. Hoc
interdictum agit de via vr-
bica & munere ædilium,
vt ciuibus hoc interdictū
non competat, quemad-
modum interdictum, Ne
quid in loco publico.

*De via publica, & itinere pu-
blico reficiendo* 11. l. 4. aduer-
sus eum competit qui spe-
cie refectiois viam fecit
deteriorē, & immutauit.

*De fluminibus, ne quid in flu-
mine, ripæve eius fiat, quo
petus nauigeretur* 12. l. 4.

*Ne quid in flumine publico fi-
at quo aliter aqua fluat atq̄
priore estate fluxit* 13. l. 1.
*Vt in flumine publico nauiga-
re liceat* 14. l. 1.

De ripa munienda 15. l. 1. id
est, ne vis fiat muniendi ri-
pam fluminis agrumve
qui circa ripam est.

Priuari. Ea interdicitis opponuntur vel

Ratio ordinis

Rei nostræ conseruandæ causa.

De vi & vi armata. 16. l. 2. aliâs *unde vi* dicitur. Hoc interdictum is qui deiecit, ei qui deiectus est cogitur possessionem restituere. Est igitur interdictum comparatum recuperandæ possessionis causa.

Vti possidetis. 17. l. 4. est retinendæ possessionis interdictum: cõpetit cum ab vtraque parte de proprietate alicuius rei controuersia est, & in eodẽ ædium aut fundi possessione contenditur.

De superficiebus. 18. l. 2. vel de *superficijs.* Hoc interdictum cõpetit superficiario, qui in alieno solo ædificauit, quod à domino conduxit ea lege, vt in eodẽ edificaret, & sibi haberet ædificium in perpetuum vel in plures annos sub annuo solario.

Iuris nostri conseruandi causa.

De itinere actuum priuato. 19. l. 7.

De aqua quotidiana & aestiua. 20. l. 8.

De rius. 21. l. 4.

De fonte. 22. l. 1.

De cloacis. 23. l. 2.

Quod vi aut clam. 24. l. 21. factum erit scilicet clam facit qui non denuntiavit se facturum: vi, qui contra denunciationẽ. Com petit omnibus quorum interest factum non fuisse aduersus eum qui fecit aut ius sit fieri.

De remissionibus. 25. l. 1. quibus impetratis à Pratore post nuntiationem operis nobis factam (de qua supra diximus libr. 39. Titul. 1.) si quid fecerimus vi factum fuisse dicendum non erit. Remissio est nuntiationis abolitio.

De precario. 26. l. 22. datur ei qui precario, id est, rogatus concessit aduersus eum qui ex ea causa detinet.

De arboribus, scilicet vicini, *cadendis.* 27. l. 2. & conlucandis, sublucandis, adimendis, coercendis si in meum agrum aut meam domum emineant.

De glande, quæ scilicet in alienum fundum cadit, *legenda,* 28. l.

1. à domino arboris cui legenti Prator vetat impedimentum fieri.

Officij causa.

De libero homine exhibendo. 29. l. 4. Hoc interdictum cuius fauore libertatis cõpetit. Datur aduersus eum qui liberum detinet vt eum exhibeat & in publicum producat.

De liberis exhibendis cõducendis, quod interdictum datur ei, qui eum habet in potestate, vt illi filius exhibeatur, & eum possit deducere. 30. l. 1.

Vt ubi. 31. l. 3. competit pro retinendâ possessione rei mobilis, vt *Vti possidetis* pro immobili, cui titulo hic subiungendus erat.

De migrando. 32. l. 2. id est, ne conductor ex ædibus migrare volens, soluta pensione, impediatur à locatore.

De Saluiano interdicto. 33. l. 2. creditori datur ad adipiscendam possessionem rerum coloni in agro conducto exatarum vel nominatum pignori obligatarum.

Lib. XLIV.

Exceptiones.

De exceptionibus, prescriptionibus, & praiudicijs. 1. l. 24.

De exceptione rei iudicate. 2. l. 31.

De diuersis temporalibus prescriptionibus & accessionibus possessionum. i. temporum, in quibus quaeritur an accedere tuum tempus meo possit, qui tibi in rem vel in ius successi. 3. l. 16.

De doli mali & metus exceptione. 4. l. 17.

Quarum rerum actio non datur. 5. l. 2. post rem iureiurando decisam, &c.

De litigiosis. 6. l. 3. rebus scilicet, qui sciens rem emit litigiosam, huic petenti possessionem obstat rei litigiosæ exceptio, quam emere non debuit.

De obligationibus & actionibus. 7. l. 60. in genere scilicet. hinc enim proponuntur multa quæ sunt communia actionibus vel quasi, de quibus superius dictum est à tit. 2. libr. 5. Obligatio autem ab obligando seu vinciendo dicta est, vt sit vinculum quo astringimur ad aliquid soluendum. Actio autem est ius in Iudicio persequendi quod nobis debetur.

S E P T I M A.

Lib. XLV.

Actiones ex stipulationibus & verborum obligationibus in genere descendentes, quæ vel contrahuntur Proprio nomine. supra enim vidimus de actionibus quæ veniunt ex ijs contractibus qui vel re vel consensu perficiebantur.

De Verborum obligationibus. 1. l. 14. id est, stipulationibus.

Stipulatio vel à stipulo (quod firmum est) vel à stipe, id est pecunia quam stipulari solemus, dicta est. Stipulationes sunt vel pratoriae, iudiciales: dandi, faciendi: certi, incerti: puræ, conditionales. Constant autem interrogatione & responsione: earum effectus est certi cõdictio, & actio ex stipulatu, quas error, dissensus, res turpis stipulata, forma non obseruata vitiat.

De duobus reis conseruandis. 2. l. 19. stipulandi scilicet vel promittendi. Reus dictus est, cuius res agitur. Rei stipulandi dicuntur, qui eandem rem sibi dari stipulantur. Rei debendi qui eandem promittunt.

De stipulatione seruorum. 3. l. 40. quibus licet stipulari dominus sui

fui consideratione, cuius respectu caput habent. Alieno nomine, supra enim dictum est de ijs quæ proprio nomine contrahuntur.

Lib. XLVI.

De fideiussoribus & mandatoribus. 1. l. 74. Fideiussor dictus est qui alieno nomine obligatur & alterius obligationem suscipit, & fide sua alteri credi quasi iubet. Mandatoris est, qui fideiussorem fideiubere, vel creditorem alteri credere rogat. Exiguntur fideiussores à debitore ut si creditor à debitore consequi non possit à fideiussore debitum consequatur.

Quomodo dissoluntur, nam supra dictum est quomodo actiones ex stipulatione contraherentur.

De notationibus & delegationibus. 2. leg. 24. Nouare est prius debitum in aliam obligationem transfundere. Delegare est vice sua alium debitorem creditor vel cui creditor iusserit dare.

De solutionibus & liberationibus. 3. l. 106.

De acceptilationibus. 4. leg. 23. Acceptilatio dicta est ab acceptum ferendo. Acceptum ferre nihil aliud est quam fateri se ab aliquo accepisse.

Actiones ex stipulationibus prætorijs descendentes: nam de stipulationibus in genere diximus.

De prætorijs stipulationibus. 5. l. 11. Prætorij sunt quæ à mero Prætoris officio, ut damni infecti, legatorum, & ædilitiæ proficiscuntur.

Rem pupillæ, & adolescentis saluam fore. 6. l. 12. quam ita fore tutores vel curatores antequam administrant satisfare tenentur, exceptis testamentarijs.

Iudicium solui. 7. l. 21. alieno nomine conuentus tenebatur satisfare de re iudicata, de re defendenda, & dolum malum abesse, & ab futurum.

Ratam rem haberi & de ratihabitione. 8. l. 25. quam procuratores actoris & rei mutuo à se petunt.

Lib. XLVII.

Actiones, seu obligationes ex maleficio, seu Iudicia criminalia: nam superius à nobis expositæ sunt actiones quæ ex contractu descenderent. ea sunt vel priuata, vel publica.

Priuata.

De priuatis delictis. 1. l. 3. agunt, quibus iniuria in priuatum illata vindicatur. Ea sunt vel ordinaria.

Ordinaria.

De furtis. 2. l. 94.

De tigno, per furtum sublato scilicet, *sumcto* adibus, ut ita eludatur actio domini tignum repetentis. Tigni nomine tegulas & lapides etiam intelligimus. 3. l. 2.

Si quis testamento liber esse iussus fuerit post mortem domini ante aditam hereditatem surripuisse aut corripuisse quid dicatur. 4. l. 3. intra annum vitalem dupli scilicet iudicium dabitur.

Furti aduersus nauitas, cauponas & stabularios. 5. l. 1. nobis competit actio aduersus eas personas, si quid in eorum nauis, caupona, aut stabulo nobis surreptum.

Si familia furtum fecisse dicatur. 6. l. 6. dominus illos aut noxæ dedere tenetur, aut pro singulis litis æstimationem offerre.

Arboris furtum. 1. clam & ignotatè domino, *casarum.* 7. l. 12. Hac actione etiam agemus si arbores vel succisæ, vel cinctæ sint.

Vi bonorum raptorum, & de turba. 8. l. 6.

De incendio, ruina, nauis fragio, rate, nauis expugnata. 9. l. 12. i. de his qui ex huiusmodi causis aliquid rapuisse dicuntur.

De iniurijs & famosis libellis. 10. l. 45.

Extraordinaria.

De extraordinarijs criminibus. 11. l. 8. quibus scilicet nullæ pœnæ certæ constitutæ sunt, sed quæ arbitrio iudicis committuntur.

De sepulchro violato. 12. l. 11.

De cœussione. 13. l. 2. Cœussio dicitur cum quis quid Iudicij, magistratus aut potestatis quæ habet metu aut alio terrore pecuniam alicui extorquet.

De abigeis. 14. leg. 3. i. ijs qui pecora ex pascuis vel armentis subtrahunt. qui hominem surripit, plagium committere dicitur.

De præuaricatione. 15. l. 7. eius scilicet qui partem aduersam adiuuat, prodita eius quem defendit causa.

De receptatoribus. 16. l. 2. quales sunt ijs qui maleficum receptant in suo vel alieno & præstant ei causam occultandi: pari cum latronibus pœna puniuntur.

De furibus balnearijs. 17. l. 3. qui scilicet vestes in balneis lauantium surripiunt.

De effractoribus, qui carcere effracto euadunt, & *Expilatoribus* ædium scilicet aut villarum. 18. l. 2. sub hoc titulo comprehenduntur ijs qui domos vel parietes ædium alienarum perfodiunt.

Expilata hereditatis. 19. l. 6. crimine scilicet vindicando ab ijs quorum interest non esse expilatam hereditatem.

Stellionatus. 20. l. 4. quo vocabulo vimur ad crimen definiendum, quod speciali alio nomine definitum non est.

De termino moto. 21. l. 3. hoc crimen puniuntur relegatione aut verberibus.

De collegijs & corporibus. 22. l. 4. sine autoritate Senatus vel Principis celebratis scilicet.

De popularibus actionibus. 23. leg. 8. sic dicitur quod cui libet de populo competant, quales sunt ferè extraordinariæ, de quibus supra quibus iura publica tenentur.

Lib. XLVIII.

Publica.

De publicis iudicijs. 1. l. 14. in quibus de crimine publico, quod omnes tangit, agitur.

Preparatoria huiusmodi iudiciorum.

De accusationibus & inscriptionibus, quibus profite-mur scripto quod crimen intendamus. 2. l. 22.

De custodia reorum, qui sunt accusati scilicet, & *exhibitione,* eorum scilicet à Commentariensibus facienda. 3. leg. 13. Commentariensis si eius delicto reus aufugit, eadem pœna afficietur qua is qui aufugit.

Capitalia.

Ad leg. Iuliam maiestatis. 4. l. 10.

Ad leg. Iuliam de adulterijs coercendis. 5. l. 44.

Ad leg. Iuliam de vi publica. 6. l. 12. quæ cum armis scilicet committitur, qua lege tenetur qui arma præter necessarium usum cogit, qui turba & seditionis consilium inire, aut eam committit.

Ad leg. Iuliam de vi priuata. 7. leg. 8. id est, sine armis, qua tenetur qui alium pulsauit, pignus abstulit, obstitit ne in iudicium iretur, &c.

Ad leg. Corneliam de sicarijs & veneficis. 8. l. 7. Sicarij sunt qui quocumque telo interficiunt: sicca à secando dicta.

Ad leg. Pompeiam de parricidijs. 9. l. 2. hac etiam tenetur parens qui filium interfecit.

Ad legem Corneliam de falsis & de SC. Liboniano. 10. l. 33. quo puniuntur subornatores testium qui donis promissis, aut pecunia ad id faciendum perducti sunt.

Pecuniaria.

Ad leg. Iuliam repetundarum. 11. l. 9. id est, repetendarum pecuniarum, quas quis in magistratu accepit, quominus ex officio faceret, vel eum gratis facere debuit.

Ad leg. Iuliam de annonæ. 12. l. 3. per monopolia scilicet cariore reddita.

Ad leg. Iuliam peculatus. Peculatus est publicæ pecuniæ vel alterius publicæ rei interceptio, & *de sacrilegijs & residuis,* qua tenentur scilicet qui pecuniam in vltum publicum destinatam retinent. 13. l. 15.

Ad leg. Iuliam de ambitu. 14. l. 1. qua tenetur qui in petitione magistratus suffragia, & multitudinè mercede conduxit.

Ad leg. Fabiam de plagiarijs. 15. l. 7. qua tenetur is qui liberum hominem, vel seruum alienum suppressit: differt à furto, Cuiac. hic.

Ad SC. Turpilianum, quo puniuntur accusatores qui calumniantur, præuaricantur, aut desistunt ab accusatione, & *de abolitionibus criminum.* 16. l. 5. Abolitione reus numero reorum eximitur.

Abolitio.

De reuocandis absentibus & delatandis. 17. l. 5. quales sunt contumaces.

De questionibus. 18. l. 22. siue tormentis quibus veritas exquiruntur.

De pœnis. 19. l. 41. capitalibus.

1. *De bonis damnatorum.* 20. leg. 6. in fiscum scilicet pu-

blicandis.

De portionibus, qua liberis damnatorum conceduntur. 21. l. 9.*De bonis eorum qui ante sententiam vel mortem sibi conseruerunt, vel accusatorem corruerunt.* 22. l. 3.

De interdictis, relegatis & deportatis. 23. l. 9. Exilium dicitur ab ex & solum, ut exul sit is qui extra suum solum suamque patriam pulsus sit. horum tria erant genera: Interdicti, quibus certi loci aditu commercioque interdictum erat. Relegati, proprie, qui in locum aliquem ab amicis & notis remotum amandabantur. Improprie, qui certo quodam locoveluti concludebantur, ut ij qui domo, vrbe, patria, vicis aliquot egredi vetabantur, vel qui omnibus locis prater certum locum interduntur. Deportati, qui ciuitate sua multati vincti neruo aut compedibus (ut verisimile est) in insulam transferebantur. hos inter & relegatos differentia erat: deportati ciuitatem & bona amittebant, Relegati neutrum: illi vincti naui in insulam deportabantur, hi exire iubebantur: illi in perpetuum, hi sapissimè ad tempus: interdum tamen hæc duo vocabula confunduntur. Hæc studiosi debeant Horomano qui ut alios pretermittam, accuratissimè & diligentissimè hæc omnia annotauit.

De sententiam passis & restitutis à principe scil. 24. l. 4.*De cadaveribus punitorum.* 25. l. 3.

Lib. XLIX.

De appellationibus, quæ sententiam sequuntur & damnationem, seu ciuilem vel criminalem, quæ aut iniquitatem aut imperitiã litigantis detegit.

De appellationibus ad principem vel maiorem Iudicem & relationibus Iudicum ad principem ut princeps æstimet quam velit ex pluribus opinionibus sequendam. 1. l. 27.*A quibus appellari non licet, à principe scilicet nec à Senatu.* 2. l. 2.*Quis & à quo appelletur.* 3. l. 3.*Quando appellandum sit & intra qua tempora.* 4. l. 3.*De appellationibus recipiendis, vel non.* 5. l. 7. id est, quorum appellationes non recipiantur.*De libellis dimissorijs, qui Apostoli dicuntur.* 6. l. 1. Dimissorij dicti quod per eos causa ad eum qui appellatus est, dimittatur. Apostoli dicti ἀποστολλειν, quod mittere significat.*Nihil nouari appellatione interposita.* 7. l. 7. i. attentari & ad executionem perducere nihil, post appellationem interpositam, debet.*Quæ sententia sine appellatione rescindantur.* 8. l. 3. earum septem sunt species, quæ ipso iure nullæ sunt, quas hic VVesembecius notat.*An per alium causa appellationum reddi possunt.* 9. l. 2. in ciuilibus per alium appellare possumus, in criminalibus & capitalibus non æquè.*Si tutor vel curator vel magistratus creatus appellauerit.* 10. l. 2. i. si quis appellauerit a suffragio vel sententia, quo tutela, cura vel magistratus illi delatus est.*Eum qui appellauerit in prouincia defendi.* 10. leg. 2. æquum est scilicet si reip. causa extra prouinciam ablit, si extra eam causam abfuerit in prouincia conueniri & defendi potest.*Apud eum à quo appellatur.* id est, à quo appellatum est, aliam causam agere compellendum 12. l. 1. i. is qui appellauit, si aliam causam apud illum tanquam iratum quod ab eo prius appellauerit, agere nolit, non audietur.*Si pendente appellatione mors interuenierit.* 13. l. 1. an appellatio extincta erit, vel continuabitur?

De iure singulari & priuilegijs, & causis priuilegiatis, quales sunt eæ, quæ sunt contra formam iuris communis.

De iure fisci. 14. l. 50. Fiscus est principis ætarium & principis patrimonium.

De captiuis, ab hostibus scilicet. qua captiuitate à limine suæ patriæ videntur quasi egressi, & postliminio. id est, reditu ab hostibus ad suæ patriæ limen, & redemptis ab hostibus 15. l. 30. quid scilicet de illis ac illorum bonis & statu dici oporteat.

De militari. 16. l. 15.*De Castrensi speculo.* 17. l. 20. & eius priuilegio scil.*De priuilegijs Veteranorum.* 18. l. 5. Veterani dicuntur qui exacto militia tempore honestè dimissi & sacramento soluti sunt.

Lib. L.

Ad legem municipalem, quæ scilicet lata est de municipibus. Municipales autem sunt ciues Romani, aliorum locorum quam Romana vrbs, qui suo iure & legibus uterentur. ita dicti quod munus tantum honorarij cum populo Rom. participes essent: suntque aut natiuitate & origine, aut manumissione & adoptione, & de incolis, qui scilicet in huiusmodi locum vel fines eius domicilium suum coartulerunt. 1. l. 38.

De decurionibus. Decuriones sunt Senatores municipiorum, ita dicti, quod initio cum Colonia deducerentur, decima pars eorum qui deducebantur cõcilij publici gratia conscribi solita sit, & filijs eorum. 2. l. 14. Horum priuilegia erant ne torquerentur & damnarentur in metallum & pauperes alerentur, quæ priuilegia in eorum liberos transmittantur.*De albo scribendo.* 3. l. 2. Album nihil aliud est quam tabula publica, in qua nomina decurionum describentur.*De muneribus.* munus hinc onus significat vel administrationem, quam quis necessario in municipijs subire cogitur, vel lege vel more vel imperio principis, estque vel patrimonij vel personarum vel vtriusque, & honoribus. 4. l. 18.*De vacatione & excusatione muneris.* 5. l. 24. i. quibus causis quis ab huiusmodi oneribus excusetur.*De iure.* i. duratione, conditione, forma, immunitatis. 6. l. 6. quatenus duret scilicet & in hæredes, liberos vel libertos extendatur.*De legationibus.* 7. l. 10. quarum causa vacationem à muneribus obtinet etiam biennio post legationem.*De administratione rerum ad ciuitate pertinentium.* 8. l. 10.*De decretis ab ordine,* decurionum scilicet de quibus dictum est tit. 2. huius lib. faciendis 9. l. 16.*De operibus publicis.* 10. l. 7. quæ quis suo sumptu sine principis autoritate facere potest, dum tamen seditioni materiam non præbeat.*De nundinis.* 11. l. 2. dictæ sunt à nono quoque die, quo agricolæ suis rebus vendendis & alijs duendis in vrbe confluebant, quasi Nouendinæ.*De pollicitationibus.* 12. l. 19. Pollicitatio est nuda & spontanea offerentis promissio, ex qua etiam quis reip. tenetur.*De varijs & extraordinarijs cognitionibus,* prætorijs videlicet & sumarijs: nam Prætor nõ solebat iudicare, sed pedanei eius Iudices, unde extraordinaria cognitio dicitur, quoties non ipsi pedanei ex more, sed ipse Prætor cognoscit, & si Iudex litè suam fecisse dicatur. litè facere dicitur Iudex quoties eius quæ iniuria absoluit, partes suscipere tenetur.*De proxenetis.* 14. l. 3. Proxenetica sunt præmia interpretibus vel conciliatoribus nuptiarum, & amicitia debita, ἀποδοτέον, quod est hospitem conciliare.*De censibus.* 15. l. 8. i. tributis & præstationibus quæ fisco Imperatoris debentur, suntque vel personales, ut Capitatio: vel reales ut Iugatio quæ a modo Iugerum dicitur.*De Verborum significatione.* 16. l. 246.*De regulis iuris Antiquis.* 17. l. 212.

DE RATIONE ORDINIS A IVRISCONSULTO IN CO- DICE SERVATI.

PRO O E M I A quæ ad constitutionum compositionem per-
tinent.

De nouo Codice faciendo. 1. In Gregoriano Codice contine-
bantur leges ab Adriano ad Valerianum: in Hermoge-
niano à Claudio ad Diocletianum: in Theodosiano à
Constantino ad Theodosium: Aliæ quoque erant leges
latæ à Theodosio ad tempora Iustiniani. Hac constitu-
tione Iustinianus declarat sibi curæ esse vt hæc omnes
constitutiones in vnum Codicem (quem nouum & Iusti-
nianum vocari iubet) redigantur, & in titulos differan-
tur.

De Iustiniano Codice confirmando. 2. Hæc constitutio lata
est anno circiter 529.

De emendatione Codicis Iustiniani. 3. Hac cõstitutione lata
anno 536. circiter, iubet Codicem nouum repurgari, atq;
is est quo nunc vtimur, qui ideo repetitæ prælectionis seu
lectionis vocatur.

Obiecta constitutionum sunt ius publicum vel priuatum.

DE IVRE PUBLICO, quod consistit vel in

Sacris, in quibus consideramus.

Ius ipsum diuinum, vel ipsam fidem & doctrinam.

*De summa Trinitate, de fide Catholica, & vt
nemo de ea publicè contendere audeat.* 4. i.
an vnus Deus sit in tribus personis: item
an Filius sit Patri *ὁμοούσιος*.

Res sacras.

De sacrosanctis Ecclesijs. i. ædibus Deo conse-
cratis, quæ & Dominica vocantur, & *pri-
uilegijs earum*.

Personas, seu Ministros veræ Ecclesiæ.

De Episcopis. à vigilantiæ sic dicti sunt, & *Cle-
ricis*, à sorte qua antiquitus eligebantur,
& *Orphanotrophis*, qui sc. Orphanos sub-
stantijs destitutos alunt, *Brephotrophis*,
qui infantes, *Prochorotrophis*, qui pauperes
& mendicos alunt, *Xenodochois* qui ad-
uenas egentes & debiles, *Ascetis*, mu-
lieribus scil. quæ totæ diuinis medita-
tionibus deditæ, & *Monachis*, & *privile-
gijs eorum* & *castrensis peculio*, imitatio-
nem eorum qui in castris militant, sic dicto:
& *de redimendis captiuis* ab ijs scil. qui-
bus ob eam causam aliquid relictum est,
& *de nuptiis*, secundis scil. *Clericorum Ve-
tutis*, seu *permisissis*, ante scil. Clericatum.

De Episcopali audientia. i. notione Episcopi:
neque enim Iurisdictionem, nec apparito-
rem, nec executionem habet, & *de di-
uersis capitulis, quæ ad ius*, quo in conci-
lium adhibentur, curamque Clericorum,
pauperum, captiuorum, infantium expo-
sitorum, & alimentorum, nuptiarum, te-
stamentorum implendorum habent, &
reuerentiam, vt scil. ab ijs appellari non
possit, *perinent Pontificalem*. 7.

De ministris falsæ Ecclesiæ.

De hæreticis, quorum hic multas species e-
numerat: ita dicti sunt à pertinaci ele-
ctione opinionis. Est enim Hæresis perti-
nax in articulis fidei error, quos extirpare
ad curam veri Ministri pertinet, quiq; ab
Ecclesiæ priuilegijs ita alieni esse debent,
vt & silentium illis imponi, loca adimi,
eorum cæcus non Ecclesiæ, sed conuen-
ticula appellari debeant, & *Manichæis*,
qui inter cætera Christo corpus fantasti-
cum & veris humanitatis proprietatibus
destitutum tribuebant, & *Samaritis*, qui
mixti erant ex Iudaismo & Paganismo. 8.

Ne sanctum Baptisma iteretur 9. qui Baptis-
mum iterant, Anabaptistæ dicuntur.

De Apostatis 10. hi sunt qui penitus à Chri-
stiana religione defecerunt in aliam quæ

Christum apertè negat, qualis est Iudæo-
rum, Ethnicorum, & Turcarum. Hoc epi-
theton Iuliano Imperatori à scriptoribus
Ecclesiasticis ob eam causam datum est.

Nemmi licere signum. i. effigiem (quidam si-
gnum crucis interpretantur) *Saluatoris
Christi humi, vel in silice, vel in marmore,
in sculpere vel impingere.* 11.

De Iudæis, quibus ll. synagogas permittunt,
& *caliculis.* 12. possunt hi esse, quorum
Prophætæ meminerunt, qui reginæ & mi-
litariæ cœli seruebant. Hier. 44. Soph.

Ne Christianum mancipium. i. seruum Hære-
ticus, vel Iudæus, vel Paganus habeat vel
possideat, vel circumcidat. 13.

De Paganis. Pagani dicuntur qui quasi ex a-
grestium locorum compitis & pagis alieni
sunt à ciuitate Dei, suntq; hi qui Genti-
lium sacra retinent, quæ in pagis diutius
quàm in vrbibus custodita, quia rudiores
difficilius à falsis abducuntur vt pote Iuris
ignari, & *sacrificijs*, eorum scil. tollendis,
& *templis* eorum claudendis, *simulachris*
eorum tollendis & confiscandis. 14.

De his qui ad Ecclesiam confugiunt, ob æs ali-
enum scil. vel delictum, *vel ibi exclamant*,
quales sunt ij qui tumultu quietem tur-
bant, & nequis ab Ecclesia extrahatur. 15.
fruentur enim iure Asylorum.

De his qui in Ecclesijs manumittuntur. 16. hæc
manumissio introducta, quia non omni-
bus æquè facillè erat Romam ad comitia
proficisci, & quacumque manumissione
cam libertatem consequi.

Legibus.

De legibus, quarum ferendarum ius olim fuit penes
populum Rom. de quibus in genere hic agit, &
de earum obseruatione, ne Imperatore quidem
excepto, & de fraude in eas commissa, & benigna
& leni interpretatione non ad præterita negotia
extendenda, & *constitutionibus Principum*, qua-
rum condendarum ius à populo in Imperatores
translatum est. 17.

De mandatis Principum. 18.

De Senatusconsultis. 19.

De Veteri iure, Ius verus appellat libros prudentum,
quibus potestas de iure respondendi ab Impera-
toribus data est, *enucleando.* i. in ordinem redi-
gendo sublati desueti, similibus & contrarijs,
vilibus in certos quosdam titulos redactis, &
*de auctoritate Iurisprudentium, qui in Digestis re-
feruntur.* 20. æquata scil. vt Papiani auctoritas
alijs non sit potior. Lex t. huius tit. refert proposi-
tum Iustiniani de iure enucleando: lex 2. iuris iam
emendati narrationem.

De Iuris, de cuius speciebus varijs supra dictum est,
& *facti.* i. rei gestæ *ignorantia.* illius vt certi igno-
rantia non excusat, huius excusat. 21.

De precibus quas in proximo tit. vocat libellum, *Im-
peratori offerendis*, etiam à seruo homine qui lau-
dabili exemplo fidei mortem domini vendica-
re cupit, & *de quibus rebus supplicare liceat*, nempe
pro dilatoria debiti soluendi non perempto-
ria, præstita tamen cautione de soluendo ab im-
petrante, non autem de damnosis fisco, & semel
tantum, nec contra sententiam Præfecti Præto-
rio, nec refert a quo fiat impetratio dum Iuri non
sit contraria. 22.

*Quando libellus Principi datus litis contestationem
faciat.* 23.

Vt lite pendente, lis pendet Iure ciuili à contestatio-
ne, Iure canonico post oblatum libellum, *vel post
prouocationem*, omisam scil. quia cum à sententia
prouocatur, nec rescriptum postea secutum re-
trahet, ea quæ iudicata sunt, aut *definitiuam sen-*

Ratio ordinis

tentiam, quæ non est appellatione, rescisa sc. nulli liceat Imperatori supplicare. 24.

Si contra ius vel utilitatem publicam vel per mendacium fuerit aliqui impetratum vel postulatum. 25.

De diversis rescriptis, quibus sc. Princeps libellis supplicibus rescribit, quibus contraria est subreptio, obreptio, & incivilis petitio: diversa autem hic dicit, quia quædam ius non faciunt, quædam personalia & temporalia perpetua: valida, inualida, & pragmaticis sanctionibus vel iussionibus scil. in quibus Princeps difficiliter precibus respondet consilio adhibito ad relationem Iudicum neque ad preces singulorum & in priuatis, sed ciuitatum & prouinciarum. 26.

De statutis & imaginibus, quæ interdum Imperatori, interdum Iudicibus erigebantur. 27.

De ijs qui ad statuas confugunt, Principum sc. ad statuas enim Imperatoris qui confugiunt, videntur Principi supplicare & auxilium petere contra violentiam alterius. 28.

Magistratibus, qui sunt viua vox Iuris ciuilibus & legis, quorum tractatio considerari potest

In specie, sunt que vel Illustres

In prouincijs,

De officio Præfeti Prætoriorum, duo enim erant, Orientis, qui in Asia, & Illyrici qui in Europa. 29.

De officio Præfeti prætorio Africa, quam Iustinianus à Vandalis qui eam occupauerant, recuperauerat, & omni eius diuisione statu, qui status in septem prouincias diuisus erat. In lege 2. huius Tit. mandat Iustinianus Belisario vt in traiectu Africa, qui est contra Hispaniam, milites collocaret, qui obseruarent ea que in partibus Gallie siue Francorum agerentur, vt mirum sit cum Gallia Iustiniano non paruerit, qui fiat vt in Gallijs prouinciæ reperiantur, quæ vtantur hoc Iure à Iustiniano conscripto, nisi si repetere libeat ab Alexandri Seueri temporibus, sub quo Paulus scribit Gallos Lugdunenses, Viennenses, & Narbonenses iuris esse Italici. 30.

In vrbe,

De officio Præfeti Urbis, Constantinopoleos scil. 31. neque enim meminit Romana: huic Præfecto cura vrbis & centesimus ab ea lapis commissus erat, vltra centesimum Præfeti prætoris erat.

In castris,

De officio Magistrum militum, qui scil. in milites & eorum duces id poterat quod Præfectus Prætorio in prouinciales, & Præsides. 32.

In aula.

De officio Quaestoris. 33. Quaestor à quærenda pecunia primum dicitur: Principes postea ijs vsi sunt ad orationes & epistolas & libellos in Senatu recitandos, quorum demum auctoritas ita creuit, vt non tantum recitarent, sed componerent edicta & leges vice Principis. Quidam putant hac voce significari eum quem Cancellarium

vocamus.

De officio Magistrum officiorum, aulicorum scil. 34.

De officio comitis sacrarum largitionum. 35. Comes dicitur a comitando siue sequendo. sacrarum largitionum dicitur qui olim Præfectus arario, deinceps Procurator fisci vocatus est.

De officio Comitum rerum priuatarum. 36.

De officio Comitum sacri patrimonij. 37. quidam legunt sacri palatij.

Spectabiles, quæ dignitas media est inter illustres & clarissimos.

De officio Proconsulis, qui in certas prouincias mittebatur cum Imperio Cõsulari, et legati, qui Proconsuli dabatur. 38. Perperâ hic subiungitur de officio comitis sacri patrimonij, Proconsul & Legatus cognoscebat de ciuilibus & criminalibus causis.

De officio comitis Orientis. VVesembecius hic notat hunc comitem Iurisdictionem non habuisse, sed Magistratum actus & prouincialium querelas obseruare, easque referre ad Principem solum vt ita differat à Præfecto Prætorio Orientis. 39.

De officio Præfeti Augustalis. 40. ita dicit quod ab Augusto in Ægypto fuerit constitutus, huius sedes erat Alexandria.

De officio Vicarij, Præfeto prætorio scil. hic vicarius in ciuilibus causis comitibus militum anteferebatur, in militaribus iisdem postponebatur. 41.

Clarissimi.

Ordinarij.

In vrbe, De officio Prætoris. 42.

In Prouincia, De officio Rectoris prouincie. 43. is de fallo cognoscebat, & eius incidentibus, & de causa proprietatis, de contumacibus ad Præfectum prætorio vel ad Imperatorem referebat. iisdem si boni vt laudari, ita officio non fungentes accusari. De officialibus Præfectorum delinquentibus cognoscere debent. Et vt nulli patria sua administratio sine speciali permissio Principis permittatur, hæc verba postrema in quibusdam Codicibus. Titulum specialem habent.

Extraordinarij.

De officio Præfeti Sigillorum. 44.

De officio præfeti annonæ. 45.

In genere, quos consideramus vel

In Vrbe scil. Constantinopoli & Romæ.

In Prouincia & ciuitatibus.

De officio ciuilibus Iudicium. 46. quales sunt Præfeti vrbis, Prætor, qui vel inter priuatos vel inter militem actorem & priuatum reum Iurisdictionem habent.

In Militia.

De officio militariu Iudicium. 47. quales sunt Comites, Magistri equitum & peditum, qui inter priuatum actorem & militem reum cognoscunt.

De officio Tribuni & Comitum rei militaris. 48. hic titulus à Cuiacio legitur.

Ne rei militaris comitibus. Vel tribunis lanacra prestentur. 48.

Potmixtim.

De officio diversorum Iudicium. 49. ne scil.

scil. iubeant matrem familiâs de domo sua in publicum protrahi.

Ut omnes Iudices tã civiles, quã militares post administratione depositam 50. dies in ciuitatib. Vel certis locis permaneant. 50. publicè, & ante omnium, quos gubernauerunt, ora, vt pateat omnibus facultas libera, eorum furta atque etiam eorum crimina accusandi.

De officio eius qui vicem alicuius Iudicis vel Præsidis obtinet. 51.

De assessoribus quorumcumque Iudicum, sc. quales sunt ij qui Iudicibus assident ad consilia Iudicibus danda, qui & ideo Consiliarij vocantur, domesticis. i. vxore, liberis & familia, & cancellarijs Iudicum. i. scribis, actuarijs, notarijs, apparitoribus, lictoribus, factellitibus 52.

De annonis, Annona ab anno dicta annuam veluti alimoniam significans: hæc pro rebus quæ ad victum & vestimentum pertinent sumitur, & capitacione, quidam legunt capitum. Est autem capitacio tributum quod pro numero iugerum, seu capitum, quæ erant in iugo, imponebatur: hic pro pabulis iumentorum & mulorum sumitur, administranti vel assessorib. aliorum de publicas sollicitudines gerenti, vel eorũ qui aliquas consequuntur dignitates. 53.

De contractibus Iudicum vel eorum qui sunt circa eos & inhibendis donationibus in eos faciendis, & ne administrationis tempore proprias ædes adificet sine sanctione pragmatica. 54. i. nisi specialiter hoc concessum sit à Principe.

De modo mulctarum, Multa est pecuniaria coercitio arbitrio Iudicis irrogata, quæ à Iudicibus instiguntur. 55.

In Municipijs & singulis ciuitatibus:

De defensoribus ciuitatum. 56. hi similem potestatem Tribunis pleb. consequentur, erantque vulgi defensores & tenuiorum, & ex plebe sumebantur.

De Magistratibus municipalibus. 57. qui vt plurimum erant Duumviri, & ex ordine Decurionum sumebantur. Horum quàm defensorum, maior erat potestas.

De officio Iuridici Alexandria, 58. Ciuitatis.

LIB. II.

DE IVRE PRIVATO, quod in Iudicijs redditur. Iudiciorum alia sunt Ciuilia, alia criminalia. De ciuilibus ab initio huius libri ad finem octauum dicitur: nono de criminalibus. Iudicia constant tribus personis, Iudice, Actore & Reo: de Iudicibus multa superiori libro diximus, quædam de iisdem dicturi initio libri 3: de actoris & rei partibus antequam in ipso iudicij actu versentur, videamus.

Actor.

De edendo. i. i. de actione reo edenda & demonstranda qua aduersus eum in lite futura vt volumus. Hic titulus De edendo præponitur titulo de in Ius vocando contra quàm in Pandectis, & melius: neque enim Iudicia incipere debent à violenta in Ius vocatione, sed potius ab editione actionis.

De in Ius Vocando. 2. i. aduersario, ad Iudicem apud quem persecuturi sumus Ius nostrum, hodie fieri consuevit per apparitores.

Reus & Actor.

De pactis. 3.

De transactionibus. 4.

De errore calculi. 5. i. rationum. Error sæpe committitur in pactis & transactionibus.

De postulando. 6.

De aduocatis diuersorum Iudiciorum. 7. Huic tit. subiungitur in quibusdam exemplaribus Titulus de aduocatis diuersorum Iudicum.

De aduocatis fisci. 8.

De errore aduocatorum vel libellos seu preces concipientium. 9. i. libellionum & referendariorum.

Ut qua defunt aduocatis partium, quod fit scil. quoties ab aduocatis aliquid de iure citus, cuius causam agit, omisum est, Iudex suppleat. 10. atque ita iudicet.

De causis ex quibus infamia alicui irrogatur. 11. Infames non possunt esse aduocati.

De procuratoribus. 12. qui cum mandato aliena negotia gerunt & alienis causis ij incumbunt sollicitudine & operis vt aduocati voce & consilio. nec infamia impedit vt quis sit procurator, quod non idem est in aduocatis.

De calumniatoribus, etsi infra titulo 58. ceu ultimo huius libri dicitur de Iureiurando propter calumbiam dando: tamen hi tituli sequentes videntur impedire ne reus ab aduersario alterius patrocinium emendicante & ementiente veluti calumnia quadam in Ius rapiatur

Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præstare vel actiones in se transferre. 13.

De ijs qui potentiorum nomine titulos prædijs, quorum nomine conueniuntur, assignant vel eorum nomina in Iure præstent. 14.

Ut nemo priuatus titulos prædijs suis vel alienis imponat, vel vela regia. i. principis vel eius liberorũ suscipiat. 15. alias prædium vendicabitur fisco.

Ut nemini liceat sine Iudicis auctoritate. i. propria auctoritate signare rebus imponere quas alius tenet. 16. i. possidet.

Ne fiscus aut Respubl. procuracionem alicuius patrocinij causa in Iure præstet. 17.

De negotijs aliorum gestis. 18. in Iudicio vel extra ab eo qui mandatum non habuit.

De restitutionibus in integrum. Restituere est retro statuere ceu reuocare in pristinum statum id quod cum aliqua læsione gestum fuit. Restitutio enim reponit & reuocat omnia quæ abstulit læsio. Hæc nobis competunt

Iure actionis, etsi nonnulli has duas sequentes restitutionis causas referunt ad officium Iudicis.

De ijs quæ vt metus & metus est instantis vel futuri periculi causa trepidatio, causa gesta sunt. 19.

De dolo malo. 20. Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita.

Officio Iudicis.

Minorum. hæc ætas multis captionibus supposita est, cuius ideo Prætor tutelam suscepit.

In genere, De in integrum restitutione minorum 25. annis. 21.

An quæ restitutio minori data est, alij personis prodesse possit.

De filio familias minore. 22. Restitutio minori concessa non prodest eius patri.

De fideiussoribus minorum. 23. Restitutio minori concessa non prodest eius fideiussori.

Si tutor vel curator interuenierit. 24. & sit circumscriptus, restitutione in integrum petet, vt res illi restituatur. eiq; dabitur personalis contra tutorem actio.

Si in comuni eademq; causa in integrum restitutio postuletur. 25. Restitutio minori concessa non prodest maiori cum pupillo rem, ob quam minor petijt restitutionem, communem habenti.

Causa ex quibus restitutio datur, & personæ aduersus quas minor restitutionem petit.

Si aduersus re iudicatã. 26.

Si aduersus venditione. 27.

Si aduersus venditionem pignorum. 28.

Si aduersus donationem. 29.

Si aduersus libertatem. 30.

Si aduersus transactionem vel diuisionem in integrum minor restitui uelit. 31.

Si aduersus solutionem à debito re, alij legunt à tutore, uel à se factam. 32.

Si aduersus dotem restitutio postuletur. 33. ut quia dotem ultra vires sui patrimonij dedit.

Si aduersus delictum suum. 34.

Si aduersus & uicacionē. i. cum qui rem eius uicepit restitutio postuletur. 35.

Si aduersus fiscum. 36. siue à fisco emerit uel ei uendiderit.

Si aduersus creditorem. 37.

Si minor, petierit scil. ut ab hereditate se abstinere. i. illi liceat ab ea hereditate abstinere, cui se temere permisit. 38.

Si (minor petat) ut omnia hereditate, uel bonorum possessione uel quid aliud acquirat. 39.

In quibus causis in integrum restitutio necessaria non est. 40.

Qui minores, & aduersus quos in integrum restitui non possunt. 41. quando scil. diligentes patres familias fuerunt & actibus publicis se industrios docuerunt. Item contra parentes uel patronos.

Si minor se maiorem dixerit uel maior probatus fuerit. 42.

Si sapius. i. si postquam repulsum passi sunt à petita in integrum restitutio, à minoribus scil. postuletur. 43. non admittentur, nisi ex noua causa restitutionem petant.

De ijs qui ueniam aetatis impetrauerunt. 44.

Si maior factus ratum habuerit. 45.

Vbi & apud quem cognitio in integrum restitutionis agitata sit. 46.

De reputationibus qua fiunt in iudicio in integrum restitutionis. 47. Restitutio minori concessa omnia in pristinum statum restituit: sed si minor fundum à se uenditum cum fructibus sibi restitui petat, non audietur, nisi pretium quod accepit & utrasque pretij, item sumptus meliorati fundi restituat, quorum omnium reputatio fieri debet in iudicio restitutionis in integrum. reputationibus igitur minuitur iudicium in integrum restitutionis.

Etiā per procuratorem causam restitutionis in integrum agi posse. 48.

In integrum restitutione postulata, à minore scil. ne quid noui fiat. 49. atque ita omnia in suo statu esse debent, donec res finiatur, sicut & alias pendente lite, quo tempore sententia non poterit executioni mandari.

De restitutionibus militum & eorum qui reip. causa absunt. 50. quibus dari solet restitutio ob damni qualitatem dimidiam iusti pretij excedentis.

De vxoribus militum & eorum qui reip. causa absunt. 51. quorum vxoribus si eos secute fuerint, & per absentiam damnū passæ

fiunt, solet dari restitutio in integrum.

De temporib. in integrum restitutionis tam minorum quam aliarum personarū quæ eorum hæredum quæ restitui possunt. 52.

Quibus ex causis maiores in integrum restituantur. 53. si legatione fungebantur, si in carcere aut captiuitate erant tunc cum damnū passi sunt, uel si læsi sunt.

De alienatione iudicij mutandi causa factas. 54. Talis alienatio debet rescindi.

De receptis arbitris. 55. i. compromissarijs. Officium boni Iudicis est facere, ut lites arbitrio potius definiantur quam in Iudicium ueniantur. Titulus Digestorum plenior est in quo legimus de receptis arbitris, & ut sententiam dicant.

De satisfacendo. 56. Procurator cauere tenetur de causa defendenda & Iudicato soluendo.

Actor.

De formulis & impetrationibus actionum sublatis. 57. olim impetrari solitæ erant antequam Iudex adiretur. Potuisset hic titulus commodissimè subiungi titulo de edendo supra.

De iurcurando propter calumniam dando. 58. ab actore scil. se non animo calumniandi litem intendere.

LIB III.

Iudex & de ipsis Iudicijs.

Iudex.

De Iudicijs, i. ceu de officio Iudicum, quod uersatur in ipso Iudicij actu.

De sportulis, hoc est salarijs personarum forensium, & sumptibus in diuersis iudicijs faciendis, & de executoribus litem. 2.

De pedaneis Iudicijs. 3. sic dicti quod non pro tribunali (quod eminens erat) sed de plano stantes aut sedentes iudicarent, quibus singulæ causæ à magistratibus cognoscendæ delegabantur. Alij dictos ita putant, quod ad pedes tribunalis in minoribus subellijs ius dicerent.

Qui pro sua Iurisdictione Iudices dare, hi scilicet qui Iurisdictionem ordinariam habent, dari se possunt. 4.

Ne quis in sua causa iudicet, uel ius dicat. 5. definiendo uel arbitrando, uel interloquendo.

Actor & Reus.

Qui legitimam personam standi in Iudicijs habeant uel non. 6. Pupillus & serui nisi in quibusdam casibus, &c.

Actor.

Ut nemo inuitus agere, in ciuilibus scil. uel accusare, in criminalibus, cogatur. 7. hac tamen exceptione ut non poterit actor negans se compelli ad litem persequendam.

Reus &

quædam eius exceptiones, quas solet opponere.

De ordine iudiciorum. 8. Is ordo in Iudicijs obseruatur ut de causis præiudicialibus, maioribus, criminalibus, directis, possessionum prius cognoscatur: cumulari tamen interdum possunt.

De litis contestatione. 9. quæ est principium & exordium Iudiciorum formale, fitque litis contestatio non simpliciter causæ narratione, citatione, aut postulatione: sed rei negatione & contradictione.

De plus petitionibus. 10. oppositis à Reo Actori: plures enim petitio, ut inepta olim iactura causæ constabat.

De dilationibus. 11. à Iudice datis, quæ sapissimè à Reo petuntur, ut uel instrumenta suâque rationes proferat, personas etiam exhibeat.

De ferijs. 12. quæ sunt dilationes à lege datæ.

De Iurisdictione omnium Iudicum & de foro competenti. 13. Iudicis incompetenti Iurisdictionem reus inuitus non cogitur subire. Causæ quæ forum competens efficiunt, sunt Lex, consuetudo, partium conuentio, Iudicis præuentio, negligentia, & iustitiæ denegatio, origo propria uel paterna, domicilium, priuilegium, contractus.

Quando Imperator inter pupillos, uel uiduas, uel miserabiles personas cognoscat, & ne exhibeantur. 14. i. a uocentur à suo foro, suâque prouincia, et si tales personæ possint extra suum forum aduersarios extrahere.

Vbi de criminibus agi oporteat. 15. ibi scil. ubi uel crimine est commissum, uel causa inchoata, uel ubi deprehenditur reus habere domicilium.

Vbi de possessione agi oporteat. 16. Vbi ea sita est: is qui uel deiectus est, agere potest.

Vbi fideicommissum peti oporteat. 17. Vbi relicta est hæreditas, ibi fideicommissum peti debet.

Vbi

tar. Est autem Exhibere rei spectandæ copiam facere, & ad res mobiles propriè pertinet. Hac petere possumus nobis exhiberi liberos, seruos, tabulas, testamta, & instrumenta.

Edictum de rebus sacris.

De religiosis & sumptibus funerum. 43.

De alea lusu. 44. Quidam legunt de aleatoribus, alij vtrunque: alij item coniungunt hunc titulum superiori, alij præponunt, alij subiungunt. Hic tit. videtur esse positus loco non suo. Vfus autem aleæ vltra vnum solidum, hic non permittitur. Pecuniæ ludo amiffæ præscriptio 50. annorum est. Blasphemie & periuria circa aleam commissa verantur.

Lib. IIII.

Conditiones, & earum species, quibus agimus cum eo qui nobis obligatus est, vel ex contractu vel maleficio, quibus etiam intendimus aduersarium nobis debere aut facere oportere. Competunt igitur nobis conditiones vel ex

Contractibus (de quasi contractibus à Titulo 28. sequentis libri dicitur) ex quibus variæ obligationes contrahuntur. Horum contractuum vis & natura hoc libro & sequenti ad finem vsque Tituli 27. explicabitur.

In specie: Constat autem

Re-

Contrahi dicuntur, non quod consensu destituatur, sed quod re præcipuè contrahantur, ad eò vt absque re ne stipulatione quidem, non consistat huiusmodi obligatio, neque ad plus obligari possumus, quam re ipsa acceperimus.

De rebus creditis, hæc pars rejicitur in titulum sequentem, & de iure iurando. 1. de quo hic agitur. Cæterum si quis postulante aduersario iurauerit sibi deberi pecuniam quam petit, neque ei solvatur, iustissime ei accommodabitur talis in factum actio ad similitudinem Iudicati, vel vtilis, neque prætextu periurij causa iuramento rescisa retractabitur, nisi specialiter hoc lege excipiat. Iurifurandi autem delatio ob inopiam probationum inuenta est.

Si certum petatur. 2. Certum hic vocamus res quæ pondere, numero, mensuræ constant: his enim rebus constat mutui datio: Mutuumq; dictum est quod ex meo tuum fiat, quod ita datur vt fiat accipientis, vtque nobis non eadem res sed aliæ ac eiusdem naturæ & qualitatis reddantur.

De suffragio. 3. Suffragium hic significat mercedem ob intercessionem & patrocinium alicui præstitum promissam, ad quæ consequendam ei competit actio, cui promissa erit, aduersus eum qui promissit.

De prohibita sequestratione pecunie. 4. quam fieri actor à debitore petit eo instati quo primum incipit ex aliquo contractu ab eo pecuniam postulare: est enim iniquum eam prius peti, quam debitor sit conuictus. Sequestratio autem est rei litigiosæ depositum, sic dicta quod occurrenti aut quasi sequenti eos qui contendunt committitur, vel quod eius, qui electus, fidem sequantur litigantes.

De conditione indebiti. 5. is qui nõ debitum accepit ab eo qui ei per errorem soluit re obligatur ac si mutuum accepisset, & in eum condictionis actio datur.

De conditione ob causam datorum. 6. ob causam damus quæ præterita est, vel quæ speratur. solet eo casu causa non secuta id quod datum est, condici.

De conditione ob turpem causam. 7.

De conditione furtiua. 8. qua tenentur fures ex rebus à se subreptis.

De conditione ex lege & sine causa vel iniusta causa. 9. sine causa apud te est meum chirographum si nihil credideris, vel si quod credidisti tibi persoluero. Ex iniusta causa apud te est quod ex pacto iniusto (vt puta ob dolum & vim) tenes.

Hic dicendum erat de commodato, deposito & pignore, contractibus qui perficiuntur: horum tamen tractatio reie-

ta est in tit. 23. 24. & 34. huius lib.

In genere,

De obligationibus & actionibus. 10.

Obiecta obligationum, ceu an ex alterius contractu & facto quis obligetur.

Vt actiones & ab heredibus & contra heredes incipiant. 11.

Qui non tenentur.

Ne vxor pro marito, vel maritus pro vxore vel mater pro filio consequatur. 12.

Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono conueniatur. 13.

An seruus ex facto suo post manumissionem teneatur. 14. hoc ideo quæsitum est, quia seruus post manumissionem videtur esse alius ab eo qui fuit ante libertatè consecutam, quem ideo teneri non placet nisi connexum id sit cum eo quod post libertatem gessit.

Qui tenentur.

Quando fisco vel priuati debitoris sui debitores conuenire possit vel debeat. 15. tuc sc. cum debitor condemnatus soluendo non est.

De actionibus hereditariis. 16. quibus hæres tenetur pro defuncto, vt successor iuris vniuersi: vnde vt vtilitates omnes hereditatis, ita & eiusdem onera & incommoda sustinere debet.

Ex delictis defunctorum in quantum hæres conueniatur. 17. quando lis est contestata vel defunctus iudicatus.

De constituta pecunia. 18. de constituta pecunia cum omnibus agitur quicunq; vel pro se vel pro alio se soluturos constituerint ac promiserint, nulla stipulatione interposita: nam alioqui si stipulanti promiserint iure civili tenentur.

Adminicula quibus constat de obligatione.

De probationibus. 19.

De testibus. 20.

De fide instrumentorum & amissione eorum, qui allegat perditum instrumentum tenetur probare, & de apochis, Apocha est quæ debitori datur à creditore, quam vulgo Quitantiam vocamus, estq; cautio in qua creditor se pecuniam à debitore accepisse testatur, & antapochis, si credendis, Antapocha datur à debitore creditori, qua faretur debitor se pecuniam creditori persoluisse, idque introductum ne debitor præscriptionem pensionum annuarum quas debet possit obicere: potest enim, si id faciat, vel suo scripto suaq; antapocha conuinci, & de iis que sine scriptura fieri possunt. 21. In multis enim rebus scriptura tanquam substantialis requiritur in alijs non æquè. Ex contractu autem in scriptis nisi completa scriptura munda scilicet sine vitio & forma consueta obseruata sit, non dabitur actio.

Plus valere quod agitur, i. veritate rei gestæ, quam quod simulatè concipitur. 22. 1. si scriptura quæ simulata esse potest, ideoque qui subscripsit instrumento quod non relegit existimans eo contineri vel quod madauit, vel quod illi persuasum fuit, sibi nullum affert præiudicium.

Nunc redit ad duas alias species obligationum quæ reperfiuntur, quas à tit. 9. huius lib. in hunc locum distulerat.

De commodato. 23. Is cui res aliqua datur vtenda, i. commodatur, re obligatur, teneturque commodati actione. In commodato res non ita datur vt fiat accipientis, eamque ob causam is qui rem accipit, tenetur de ipsa restituenda, nisi v

aut vi maiore, aut casu & sine sua culpa res illi ablata sit.

De pignoratitia actione. 24. Creditor qui pignus accepit, re obligatur, teneturque actione pignoratitia ad rem (quam in pignus accepit) debitori restituendam.

Hic quoque dicendum erat de deposito, cuius titulus in 34. huius libri reiectus est.

Obiecta. Redit ad intermissum tractatum obligationum ex aliorum facto & contractibus descendendum, an scilicet, quis ex alterius contractu vel facto obligetur vel obligari possit.

De institoria & exercitoria actione. 25. hæc duæ actiones dantur in solidum. Institoris est qui negotiationibus & tabernæ præponitur. Taberna autem à tabulis dicitur, estque locus in quo res ad usum hominum necessaria diuidentur, ut ab officio Officina in qua artifices operas suas exercent. Inde dicitur Institor quod huiusmodi negotijs instet & in ijs gerendis versetur. Exercitor autem is appellatur ad quem quæstus, obuentiones, & reditus nauis pertinent. Magister verò nauis, cui totius nauis anchora ab exercitore mandata est. cum huiusmodi magistris propter necessitatem nauigandi & Institoribus propter usum commerciorum sæpe contrahimus iugari cuius sint conditionis, eoque nomine si quid cum Institore vel nauis magistro aut eo qui à magistro præpositus est, contraxerimus, datur nobis actio aduersus eum qui Institorem tabernæ, Exercitorem verò qui nauis magistrum præposuit.

Quod si aliquid scilicet cum eo qui in aliena utpote patris vel domini est potestate, negotium gestum esse dicitur, actiones quæ sequuntur nobis competunt, & de peculio. Peculium erat prisca temporibus particula quædam gregis: nam à pecore peculium dicitur, quam parentes suis filijs, domini suis seruis industriæ exercendæ causa concedebant: nunc verò summa quædam est pecuniæ eadem de causa concessa & à paternis dominicisque rationibus seiuncta, sine quod iussu, aut de in rem seruo. 26. Itaque si cum filio aut seruo sine voluntate patris aut domini eorum aliquod negotium gesserit, nihilque in res parentis aut eorum domini necessarias versus erit ceu impensum, mihi dabitur in patrem vel dominum, de peculio actio, ut scilicet ab eo debitum eatenus consequar, quatenus peculium patitur: neuter verò mihi tenebitur ultra vires peculij. Si verò aliquid in res eorum versus erit, id totum præstare tenebuntur actione de in rem seruo, sed & in solidum aduersus eos actio dabitur, si eorum iussu eum eorum vel filio vel seruo contraxerit: quoties enim ita contraho fidem eorum lecutus videor, & directò ab illis condici poterit, ac si principaliter eum illis negotiū gestum esset.

An ut per alios obligari, ita per eosdem, alios obligare possimus.

Per quas personas nobis acquiratur. 27. per nosmetipsos, per eos quos in potestate habemus, seruos usufructuarios & bona fide à nobis possessos, &c.

Contraria ceu exceptiones quædam aduersus obligationes & conditiones, quæ ipsas obligationes aut enervant aut minuunt.

Ad SC. Macedonianum. 28. quo quis prohiberetur mutuum dare filiofam. ne filij onerati ære alieno, & creditis pecunijs, quas sepius in luxurias consumunt, vitæ parentum insidiètur, ideoque huius SC. exceptione eum ipse filius tum eius patens

aduersus creditorem mutuum condicentem, defenduntur.

Ad S. C. Velleianum. 29. cuius exceptione vitur mulier (& eius hæres) aduersus creditorem cui se pro alio ream fecit. Mulieris tamen hæres in quibusdam casibus Velleiano non iuuatur.

De non numerata pecunia. 30. sepius contingit cautiones scriptas creditoribus spe futuræ numerationis (quæ tamen postea facta non sit) dari: ideoque quoties id euenit, vel obligationem condicere vel exceptionem opponere de non numerata pecunia possumus.

De compensationibus. 31. quæ oppositæ plerunque efficiunt, ut minus quisque consequatur quàm ei debeat, nostraque potius interest debitum compensari quam solui, estque compensatio debiti & crediti inter se contributio. Habet locum in ijs tantum obligationibus, quæ constant pondere, numero, & mensura.

Accessiones seu incrementa obligationum.

De & furis. 32. terrenis. In solo mutuo consistunt vsuræ.

De nautico fœnore. 33. quod maius est terreno. propter incertum maris periculum, quod in se recipit tractatitæ pecuniæ creditor.

Hic redit ad aliam speciem contractus, qui re perficitur, de quo post nonum huius libri Titulum commodius dixisset.

Depositum vel contra. 34. is apud quem res deposita est, re obligatur, teneturque actione depositi ad rem, quam accepit, restituendam.

Consensu. Contractus quos diximus re constare, non subsistunt nisi res interueniat. His autem, de quibus dicturi sumus, solus sufficit consensus, ex quo etiam nascuntur: etsi autem consensus sit de natura omnium contractuum, per se tamen ac solus nusquam sine alio adminiculo parit & obligationem & actionem, quam in ijs quæ sequuntur. In quibus neque scriptura neque presentia opus est ac nec dari quicquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio.

Mandati vel contra. 35.

Si seruus extero se emi mandauerit. 36.

Pro socio. 37.

De contrahenda emptione & venditione. 38.

Quæ res vendi possunt, & non.

De hereditate & actione vendita. 39.

Quæ res venire non possunt, & qui vendere vel mercari vetantur. 40.

Quæ res exportari non debeant. 41. ad Barbaros scilicet.

De Eunuchis. 42. quos vendere & emere non licet.

De patribus qui filios suos distraxerunt. 43. ob nimiam paupertatem, alias vendi non possunt.

Contraria, & pignantia,

De rescindenda venditione. 44. altero contractuentium inuito, cuius rescisionis multæ causæ hic enumerantur.

Quido liceat ab emptione discedere. 45. ex mutua scilicet contractuentium voluntate.

Si propter publicas pensitationes, id est, tributa, venditio, bonorum debitoris, fuerit celebrata. 46. & minus iusto pretio, in debitorum fraudem, consecutum fuerit, rescinditur venditio, oblata fisco pensione debita.

Sine censu vel reliquis fundum vendi non posse. 47. alias si quis fundum censum debentem emat aut vendat ea lege ne onus census emptorem sequatur, rescisa venditione emptor pretium, venditor fundum amittere, utroque in ærarium redacto, ut ex Cod. Theodol. notauit doctiss. Cuiac.

De periculo & commodo rei vendita. 48. ad quem pertineat scilicet.

De actionibus empti & venditi. 49.

Si quis alteri vel sibi sub alterius nomine vel aliena pecunia emerit. 50. Cui sc. & acgre-

I tur & actio dabitur?
De rebus alienis non alienandis & de prohibita rerum alienatione, vel hypotheca. 51.
De communium rerum alienatione. 52.
Rem alienam gerentibus non interdici rerum suarum alienatione. 53.
De pactis inter emptorem et venditorem compositis. 54.
 quæ solent legem dare emptionibus. suntque vel

Expressa.

Si feruus exportandus Venetiar. 55. i. vt aliquo ex ea vrbe vel prouincia, vbi venijt, moueatur.

Si mancipium ita venierit ne prostituatur. 56. & prostitutum sit contra venditoris voluntatem, venditor mancipium reuocare potest: si verò cõsenserit, mancipium libertatem consequetur.

Si mancipium ita fuerit alienatum vt manumittatur vel contra. 57.

Tacita.

De adilitijs actionibus. 58. Duæ sunt actiones quæ emptori competunt, Redhibitoria, qua agit emptor ad rescindendam venditionem ob morbum vitiumve latens rei venditæ, quod nesciebat: vel quia res empta alia tradita est quam dicta & promissa cum veniret, & quantum minoris, qua emptor petit vt venditor ei soluat id quantum minoris res valuerit cum eam emeret.

De monopolijs & conuentu negotiatorum illicito vel artificum ergo laborumque, hi sunt qui opus conducunt faciendum, nec non balnearum illicitis pactioibus. 59.

De nundinis & mercationibus. 60.

De veltigalibus, propter merces soluendis, & commissis. 61. id est, confiscandis rebus venalitijs, quarum professio apud publicanum facta non erit.

Veltigalia noua institui non posse. 62. ciuitatis decreto sine Principis autoritate.

De commercijs, Commercium est onus mercatorum pro facultate exercendi commercij, portorium est onus mercium, & mercatoribus. 63. alij legunt mercibus ab omnibus soluendis etiam ab ijs qui sunt ex domo imperatoris.

De rerum permutatione & præscriptis verbis. 64. Sic dicta quia datur ex conuentione vt præscripta est.

De locato & conducto. 65.

De iure emphyteutico. 66. quod veluti medium est inter emptionem & locationem, estque contractus, quo domus vel fundus desertus & incultus datur colendus sub annua quadam & certa pensione.

L I B. V.

Nuptiæ, siue matrimonium, & de omnibus conuentionibus inter maritum & vxorem & earum conuentionum accessorij.

De sponsalibus, & arrhis sponsalitijs, & proxeneticijs. i. i. de modo præmij imposto ijs qui nuptias conciliant.

Si rector prouincia vel ad eum pertinentes sponsalitijs dederint arrhas. 2.

De donationibus ante nuptias, olim ita vocabantur, vel propter nuptias, quæ hodie ita dictæ sunt, & sponsalitijs muneribus scilicet. quæ à sponso sponsæ vel contra dabantur. 3.

De nuptijs. 4.

De incestis & inuulibus nuptijs. 5.

De interdito matrimonio inter pupillam & tutorem seu curatorem filiosq. eorum. 6.

Si quacumq. præditus potestate vel ad eum pertinentes ad suppositarum sua iurisdictioni aspirare tentauerint nuptias. 7. puniuntur pœnis hoc tit. comprehensis.

Si nuptia ex rescripto Principis petantur. 8. ab ijs qui alias nec parentum consensum nec

puellæ habent, bonorum amissione & pena deportationis punientur.

De secundis nuptijs. 9. ad quas si mulier intra annum luctus conuolat, fit infamis.

Si secundo nupsert mulier, cui maritus & sumfructum reliquit. 10. vsumfructum amitteret quem liberis restituere cogetur, & in rebus illi donatis ante nuptias solum vsumfructum consequetur.

De dotis promissione & nuda pollicitatione. 11.

De iure, id est, obligatione, natura, causa, conditione, dotium. 12. quod competet marito ad ipsam dotem condicendam, retinendam, fruendam.

De rei vxoria actione, ita apud veteres vocabatur, in ex stipulatu actionem, qua sola hodie vitur vxor vel eius pater pro dote repetenda ac recipienda, transfusa & de natura dotibus præstata. 13. Dote bona mariti tacite obligantur, & ad eam restituendam condemnari debet in quantum facere potest, quæ actio in heredes vxoris transit. *Qua de re infra tit. 18.* quædam dicturus est.

Exceptiones marito competentes ad dotem integram non reddendam.

De pactis tam super dote quam super donatione ante nuptias, & paraphernis. 14. Parapherna sunt ea quæ præter dotis causam ab vxore ad maritum deferuntur.

De dote cautâ, quam scilicet maritus confessus est sibi numeratam, non tamen numeratâ. 15.

De donationibus inter virum & vxorem, constante matrimonio fieri prohibitis, & à parentibus in liberos factis, in potestate scilicet. & de arthabitione. 16. earum donationum in testamento facta, quæ tunc valere incipiunt.

De repudijs & iudicio de moribus sublato. 17. quo scilicet olim agebatur de moribus eius qui causam diuortio dedisset.

Solutio matrimonio quemadmodum dos peratur. 18. supra inceperat tractare de dotibus quarum explanationem hic persequitur.

Si dos constante matrimonio soluta, id est, refluxa vxori à marito sine causa legitima fuerit. 19. non valebit refusio, quinimo maritus eam cum fructibus repetet.

Ne fideiussores vel mādatores dotium, qui scilicet fideiubeant dotem à marito bene conseruandam, dentur. 20.

Rerum amotarum. 21. vxori post diuortium dotem repetenti maritus res quasdam sibi ab eadem fuisse amotas obijcere potest, quo nomine maritus earum compensationem petet.

Ne pro dote mulieri bonæ mariti addicantur. 22.

De fundo æstimato scilicet dotali. 23. Si fundus in dotem æstimatus marito datus sit, vxor vel fundum vel eius æstimationem eliget.

Diuortio facto apud quem liberi morari vel educari debeant. 24.

De alendis liberis ac parentibus. 25. quoties vnus eorum versatur in summa paupertate, alter verò diues est.

De Concubinis. 26.

De naturalibus liberis & matribus eorum, & ex quibus causis iusti fiunt. 27.

2 Ex quasi contractibus: cum antea dixerimus de iure publico & iuris priuati ciuili preparatorij & actionibus quæ in iudicijs priuatis exercentur, eas actiones quoque esse vel vindicationes vel conditiones, has item constare ex contractibus: superest altera species quasi contractuum explicanda, ex quibus conditiones etiã competunt. Sed quia interruptus ordo materiarum in sequentibus apparet (vt Lectori cõmodius consulari) hac quasi contractuum specie omissa, in hæc quæ sequuntur capita futuras sequentium librorum quæstiones sic distinximus.

De Tutorum, Curatorum, & Pupillorũ mutuis negotijs gestis, cum eorum accessorij.

Species Tutelæ & Tutorum.

De testamentaria tutela. 28.

De confirmando tutore. 29. Testamento quidem

dem dato, sed non iure vt à patre filio emancipato, aut à matre vel extraneo.

De legitima, quæ scilicet à lege defertur, tutela. 30. agnatorum.

Qui petant, i. petere possunt, tutores vel curatores. 31. à Pratore, vel à Præside? Qui cum pupillo vult litigare creditor, libertus patris pupilli, mater eiusdem, & ea negligente cognati.

Vbi petantur tutores vel curatores. 32. Vbi pupillus trahit originem, vel maiorem partem facultatum habet, vel domicilium.

De tutoribus & curatoribus illustrium vel clarissimarum personarum. 33. id est, qui tutores dare & dari huiusmodi personis possunt.

Qui dare, in genere & omnibus pupillis, tutores vel curatores possunt & qui dari non possunt. 34.

Quando mulier, i. mater & auia, tutela officio fungi potest. 35.

In quibus causis tutorem vel curatorem habentis tutor vel curator dari potest. 36. quando scil. vnus bonis pupilli administrandis sufficere non potest, aut cum tutor reipub. causa abest, vel cum remotus est vel relegatus.

Administratio tutorum.

De administratione tutorum vel curatorum & de pecunia pupilli fœneranda vel deponenda. 37.

De periculo tutorum & curatorum. 38. i. quarum rerum teneantur tutores vel curatores ob tutelam curamque gestam.

Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conueniri possunt. 39.

Si (an) ex pluribus tutoribus vel curatoribus, vnus agere pro minore vel conueniri possit. 40. quando alij negligentes sunt vnus agere potest, administratione autem diuisa à testatore vel iudice, non debet vnus pro rebus ad alterius administrationem pertinentibus conueniri.

Ne tutor vel curator & cetera alia conducat. 41. cum scil. tutelam exercet vel nondum redditus rationibus, ne scil. plurib. in solidum bona sua obliget (quod est species falsi.)

De tutore vel curatore qui non satisfecit. 42. cum satisfactio teneatur. is remouetur ab administratione aut ad satisfaciendum compellitur.

De suspectis tutoribus vel curatoribus. 43. qui ab administratione remouentur ex causis hoc tit. enumeratis.

De in litem, vt eam administret, dando tutore, olim eam dabatur, vel curatore. 44. quo iure hodie vtimur.

De eo qui pro tutore negotia gessit. 45. pro tutore negotia gerit, qui tutor non vtiliter nominatus est.

Si mater indemnitate promissit. 46. id est, periculum administrationis in se recepit, eius tutoris quem filijs suis dari postulat, an & quomodo teneatur.

Si contra matris voluntatem testamentariam tutor datus sit. 47. filio, à tutela remouebitur.

Vt causa post pubertatem adsit tutor. 48. Vt eam scilicet defendat, nisi si curatori instrumenta reddiderit.

Vbi pupillus educari debeat. 49. apud matrem nisi ad secunda vota transierit, alias Iudex arbitrabitur.

De alimentis pupillo prestandis. 50. à tutore etiam si de statu eius pendeat questio, quorum taxatio à Iudice peti potest: quæcunque autem tutor iuste ex nomine impenderit, imputabit.

Actiones ex causa tutelæ prouenientes.

Arbitrium tutela. 51. i. de actione tutelæ appellatur autem arbitrium, quod huius iudicij potestas sit in arbitrio iudicantis, qui excussis tutelæ rationibus ex bona fide statuatur, quid tutorem pupillo prestare aut restituere oporteat.

De diuisenda, à Iudice vel diuisa à defuncto, tutela, & pro qua parte quisq. tutorum conueniatur. 52.

De in litem, i. in id quod sua interest, iurando 53. a pupillo, etiam in hæredem tutoris.

De hæredibus tutorum vel curatorum. 54. conueniendis à pupillo & quatenus ei teneantur.

Si tutor vel curator non gesserit. 55. tutelam vel curam,

quomodo, quando & quo nomine conueniatur.

De furis pupillaribus. 56. pupillo à tutore soluendis ex eius pecunia quam in usus suos conuertit.

De fideiussoribus tutorum vel curatorum. 57. à pupillo actione ex stipulatu conueniendis.

De contrario iudicio tutela. 58. quo tutore pupillus tenetur.

Quid liceat pupillo sub tutoribus.

De autoritate, à tutoribus, prestanda. 59. ijs quæ à pupillis aguntur: nam sine tutore non possunt actionem remittere, esse in iudicio criminali, & ita vendere vt emptor præscriptionem acquirat. vt autem autoritas præstita ceseatur, sufficit vnum ex tutoribus eam præstitisse.

Quando tutores vel curatores esse desinant. 60. si is cui quis adiunctus datus est, tutor esse desinat, non voluntate pupilli.

De adtore à tutore seu curatore dando. 61. pro rebus scil. pupilli petendis.

De excusationibus tutorum & curatorum & temporibus earum. 62.

Si tutor vel curator falsis allegationibus excusatus sit. 63.

Si tutor vel curator reip. causa abest. 64.

De excusationibus veteratorum. 65.

Qui numero liberorum se excusant. 66.

Qui morbo se excusant. 67.

Qui ætate se excusant. 68.

Qui numero tutelaram se excusant. 69.

De curatore furiosi vel prodigi. 70. licet maioris.

De prodigijs & alijs rebus minorum sine decreto non alienandis, vel obligandis. 71.

Quando decreto, Pratoris vel Principis, opus non est. 72.

Si quis ignorans rem minoris esse sine decreto comparauerit. 73.

Si maior factus alienationem factam sine decreto ratam habuerit. 74.

De magistratibus, idem dicendum est de æstimatoribus patrimonij pupilli, conueniendis. 75. in eos pupilli habent regressum, excussis tamen prius tutoribus, collegis, & fideiussoribus.

LIB. VI.

De iure Dominorum in seruis.

De seruis fugitiuis & libertis, mancipijsq. ciuitatum, artificibus & ad diuersa opera deputatis, & ad rem priuatam vel dominicam pertinentibus. 1.

De furis & seruo corrupto. 2.

De iure Patronorum in libertos, de quo latius infra lib. 7. dicetur.

De operis libertorum. 3.

De bonis libertorum, & iure patronatus. 4.

Si in fraudem patroni à libertis alienatio facta sit. 5.

De obsequijs patrono prestandis. 6.

De libertis & eorum liberis. 7.

De iure annulorum aureorum, & de natalibus restituendis. 8.

De iure Successorum in bona defuncti, suntque successores vel Pratorij, qui bonorum possessores dicuntur.

Qui admitti ad bonorum possessionem possunt & intra quod tempus. 9.

Quando non petentium partes petentibus accrescant. 10. quoties vnus ex ijs quibus bonorum possessio defertur, vel tempore vel repudiado excluditur à bonorum possessione, eius pars alijs accrescit.

Species.

Ex testamento.

De bonorum possessione secundum tabulas. 11. defuncti scil. si modò iuste ac legitime fuerint, quæ datur à Pratore omnibus scriptis hæredibus.

De bonorum possessione contra tabulas, quæ Prator libertis pollicetur. 12.

De bonorum possessione contra tabulas liberti, quæ patronis libertisq. eorum datur. 13.

Ab intestato.

Vnde liberi. 14. dabatur emancipatis quos prætor ad patris hæreditatē admitti voluit, cum illis qui in patria potestate manserant.

Vnde legitimi, id est, agnati, & vnde cognati. 15.

De successorio edicto. 16. Si primi gradus agnati vel cognati omittunt vel repudiant hereditatem, eam transmittunt ad subsequentes.

De Carboniano edicto. 17. quo liberis à patre in testando præteritis, & quibus fit controvertia status, bonorum possessio datur contra tabulas, dilata status eorum controversia in pubertatis tempus.

Vnde vir & uxor. 18.

De repudianda bonorum possessione. 19.

De collationibus. 20. emancipati & alij liberi à patre in testamento præteriti bonorum possessionis partem à cæteris liberis & suis & scriptis auocant. An autem cogantur conferre ea bona, quæ patre communi moriente habuerunt, hic explicatur.

Ex iure ciuili qui hæredes dicuntur, sunt quæ hæredes vel Ex testamento,

De testamento militis. 21. qui scilicet testatur iure quodam singulari, cum alij de quibus mox dicitur, iure communi testentur.

Qui testamenta facere possunt vel non. 22.

De testamentis, & quemadmodum testamentum ordinentur. 23.

De heredibus instituendis, & qua persona hæredes institui non possunt. 24.

De institutionibus, & substitutionibus, et restitutionibus sub conditione factis. 25.

De impuberum & alijs substitutionibus. 26.

De necessarijs seruis heredibus instituendis vel substituendis. 27.

De liberis præteritis & exheredatis. 28.

De posthumis heredibus instituendis vel præteritis vel exheredatis. 29.

De iure deliberandi & de adenda vel acquirenda hereditate. 30.

De repudianda vel abstinentia hereditate. 31.

Quemadmodum testamenta inspiciantur, & describantur. 32. i. insinuentur.

De edicto D. Adriani tollendo, quo cauebatur ut is qui se in possessionem mitti uellet, tricesimam hereditatis reipub. daret, & quemadmodum scriptus hæres, hodie, in possessionem mittatur. 33.

Ex quibus causis hereditas alicui aufertur.

Si quis aliquem testari prohibuerit vel coegerit. 34.

De his quibus ut indignis hereditates auferuntur, quales sunt ij qui non vindicarunt mortem defuncti, quæ res minoribus tamen non nocet, & ad SC. Syllianum. 35.

quo cauetur ne eius hereditas adeatur, qui interfectus est, antequam habita sit quaestio de seruis qui sub eodem testamento morantes domino vel periclitanti vel interfecto auxilium non præstiterunt.

De codicillis.

Ex quibus causis hereditas minuitur.

De legatis. 37. legatum est donatio quædam à defuncto facta, ab hærede præstanda.

De uerborum, ad legata scilicet pertinentium, & rerum significatione. 38.

Si, in succedendo, omissa sit causa testamenti. 39. ab hærede, qui ab intestato vel alio modo hereditatem possidere maluit, ut ita euitaret onera legatorum: aduersus eum dabitur utilis actio perinde ac si ex testamento adijisset.

De indita uindicta & lege Julia Miscella, quæ legata ex ea causa comprobant, tollenda. 40.

Ex Codicillis.

De his quæ pæna nomine in testamento vel codicillis relinquuntur. 41. quoties Testator heredem rogat, ut quid cui det, fideicommittere dicitur. Et fideicommissa appellata sunt, quia nullo vinculo iuris sed tantum pudore eorum qui rogabantur, continebantur.

De fideicommissis. 42.

Communia de legatis & fideicommissis, & de in remmissione tollenda. 43. ut hodie sufficiant legatarijs, actiones personales, in rem, & hypothecariæ.

De falsa causa adiecta legato vel fideicommissis. 44.

De his quæ sub modo legati vel fideicommissi relinquuntur. 45.

De conditionibus insertis tam legatis quam fideicommissis & libertatibus. 46.

De usuris & fructibus legatorum ceterisque fideicommissorum. 47. quibus legata & fideicommissa augeri solent.

Ad SC. Trebellianum, quo legata ueruerbale minuuntur, & de ijs quæ legata sunt incertis personis. 48.

Ad leg. Falcidiam. 49. qua legandi potestas, quæ leg. 12. Tab. infinita erat, imminuta est, caueturque ne plus legare liceat, quam doctorem bonorum, ut siue unus hæres instituitur siue plures, apud eos eademe pars quarta remaneat, & quidem hac lege particularia legata minuuntur.

De caducis tollendis. 50. Caduca legata sunt quæ iure quidem relicta sunt, & quidem personæ capaci, sed quæ post mortem testatoris ab eo ob aliquam causam in fiscum cadunt, unde caduca dicta sunt, quod fisco cedant.

De ijs liberis in infinitum scilicet, qui ante apertas tabulas patris testatoris defuncti hereditatem transmittunt. 51. in posterum, ita ut talis hereditas non sit caduca: nam lex Pappia uolebat diem legatorum cedere, non à morte testatoris, sed ab apertis tabulis. Ideoque lege Pappia qui inter mortem testatoris & apertas tabulas decebat, eius legatum caducum fiebat.

Quando dies legati vel fideicommissi cedit. 52.

Ut in possessionem legatorum vel fideicommissorum seruandorum causa mittatur, & quando satisfari debeat. 53.

Ab intestato. Intestatus decedit qui aut omnino testamentum non fecit, aut non iure fecit, aut id quod fecerat ruptum, irritumve factum est: aut si ex eo nemo hæres extiterit. Ex qua causa iure ciuili hereditates deferuntur ijs personis quæ sequuntur.

De suis & legitimis liberis, Sui hæredes existimantur qui in potestate morientis & uiuentis patris quasi domini rerum hereditariarum fuerunt, & ex filia nepotibus ab intestato ueniuntibus. 54.

Ad Senatusconsultum Tertullianum. 55. quo nunc auiæ & matres etiam si ter enixe non sint aut quater, ad liberorum etiam uulgo quaestorum legitimam successionem uocantur, post fratres & sorores defuncti filij.

Ad SC. Orficianum. 56. quo liberi matribus & auiæ

Ab intestato. Intestatus decedit qui aut omnino testamentum non fecit, aut non iure fecit, aut id quod fecerat ruptum, irritumve factum est: aut si ex eo nemo hæres extiterit. Ex qua causa iure ciuili hereditates deferuntur ijs personis quæ sequuntur.

De suis & legitimis liberis, Sui hæredes existimantur qui in potestate morientis & uiuentis patris quasi domini rerum hereditariarum fuerunt, & ex filia nepotibus ab intestato ueniuntibus. 54.

Ad Senatusconsultum Tertullianum. 55. quo nunc auiæ & matres etiam si ter enixe non sint aut quater, ad liberorum etiam uulgo quaestorum legitimam successionem uocantur, post fratres & sorores defuncti filij.

Ad SC. Orficianum. 56. quo liberi matribus & auiæ

& auiæ ab intestato succedunt.

De legitimis hæredibus. 57. post suos hæredes aut quasi suos leg. 12. tab. ad agnatum proximum pertinet hæreditas. Sunt autem agnati cognati per virilis sexus personas quasi à patre connati.

Communia de successione. 58. quæ iure Prætorio & ciuili deferuntur. Fratri autem emancipato alter emancipatus cum altero non emancipato succedit. Priuigno autem vitricus, nouerca priuignus, ancillæ cum qua contuberniū fecit dominus, educato is qui educauit, non succedunt. Aduenis peregrinis, scripti ab ijs hæredes, vel ab intestato proximi, non eorum hospites: si desint proximi, Episcopis tradantur vt in pias causas erogentur.

De bonis maternis, à matre scilicet filio suo datis vel relictis, *vel materni generis.* 59. quæ ab auo & auiæ, proauo & proauia maternis ad eum qui est in potestate patris, deferuntur: in ijs pater habet solum vsumfructum, eaque in iudicio persequi potest.

De bonis quæ liberis in potestate patris constitutis vel aliis acquiruntur & eorum administratione. 60. patri competere.

De hæreditatibus decurionum, qui si ab intestato moriuntur nullis relictis hæredibus, fiscus illis non succedet, sed curia in qua erant, *nauculariorum,* quibus corpus nauiculariorum, *cohortalium militum,* erant Præsidis prouinciæ officarij, quibus cohortales eiusdem prouinciæ, & *Fabri-* *confium.* 61. qui versabantur in publicis fabricis, quibus alij collegæ fisco excluso succedebant.

L I B. V I I.

De iure Dominorum in seruos & Patronorū in libertos, de quò nonnulla superius dixit libro superiori a tit. 3. ad finem octaui. In hac quæstione explicanda consideramus

Manumissionem ipsam.

Species.

De iudiciali libertate apud prætorem, & præsidem, & *apud concilium* Principis *manumissione.* 1.

De testamentaria *manumissione.* 2.

De lege Fusia Caninia tollenda. 3. quæ certus modus seruis manumittendis constitutus erat, hodie verò cuique licet omnes seruos testamento libertate donare, cum & hoc quisque inter viuos facere possit.

De fideicommissarijs libertatibus. 4. his verbis fieri poterat, **ROGO TE HAERES VT STICHVM SERVVM MEVM MANVMITTAS.**

Effectus.

De deditiæ libertate tollenda. 5. Olim non omnes qui manumittebantur, ciues Romani fiebant, id est, non eam quam manumittens, libertatem consequantur, vt Deditiij ex lege Sentia.

De Latina libertate tollenda, qui ita manumittebantur ex lege Iulia Norbana, liberi quidem vitam suam peragebant, ipso tamen ultimo spiritu simul animam atq; libertatem amittebāt, & quasi seruorum ita bona eorum manumissores detinebant. Dicebantur Latini & Iuniani, et per certos modos in ciuitate Romanam, vt nunc eadem manumisso libertas competat quæ habet manumissor, fiatque ciuis Romanus, *transfusa.* 6.

Obiecta.

De communi seruo manumisso. 7. seruus pluriū ceu communis si ab vno dominorum manumittitur, non vt iure antiquo, alteri domino accrescit, nec libertatem ab altero domino acquisitam amittit: alteri tamē domino pars eius pretij dari debet, atque ita seruus plene manumittitur.

De seruo pignori dato. 8. an & quomodo manumitti huiusmodi seruus possit?

De seruis Reip. manumittendis. 9.

De his qui à non dominis manumissi sunt. 10. hi non consequuntur libertatem tali manumissione.

Qui manumitti non possunt, & *ne in fraudem creditorum manumittatur.* 11.

Qui non possunt ad libertatem proclamare. 12. damnati ad perpetua vincula, & prohibiti à testatore ne manumitterentur.

Quibus causis seruis pro premio libertatem capiunt. 13. quoties scilicet necem Domini vindicarunt, falsitatem moneta, raptum virginis, militia desertorem detulerunt.

De ingenuis manumissis. 14. non sunt libertini: natalibus enim non officit manumissio.

Communia de manumissionibus. 15. quæ fiunt vel à proprietario, vel vsumfructuario, & quomodo ita manumissus libertatē consequitur.

Ipsam actionem liberalem.

De liberali causa. 16. quæ status & præiudicialis dicitur, per quam quæritur an aliquis liber vel seruus.

De assertione tollenda. 17. si quis ex seruitute in libertatem proclamauerit per se, ipse Dominum sese potest asserere, non tamen procuratorem dare. Qui autem ex libertate in seruitutem, vtrumque facere potest: neuter eorum tamen tenetur hodie aliquem proferre, à quo in libertatem asseratur, propter assertoris reperendi difficultatem.

Quibus ad libertatem proclamare non licet. 18. His qui se vendi passi sunt ad pretium participandum: serui effecti propter delictum in signe, & qui descendunt ex latronum familia.

De ordine cognitionum. 19. Quæstioni status interdum alia quæstio adiungitur, quod quum euenit, de statu serui prius quam de crimine, quod obijcit, & de libertate prius quam de hæreditate cognosci debet.

De collisione deregenda. 20. de quo dixi in Digestis, lib. 40. tit. 16.

De statu defunctorum post quinquennium quaratur. 21.

De longi temporis prescriptione quæ pro libertate & nõ aduersus libertatem opponitur. 22.

De peculio eius qui libertatem meruit. 23. inter viuos manumissus peculium suum acquirat si nõ sit ademptum, testamento manumissus nõ acquirat nisi nominatim datum fuerit.

De Senatusconsulto Claudiano, quo mulier libera serui alicuius cupidine & amore capta è nataliū suorum ingenuitate in seruitutem deducebatur, *tollendo.* 24. neque enim quod ab hostium ferocitate contra libertatem naturalem inductum est, ad libidinem nequissimorum hominum inferri placet.

De nudo iure Quiritum tollendo. 25. apud quosdam dominos nudum ius Quiritum vel tantum in bonis reperitur. Qui serui vsucapti, in iure cessi, mancipati erant, ex iure Quiritum serui erant, & manumittendo ciues Romani fiebant: qui verò traditi ex causa emptionis non mancipati vel cessi, ij erant in bonis emptoris; venditoris verò ex iure Quiritum, quia serui emptorij acquirantur ex omnibus causis, vt hic notauit Cuiac.

De iure acquirendi per vsucapionem.

Causæ vsucapionum.

De vsucapione pro emptore vel pro transactione. 26.

De vsucapione pro donato. 27.

De vsucapione pro dote. 28.

De vsucapione pro hærede. 29.

Communia de vsucapionibus. 30. colonus quia non sibi sed domino possidet, non præscribit. res fisci vsucapi non potest. mala fides defuncti nocet vsucapioni.

Formæ.

De vsucapione transformanda, melius dixisset reformanda. & *de sublata differentia rerum mancipi,* & *nec mancipi.* 31. vsucapionem tantum in Italicis soli rebus veteres admittebant, & eam quidem biennij spatio: mobilium verò anno: in Prouincialibus verò excluderant. Hanc primam partem reformat Iustinianus, nec patitur rem vllam immobilē vel soli præscribi nisi decennio, vicennio, tricennio: mobilem verò nisi tricennio, idq; in prouincia quoque, si modò bona fides adfuerit.

De acquirenda & retinenda possessione. 32. i. per quas personas & quomodo acquiratur.

De prescriptione longi temporis decem vel viginti annorum. 33.

In quibus causis cessat longi temporis prescriptio. 34.

Quibus non obijcitur longi temporis prescriptio. 35.

Si aduersus creditorem prescriptio, longi temporis scilicet opponatur. 36.

De quadriennij prescriptio. 37.

De rei dominica. i. Caesaris Reip. vel templorum Syndicatio temporis prescriptio, quantumuis longi temporis scilicet submoueat. 38. i. impediatur.

De prescriptioe triginta vel quadraginta annorum. 39.

De annali exceptione Italici contractus, quem circa multa altercationes oriebantur, tollenda & de diuersis temporibus et exceptionibus, & prescriptioibus & interruptionibus eorum. 40. olim personales actiones in prouincijs perpetue erant, nec prescribentur: in Italia anno prescribi poterant. Hodie anno tricesimo prescribi debent, non tamen interrupto.

De iure acquirendi per alluionem.

De alluionibus et paludibus, & pascuis ad alium statum translatis. 41.

De iure acquirendi per sententiam, per quam etiam mittimur in possessionem, queque inter genera possessionum numeratur. Sententia autem sunt earum personarum, que sequuntur.

De sententijs Praefectorum Pratorio. 42.

Quomodo & quando Index sententiam proferre debeat praesentibus paribus vel una parte absente. 43.

De sententijs ex periculo, alij legunt ex breuiculo, recitandis. 44. non enim sufficit sententiam describi, nisi legatur: periculum hic significat libellum aut tabellam in qua sententia prescripta erat.

De sententijs & interlocutionibus Iudicum. 45.

De sententijs qua sine certa quantitate proferuntur. 46.

De sententijs qua pro eo quod interest proferuntur. 47. in omnibus casibus qui certam habent quantitatem, hoc quod interest, dupli quantitatem non debet excedere: in ijs qui incertam, non licet in infinitum computationem reducere, sed Index requirit quod reuera damnum datum sit: nam haec poena tantummodo exigi debent, qua & moderata sunt & legibus comprehensa, qua discretio in lucro aestimando habenda est.

Si a non competente iudice iudicatum esse dicatur. 48.

De poena iudicis qui male iudicauit, vel eius qui Iudicem vel aduersarium corrumpere curauit. 49.

Sententiam, in qua ea que in sententia esse debent, seruata sunt, rescindi non posse. 50.

De fructibus & litium expensis. 51.

De re iudicata. 52. & eius effectibus.

De executione rei iudicatae. 53.

De furio rei iudicatae. 54.

Si plures una sententia condemnati sint. 55. quomodo fiat in eos sententiae executio.

Quibus res iudicata non nocet. 56.

Comminationes, epistolae, programmata. i. edicta Iudicis contra latitatem proposita, subscriptiones auctoritatis rei iudicatae non habere. 57.

Si ex falsis instrumentis vel testimoniis iudicatum sit. 58.

De confessis. 59. qui habentur pro iudicatis.

Res inter alios actas vel iudicatas, extra iudicium, alii non nocere. 60.

De relationibus. 61. a Iudice ad Principem faciendis, si quis Iudicem dixerit esse referendum ante sententiam ad Principem, nihil pronuntiabit.

De appellationibus & consultationibus. 62. Appellatio est Iurisdictionis inferioris Iudicis per inuocationem superioris ritae facta suspensio, sitque corrigenda iniquitatis aut imperitiae in Iudicio causa; interdum etiam ad opponendum quod oppositum non fuit, & ad probandum quod non probatum fuit; impeditque executionem primae sententiae. Consultatio vero hic significat relationem Iudicis ad Principem, ut quid statui velit, definiat.

De temporibus & reparationibus appellationum seu consultationum. 63. Reparatio hic significat, instaurationem lapsi & amissi temporis.

Quando prouocare non est necesse. 64.

Quorum appellationes non recipiuntur. 65.

Si pendente appellatione mors interuenierit. 66.

De ijs qui per metum Iudicis non appellauerunt. 67.

Si unus ex pluribus appellauerit. 68. Sententia in causa appellationis lata pro uno, alijs prodest.

Si de momentanea possessione fuerit appellatum. 69.

Neliceat in una eademque causa tertio prouocare, vel post duas sententias Iudicum, quas definitio Praefectorum roborauerit, eas retrahere. 70.

Qui bonis cedere possunt. 71. Ut condemnatis per appellationem subueniri potest, ita per bonorum cessionem.

De bonis auctoritate Iudicis possidendis, & de separationibus bonorum. 72. petunt enim sapissimè creditores hereditarij bona defuncti sui debitoris separari a bonis haeredis aduersus creditores eiusdem haeredis.

De priuilegio fisci. 73. Fisci priuilegium est, ut bona fecum contrahentis tacite ei sint obligata, & ceteris creditoribus sapissimè praefertur.

De priuilegio dotis. 74. circa hypothecam scilicet.

De reuocandis ijs qua in fraudem creditorum alienata sunt. 75.

LIB. VIII

Prætoris,

De interditijs. 1. Interdicta erant formae atque conceptiones verborum, quibus Praetor aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat: quod tunc maxime fiebat, cum de possessione aut quasi possessione ueluti usufructu, seruitute, & alio iure corporali agebatur.

Redduntur autem interdicta vel ex causa

Priuate, suntque vel

Adipiscendae possessionis,

Quorum bonorum. 2. est adipiscendae possessionis causa interdictum accommodatum bonorum possessori, i. ei qui declarauit apud Magistratum se talem esse qui possit ac uellet iure Praetorio amplecti hereditatem, cuius vis ac potestas haec est, ut quod ex ijs bonis quorum possessio alicui data est, quisque pro haerede aut pro possessore possideat, id ei cui bonorum possessio data est, restituere debeat. Pro haerede autem possidet qui falso se haereditatem putat pro possessore uero qui nullo iure aut titulo temere occupat hereditatem defuncti. Hoc igitur interdictum mihi competet ad adipiscendam nunc primam possessionem Quorum bonorum ex edicto Praetoris mihi possessio data est.

Quorum legatorum. 3. Datur hoc interdictum heredi aduersus eum qui sua auctoritate rem sibi testamentario relictam occupauit sine uoluntate aut ratihabitione haeredis vel bonorum possessoris, quorum interest non ita occupari legata propter detrahendam ex ijs Falcidiam.

Re

Recuperandæ.

Vnde *vi. 4.* est recuperandæ possessionis interdictum, quod quidē datur ei qui ex possessione fundi vel ædium vi deictus est: & appellatur, Vnde *vi.* quia his verbis significatur causa propter quam interdictum redditur.

Si per vim vel alio modo absentis perturbata sit possessio. 5.

Retinendæ.

Vti possideris. 6. est retinendæ possessionis interdictum, datur cum ab utraq; parte de proprietate alicuius rei controuersia sit: & in eo Prator decernit, vt vnusquisque possideat, vt possedit, donec de iure possessionis definiatur. Datur p rebus fundi vel immobilibus, Vtrubi pro mobilibus.

Exhibitoria.

De tabulis exhibendis. 7.

De liberis exhibendis, seu deducendis, & de libero homine exhibendo. 8.

De precario, quo dominus rem suam vtendam concedit, alteri eius vsum precibus petenti, eiq; datur aduersus eum, qui rem precario datam habet, vt se. res precario data restituatur, & *Salusano interdicto. 9.* quo dominus prædij pro conseruando iure suo & ne defraudetur pessione, vult adipisci possessionem earum rerū, quæ illi obligatæ penes conductorem multis argumentis suspectum tutæ nō sunt, vel quas ad alios iā transfuit. Ob eam causam proposita quoq; est actio Seruiana, qua quis de reb. coloni, quæ pignoris iure pro mercedibus fundi ei tenentur, experitur. vtilius tamen est Saluiano vti, quod solū possessorium est adipiscendæ possessionis neque exigit vllam probationē, de iure debitoris, qui rem obligauit: cū alioqui in Seruiana docere oporteat rē pignoratam fuisse in bonis debitoris.

De adificijs priuatis. 10.

De noui operis nūtiatione. 11.

Publica.

De operibus publicis. 12.

De rationibus operum publicorum, & de patribus ciuitatum. 13. cura huiusmodi rationum ad curatorem Reip. siue patrē ciuitatis pertinet: non ad Præsidentem prouinciæ.

De iure quod in rebus alienis habemus.

De pignoribus & hypothecis. 14. pignora autem contrahuntur vel conuentione tacita vel expressa, vel ex alijs causis.

In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahitur. 15.

Si aliena res pignori data sit. 16.

Qua res pignori obligari possunt vel non, & qualiter pignus contrahatur. 17.

Qui potiores in pignore habeantur. 18. iure suo, vt mulier, prior tempore, Respub. &c.

De ijs qui in priorum creditorum locum succedunt. 19. qui alterius beneficio potiores censentur.

Si antiquior creditor pignus vendiderit. 20. & ab eo pignus emero, à posteriori creditore conueniri non possum.

Si communis res pignori data sit. 21. non potest pignus tenere nisi pro vna parte.

Quomodo ex alijs causis quàm ex conuentione patium pignus contrahatur.

De Pratorio pignore & si in actionibus debitorum missio pratorij pignoris precedat. 22.

Si in causa iudicati pignus captum sit. 23.

Si pignus pignori datum sit. 24.

De partu pignoris, id est, ancillæ pignoratæ, & omni causa. 25.

De remissione pignoris. 26.

Etiā ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse. 27.

De distractione pignorum. 28.

Debitorem venditionem pignoris impedire non posse. 29.

Si vendito pignore agatur. 30.

De lutione pignoris. 31. Luere est soluta pecunia liberare. Vnus hæredum debitoris partem suam soluens, non liberat pignus.

Si vnus ex pluribus hæredibus creditoris vel debitoris partem suam debiti soluerit vel acceperit. 32.

Si pignoris conuentionem numeratio pecunie secuta non fuerit. 33. datur ei, cui pecunia non est numerata, actio ad pignus repetendum.

De iure domini impetrando. 34. id euenit, quoties pignus emptorem non reperit, & creditor ob eam causam pignus sibi adijci postulat.

De pactis pignorum, & de lege commissoria in pignoribus referenda. 35. Pactum legis commissoriæ est vt nisi soluat intra certum tempus creditori pecunia, pignus illi committatur & eius sit.

De iure quo actiones ciuiles, de quibus multa superius diximus, excluduntur.

De exceptionibus, seu prescriptionibus. 36.

De litigiosis. 37. quorum nomine nobis competit exceptio.

De iure quo negotia & ciuiles actiones confirmamus, vel tollimus: confirmamus his quæ sequuntur.

De contrahenda & committenda stipulatione. 38.

De inutilibus stipulationibus. 39.

De duobus res stipulanda & promittendi. 40.

De fideiussoribus & mandatoribus. 41.

Tollitur obligatio multis modis, sed his præsertim qui sequuntur.

De nouationibus & delegationibus. 42. Nouatio est cum interuentu nouæ personæ, noua nascitur obligatio, & prima tollitur in posteriorem translata.

De solutionibus & liberationibus. 43. solutione eius quod debetur, tollitur obligatio.

De acceptilationibus. 44. acceptilatio ab acceptum ferendo dicitur, estq; imaginaria solutio, qua verbis facta obligatio, alijs verbis dissoluitur.

De euictionibus. 45.

Creditorum euictionem pignoris non debere. 46.

De iure parentum in liberos.

De patria potestate. 47.

De adoptionibus. 48.

De emancipationibus liberorum. 49.

De ingratis liberis. 50.

De postluminio reuersis & redemptis ab hostibus. 51.

De infantibus expositis liberis & seruus & de ijs qui sanguinolentos nutriendos acceperunt. 52.

De iure non scripto.

Quæ sit longa consuetudo. 53. hic de consuetudinis autoritate, vi, effectu traditur.

De donationibus. 54.

De donationibus qua sub modo vel conditione vel certo tempore conficiuntur. 55.

De renocandis donationibus. 56.

De donationibus causa mortis. 57.

De infirmis pænis calibus. pæna ecclibatus olim erat in vitis vel mulieribus ex leg. Iulæ & Pappiæ nequid ad eos ex aliorum testamentis transmitteretur, nisi intra 100. dies matrimonium contrahe-

rent, & *orbitatis*, orbis liberis ex testamento plusquam semissem capere non poterat, alius fisco cedebat, & *de decimarum sublati*. 58. per legem enim Pappiam statutum erat ut decima pars eorum quæ relinquebantur vxori à viro vel è conuerso, fisco applicaretur, si non essent liberi ex eo matrimonio: hodie si quid alter alteri reliquit, solidum capere poterit æque ac si filium superstitem haberet vel amisisset.

De iure liberorum. 59. ut coniuges ex testamento inter se solidum caperent, requirebatur ut liberos sustulissent: postea ius tot liberorum, quot sufficiebant ad obtinendam assis capacitatem, à principibus peti & impetrari solitum fuit per eos qui neq; liberos haberent neque amisissent, ut ita solidum coniugum alter ab altero consequeretur: quod ius omnibus hoc tit. concessum est, ut à nemine posthac ius liberorum peti debeat.

LIB. IX.

De criminalibus iudicijs: nam superius lib. 2. de ciuilibus egimus.

De ijs qui accusare non possunt. 1.

De accusationibus & inscriptionibus. 2. Iura ciuilia nolunt quenquam admitti ad accusandum de crimine, nisi prius se obstrinxerit ad subeundam pœnam cui accusatus victus subijcietur, si succubat iudicio. Quæ obstrictio vocatur inscriptio. inscribere autem est accusationi subscribere, suumque nomen libello accusationis adscribere: item nisi datis fideiussoribus de lite prosequenda cauerit. quod hodie non ita obseruatur. Inquisitio verò fit quando Iudex ex suo officio de crimine alicuius inquit.

De exhibendis & transmitendis reis. 3. ut scilicet exhibeantur quò accusari & lis contestari eum his possit, & remittantur ad proprium forum in quo crimen admiserunt.

1. *De custodia reorum*. 4.

De priuatis carceribus inhihendis. 5.

Si reus vel accusator mortuus fuerit. 6. pendente accusatione: accusatio tamen nõ est abolita quo ad ceteros qui eiusdem criminis postulati sunt.

Species.

Si quis Imperatori maledixerit. 7.

Ad leg. Iuliam maiestatis. 8. Maiestatis rei sunt qui & Principis & republicæ & caput & statum labefactare conantur.

Ad leg. Iuliam de adulterijs & stupro. 9.

Si quis eam cuius tutor fuerit, corruerit. 10.
De mulieribus quæ se proprijs seruis iniunxerunt. 11.

Ad leg. Iuliam de vi publica, vel priuata. 12.

De raptu virginum, viduarum, necnon sanimonialium. 13.

De emendatione seruorum. 14.

De emendatione propinquorum. 15.

Ad leg. Corneliam de sicarijs. 16.

De ijs qui parentes vel liberos occiderunt. 17.

De maleficijs & mathematicis, & ceteris similibus. 18. appellatione mathematicorum non sunt accipiendi qui syderum motus, positiones, & qui ex illis sequantur effectus & influxus inquirunt: sed qui præscientiam futurorum sibi arrogat ex obseruationibus potius superstitionis quam probabilibus: quales sunt magiæ professores.

De sepulchro violato. 19. sepulchrum violat qui illud deformat aut ex eo aliquid surripit.

Furtorum genera.

Ad legem Fabiam de plagiarijs. 20. Plagiarij sunt qui sine vi, dolo malo scientes abducunt ingenuos aut liberos homines, & vendunt pro seruis aut supprimunt, vel qui seruos aliorum subducunt, & fugam perfluadent, aut fugitiuos celant: huius pœna est capitalis.

Ad leg. Iuliam Viscellam. 21. qua libertinæ conditionis homines prohibentur hono-

res & dignitates ingenuorum usurpare, si ius aureorum annulorum à Principe impetrauerint.

Ad leg. Corneliam de Falsis. 22. Falsarius is est qui imitatione veri compendium suum alterius dispendio per dolum quaerit.

De ijs qui sibi ascribunt in testamento. 23.

De falsa moneta. 24. nam & ipsarum rerum deprauatione falsum committitur. Ceterum monetam corruptentis pœna est concrementatio.

De mutatione nominis. 25. in alterius fraude.

Ad leg. Iuliam de ambitu. 26. qua coercetur eorum ambitio qui pecunia suffragia sibi comparant ad obtinendas dignitates.

Ad leg. Iuliam reperundarum. 27. qua puniuntur hi qui prætextu publicæ potestatis amplius quiddam quam illis iure debetur per comminationem extorquent: quæ pecunia ab ijs repeti possunt, & Conculsores appellantur.

De crimine peculatus. 28. quo tenentur qui publicas pecunias surripuerunt.

De crimine sacrilegij. 29. huius pœna capitalis.

De seditionis & de his qui plebem contra Rempublicam audere colligere. 30.

Quando ciuilis actio criminali præiudicet, & an & itaq; ab eodem exerceri possit. 31.

De crimine expilata hereditatis. 32. id est rei quæ sine domino est. pœna arbitraria est.

De bonorum raptorum. 33.

De crimine stellionatus. 34. quo tenetur is qui rem aliquam pluribus pignorat & cæt. hoc crimine notantur delinquentes vbi specialis titulus criminis deficit. huius pœna est extraordinaria.

De iniurijs. 35. quidquid in alterius contemptum fit, iniuriam vocamus. fit autem iniuria re, verbis, literis, affectu: æstimatur, & crescit pro ratione personarum: dissimulatione tollitur.

De famosis libellis. 36. si quis ad infamiam alicuius libellum aut carmen aut historiam scripserit, composuerit, ediderit, vel dolo malo fecerit quo quid eorum fieret, iniuriam fecisse dicitur.

De abigeris. 37. quo crimine tenetur is qui ex pascuis animalia abigit vel surripit.

De Nili aggeribus non rumpendis. 38. quia Nilo flumine agros suos irrigant Ægyptij. pœna vltimationis in eum lata est qui Nili aggeres ruperit.

De ijs qui latrones vel alij criminibus reos occultauerunt. 39. pari pœna puniuntur criminis rei eorumq; receptores.

De requirendis reis. 40. absentibus scilicet qui si citati non comparent, bona eorum annotabuntur.

De questionibus. 41.

De abolitionibus. 42. Abolitio est venia omittendæ accusationis, quam petit accusator à Iudice, in cuius officio accusationem instituit: alias accusatores ab accusatione desistentes incidunt in Turpillianum: alij ita definiunt ut sit Abolitio accusationis institutæ per sententiam interlocutoriam peremptio.

De generali abolitione. 43. quæ scilicet fit vel à Principe vel ratione cuiusdam solennitatis, abolitione non infamia criminis tollitur, sed pœna.

Ut intra certum tempus criminalis questio terminetur. 44.

Ad SC. Turpillianum. 45. quo tenetur is qui non cunctatione aut negligentia, sed quadam animi destinatione ab accusatione destitit.

De calumniatoribus. 46. Calumniator is est qui falsa crimina scienter alicui obijcit.

De penis. 47.

Ne sine iussu Principis certis Iudicibus liceat confiscare. 48.

De bonis proscriporum seu damnatorum. 49.

De bonis eorum qui sibi mortem conscuerunt. 50.

De sententiam passis & restitutis à Principe. 51.

DE RATIONE ORDINIS IN LIBRIS INSTITVTIONVM A IVRISCONSVLTO SERVATI.

R O E M I V M, siue constitutio, has Institutiones confirmans.

LIBER PRIMVS.

De Iustitia & iure. 1. Quid Iustitia, & Iurisprudentia, de methodo Iuris discendi & docendi: item de præceptis & obiectis iuris eui de publico & priuato.

Species.

De iure naturali, gentium, & ciuili. 2. ius naturale est omnium animalum. 1. gentium, omnium hominum: ciuile non omnium, sed Romanorum vel alicuius ciuitatis. 2. 3. quod est vel scriptum vel non scriptum. 4. scripti species sunt lex, quæ ab vniuerso populo. 5. Plebiscitum quod à plebe. 6. Senatusconsultum quod à Senatu. 7. Constitutiones Principum quæ à Principe. 8. Edicta quæ vel à Prætoribus vel ab Ædilibus curulibus constituuntur. 9. Responso Prudentum. 10. non scriptum ex longo vsu venit. 11. 12. naturalia omnium gentium non mutantur: ciuilia iura aut tacito aut expresso consensu mutari possunt. 13.

Obiecta.

Personæ, §. fin.

Seruæ,

De iure personarum. 3. hic agit de seruis: omnes liberi sunt vel serui. 1. quid libertas. 2. quid seruitus. 3. εἰς τὸν serui. 4. causæ seruitutis. 5. seruorum idem status.

Liberæ,

De ingenuis. 4. Ingenuus est qui vt natus est liber est. 1. nec officit igitur ei in seruitute & manumissum fuisse.

De libertinis. 5. Libertini sunt qui ex iusta seruitute manumissi. 1. multis modis acquiruntur. 2. quolibet loco vel tempore. 3. hodie omnes libertate donati ciues fiunt Romani, & eadem qua qui manumittunt, fruuntur libertate, sublata Deditiorum, & Latinorum conditione, de quibus diximus. 7. Cód. 5. 6.

Quis & ex quibus causis manumittere non possunt. 6. alij legunt non licet. Non licet autem in fraudem creditorum manumittere. 1. ei licet qui soluendo non est seruus hæredem instituere, vt eius potius quàm defuncti nomine creditoribus satisfiat, distractis sc. eius serui bonis nõ defuncti. 2. nec requiritur ad hoc vt sit liber fieri libertatis mentionem: 3. in fraudem manumittit qui animum fraudandi habuit. 4. item minori annis viginti non licet inter viuos manumittere seruos, nisi apud Cõsiliū ex iustis causis 5. 6. 7. Testamento verò ei qui 18. ætatis annum attigerit, fin.

De leg. Falsa Causa tollenda. 7. morientibus licet integram familiam manumittere.

De his, personis, quæ suis vel alieni iuris sunt. 8. Hic tractat de seruis, & his qui sunt alieno & dominorum iuri subiecti: hodie sublata est vis ac potestas vitæ & necis dominorum in seruos, etiam atrox in eos iniuria.

De personis, quæ alieno iuri, parentum scilicet subiecti sunt, vt Liberi.

De patriæ potestate. 9. Ius patriæ potestatis ac parentum in filios, Romanis in quibusdam casibus peculiare erat. Fit autem quis pater his causis quæ sequuntur.

De nuptijs. 10. hic explicat inter quas personas prohibita sunt nuptiæ, & quomodo oblatione curiæ & legitimacione ius patriæ potestatis consequamur.

De adoptionibus. 11. Eius species Arrogatio & Adoptio. 1. 2. 3. Hic tractat de effectibus adoptionum. 4. 10. 13. quando arrogatio fieri debeat. 5. qua ætate quis adoptare possit. 6. in cuius locum. 7. 8. cuius consensus requiratur. 9. qui adoptare. 11. 12. & adoptari possint, fin.

Quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. 12. morte patris, deportatione, relegatione non item: seruitute pœnæ, dignitate, captiuitate non amittitur, sed est in suspensio propter ius postlimini: emancipatione, quæ vt fiat hic explicatur: adoptione.

De Pupillis & eorum Tutoribus, & Curatoribus.

Species.

Testamentaria,

De tutelis. 13. Hic explicatur definitio. 2. & etymon Tutelæ & Tutoris. 3. Ceterum testamento pater tutores dare solet liberis in potestate, & impuberibus. 4. posthumis. 5. & emancipatis. 6.

Qui testamento tutores dari possunt. 14. pater vel filiusfamilias: 1. seruus proprius. 2. furiosus & minor viginti quinque annis & quomodo. 3. quousque, pure, conditionaliter, & quando. 4. Dantur autem non causæ & rei, sed personæ. 5. Tutor autem filius vel filius datus, posthumis: liberis verò, nepotibus etiam: posteris, omnibus descendentes censetur datus.

Legitima.

De legitima agnatorum tutela. 15. Agnati sunt cognati per virilis sexus personas nobis coniuncti.

De capitis diminutione. 16. Hic explicatur quid sit capitis diminutio. i. mutatio: Caput hic libertatem, ius ciuitatis & familiæ significat, non membrum ac partem corporis. 1. Maxima, & ciuitatem & libertatem. 2. Media ciuitatem tantum. 3. Minima neutrum, sed statum solum tollit. 4. Caput autem nõ minuitur manumissione. 5. dignitatis mutatione. 6. Ceterum ad proximioris gradus agnatos tutela pertinet. 8.

De legitima patronorum tutela. 17. patroni & eorum liberi consequuntur suorum libertorum tutelam.

De legitima parentum tutela. 18. parentes filiorum emancipatorum tutelam consequuntur.

De fiduciaria tutela. 19. fratrum emancipatorum & impuberum fratres maiores natu tutelam consequuntur, qui fiduciarij Tutores appellantur. 1.

Datiua,

De Attiliano tutore & eo qui ex leg. Iulia & Tutia datur. 20. his scil. quibus nullus tutor erat. 1. aut erat quidem sed conditionis & diei euentus, quo datus erat, pendebat: vel quia nondum hereditas fuisset adita. 2. aut tutor datus captus erat ab hostibus. 3. dari tamen tutores vel curatores saltem ex inquisitione, interdum cautione exacta rem saluam pupillis fore, aliàs periculo suo magistratus eos dedit. 4. 5. 6. Finita verò tutela tutor rationem reddere cogetur. 8.

De auctoritate tutorum. 21. sine tutore obligari pupillus non potest: etsi obligare alios sibi potest. 1. non tamen hereditatem, bonorum possessionem, fideicommissum quamuis lucrosam adire & suscipere potest. 2. tutorq; in ea interponenda præsens esse debet. 3. huius tamen auctoritas nõ requiritur in Iudicio quod habiturus est cum pupillo. 4.

Contraria.

Quibus modis tutela finitur. 22. pubertate pupilli: 1. capitis diminutione. 2. euentu conditionis. 3. morte. 4. maxima capitis diminutione tutoris. 5. tempore finito ad quod datus est tutor. 6.

quōtiēs tutor ab ea vel remotus est vel excusatus. 7.

Affinia.

De curatoribus. 23. dantur puberibus minoribus. 1. furiosis & prodigijs maioribus. 2. mente captis, surdis, mutis, & perpetuo morbo laborantibus. 3. pupillis si eorum legitimus tutor non sit idoneus. 4.

De satisfatione tutorum & curatorum. 24. satisfare de indemnitate pupilli coguntur omnes præter testamentarios & datos ex inquisitione. 1. inter testamentarios tamen, & datos ex inquisitione, qui satisfationem offerret cæteris præferetur ad administrandum: si nullus eorum satisfationem offerat, quem maior pars tutorum elegerit, is geret: si dissentiant in electione, Prætor eligit. 2. & in tutores & in eos qui satisfationem accipiunt, pupillis datur actio, id est, in magistratus. 3. excepto Præfecto vrbis, Prætoris & Præsides. 3. nisi verò cauerint tutores pignus dare tenentur. 4.

De excusationibus tutorum & curatorum. 25. aliquis excusatur à tutela gerenda numero trium vel quatuor liberorum, naturalium tamen & superstitum, nisi in bello ceciderint. 1. si res fisci administrat. 2. si Reipub. causa abest. 3. potestate seu imperio vel munere publico. 4. si litem cum pupillo habeat. 5. tribus oneribus tutelæ vel curæ. 6. propter paupertatem. 7. & aduersam valetudinem. 8. imperitiam literarum pingendarum vel legendarum. 9. si à testatore tutelæ periculo se per inimicitias datus sit. 10. item si testator non dum reconciliatus. 12. si ab eodem status controuersiam passus fuerit. 13. si maior septuaginta vel minor vigintiquinque annis. 14. si miles. 15. si Grammaticus Rhetor & Medicus in patria. 16. si tutelam pupilli gesserit, à cura eiusdem excusari potest. 17. vt maritus ab vxoris cura. 20. non excusabitur etsi is asserat patri pupilli se ignotum. 11. & pollicitum tutelæ administrationem. 10. intra quinquaginta dies si intra centesimum lapidem fuerint & sciuerint se tutores datos excusationem proponunt, si vltra, vide §. 17. falsa allegatione excusatus non liberatur à tutela. 21. & datus, vniuerso patrimonio datus esse creditur. 18.

De suspectis tutoribus & curatoribus. 26. Suspecti crimen ex leg. xii. tab. descendit. 1. de quo Prætor, Præsides, Legatus & Proconsul cognoscunt. 2. omnēsque fieri suspecti possunt. 3. & ab omnibus suspecti postulari etiam mulieribus, & quidem externis si modo propense pietatis cognoscantur. 4. non tamen à suis impuberibus tutores possunt postulari. 4. at suspectus is est qui non ex fide tutelam gerit. 5. ob solum dolum remotus sit famosus. 6. suspecti postulatus non administrabit. 7. quod crimen morte finitur. 8. si tutor ab sit quominus pupillo alimenta decernantur, pupillus in possessionem bonorum eius mittetur, quæ & distrahi poterunt, eoque nomine etiam remouebitur à tutela. 9. punitur etiam si falsò dicat alimenta deesse & si pecunia ministerium tutelæ acquisiuit. 10. vt liberus fraudulenter tutelam administrans. 11. hi omnes etiam si satis offerant, remouendi: paupertas verò non facit suspectum. 12.

LIBER SECVNDVS.

Res.

De rerum diuisione, & acquirendo, iure gentium, ipsarum dominio. 1. res aliæ sunt in nostro patrimonio, aliæ extra. 1. vt ea quæ naturali iure communia sunt, veluti aer, mare, &c. 2. vt ea quæ publica, qualia sunt flumina, &c. 3. & litus. 4. 6. & ripæ. 5. vt quæ vniuersitatum sunt communia. 7. vt quæ nullius sunt, veluti res diuini iuris. 8. quæ vel sacræ. 9. vel religiosæ. 10. vel sanctæ sunt. 11. singulorum autem fiunt & nostri patrimonij, iure gentium vel ciuili. 12. gentium, feræ, bestiæ, volucres, pisces, quæ nullius sunt, & fiunt primi occupantis. 13. nec sufficit feram fuisse vulneratam. 14. apes etsi feræ, nostræ non sunt priusquam alueo includantur, & si examen ex nostro euolauerit, si tamen in conspectu non sit, fiet occupantis. 15. patrones, columbæ, cerui, & animalia quæ ex consuetudine abire & redire solent, si reuertendi consuetudinem deseruerint, fiunt occupantium. 16. aliud in gallinis & anseribus: qui enim lucrandi animo ea animalia detinebit furtum committet. 17. item iure gentium sunt in nostro patrimonio ea quæ ex hostibus capimus. 18. quæ in litore inuenimus. 19. quæ ex nostris animalibus na-

sciuntur. 20. quod agrò nostrò per alluionem adiectum. 21. non quod vi fluminis ex alterius prædio allatum, nisi radices in nostro egerit. 22. Primi quoque occupantis erit insula in mari nata: fluuialis verò si in medio fuerit consinium communis pro rata erit: sin citrà, proximiorum erit, nisi flumen agrum ipsum insulam effecerit. 23. Idem ius est in alueo fluminis exciccato, quod in insula diximus. 24. ager autem alicuius à flumine in alueum mutatus, publicus est, recessu fluminis consinium: meus tamen manebit ager, qui tantum erit inundatus. 25. Qui ex aliena materia & sua speciem nouam fecerit, si species ad priorem materiam reduci potest, ad suum dominum materia reuertetur: sin minus, eius qui fecit, erit. 26. Purpura quoque vestimento cedit, cui intexta est: furti tamen & conditione tenebitur qui hoc fecit. 27. Materiae similes aut diuersæ dominorum voluntate aut fortuito confusæ, vt liquida & metalia, eorum sunt communes. 28. idem ius est si consensu mutuo res commixtæ sint, vt aridæ: si casu, non item. 29. quod de purpura diximus, locum habet in eo qui ex aliena materia in suo solo edificauit. 30. vel ex sua in alieno sciens, seu bona fide, sumptus enim repetet. 31. Quod & locum habet si aliena planta in meo, vel mea in alieno posita radices egerit: cedit enim solo. 32. In satis idem dici oportet. 33. Et in ijs quæ in aliena charta & membrana scripta sunt. 34. aliud omnino erit in tabula, quæ etsi alienæ picturæ & ei qui pinxit cedit: pictor tamen domino tabulæ tenebitur. 35. sic emptor vel possessor bonæ fidei fructus perceptos lucratur: malæ fidei non item. 36. sed usufructuarius tantum perceptos fructus lucratur. 37. Partus autem ancillæ fructuum appellatione non continebitur. 38. usufructuarius verò ad instar boni patrisfamilias in locum demortuæ ouis, vineæ, arboris aliam substituet. 39. Thesaurus cedit ei qui in suo vel sacro & religioso fortuito tamen inuenit. si in alieno qualicumque & fortuito, dimidium tantum eius consequetur. 40. Traditione quoque à domino facta animo transferendi res nobis acquiritur. 41. quod si ante ex alia causa translata, vt puta deponendi animo, siue traditione & nuda voluntate, vt puta si quis donare velit, res acquiretur. 42. sic traditione clauium transfertur proprietas mercium in horreo repositarum. 43. acquirimus quoque missilia, etsi domini in incertam personam collata sit voluntas. 44. & rem pro derelicto habitam, id est, ea mente abiectam à domino, vt in numero suarum non esset: pro derelicto autem non censetur quod in tempestate leuandæ nauis causa eicitur, aut de rheda currente non intelligentibus dominis cadit.

De rebus corporalibus, quæ sui natura tangi possunt, & incorporalibus. 2. quæ tangi non possunt vt iura & seruitutes.

De seruitutibus rusticorum & vrbianorum prædiorum. 3. Ius rustici prædij consistit in itinere, actu seu facultate agendi iumentum vel vehiculum, via & aquæ ductu. 1. & quorundam opinione, aquæ haustu, pecoris ad aquam appulsu, iure pascendi, calcis coquendæ, arenæ fodendæ. 3. Ius verò vrbani prædij adificijs inhæret, siue vrbanis, siue villaticis, vt Tigni in pariete vicini immittendi, &c. 2. Prædiorum iura vocantur quia sine prædijs constitui non possunt. 4. & pactio, stipulatione vel testamento constituuntur. 5.

De usufructu. 4. qui ius est rebus alienis vtendi fruendi salua earum substantia, quibus sublatis perit. 1. à proprietate differt pacto & stipulatione acquiri. 2. & rerum omnium esse potest, etiam earum quæ vsu consumuntur, & pecuniæ, quibus duobus casibus usufructuarius cauere tenetur de ijs restituendis. 3. finitur morte usufructuarij, maxima & media capitis diminutione, si per modum eo quis non vtatur, si tempus sub quo relictus est finitur: si acquiratur proprietari, aut si proprietatio cedatur: interitu rei. 4. & finito usufructu res ad proprietarium redibit. 5.

De vsu & habitatione. 5. Vsus, vt usufructus acquiritur & finitur. 1. minus tamen iuris in vsu quam in usufructu fundi. 2. ædium

ædium. 3. serui & iumentis. 4. & pecorum.
5. habitatio verò nec vsus est, nec vsusfru-
ctus, sed quasi proprium aliquod ius. 6.

Quibus modis legitimo & civili iure res acquiruntur. §. fin.
seruitutes reales & personales, de quibus diximus, vel te-
ste Iustiano, pactis vel testamento & stipulationibus ac-
quiruntur, quæ ratione formæ iuris sunt civiles. Potuis-
sent igitur vel commodè in hunc tractatum rejici. Acqui-
runtur igitur

Res singulæ his modis,

De vsucapionibus & longi temporis præscriptionibus.

6. res mobiles per triennium, immobiles decen-
nio inter præsentis, viginti annis inter absentes,
vbique vsucapiuntur: & earum dominium iustè
acquiruntur. 1. nisi res fuerit extra commercium,
vt res diuini iuris & seruus fugitiuus. 2. nisi res
furto vel vi possideatur, & ab huiusmodi posses-
sore, sciente tamen transferatur, quod locum
non habet in eo qui loci vacantis possessionem
sciens propter absentiam aut negligentiam do-
mini aut defectum hæredis sine vi nactus est, &
alteri tradidit. 3. &c.

De donationibus. 7. quæ sunt vel mortis causa
vel non. 1. illæ sunt propter mortis suspitionem,
legatis per omnia comparata. 2. Donatio ve-
rò quæ non mortis causa sit & quæ inter viuos
appellatur, si perfecta sit, id est, si donator scripto
aut sine voluntatem suam manifestauerit, teme-
rè reuocari non potest, immò tradendi necessitas
incumbit donatori, nisi ob vitium ingrati. Cæte-
rum donatio non excedens quingentos solidos
sine insinuatione valebit. 3. genus quoque in-
ter viuos donationis est ea quæ olim ante nuptias,
hodie propter nuptias vocatur, quæ etiam
constante matrimonio augeri & minui potest.
quarto.

De iure accrescendi, quo communis seruus ab vno
dominorum manumissus alterius domini fiebat,
nec libertatem consequeretur, hoc ius sublatum
est, si tamen alteri domino pretium serui secun-
dum partem domini datum sit seruus liberabi-
tur. fin. §.

Quibus alienare licet vel non licet. 8. mari-
tus res soli vxoris alienare neque obliga-
re potest etiam vxore consentiente. 1. Sed
voluntate debitoris creditor pignus alie-
nare poterit. 2. pupillo nec alienare nec
mutuum dare nec soluere licet, sine tu-
toris autoritate, & si ei solutum erit
pecuniâque saluam apud se habuerit,
aut ex ea locupletior factus si debitum
petierit, doli exceptione submouebi-
tur. 3.

Per quas personas cuique acquiruntur. 9. Si fi-
lius in potestate quid ex re patris acquisi-
uerit, totum, si ex alia causa solus vsuf-
fructus patri acquiruntur. 1. 2. si verò e-
mancipatus, pater, pro tertia parte do-
minij in rebus acquirendis ab emancipa-
to, quam olim retinere poterat, dimidi-
am non dominij rerum, sed vsusfructus
retinebit. 3. per seruos quoque nostros
ex qualibet causa etiam inscijs nobis ac-
quiruntur. 4. per vsufructuarios verò id
tantum quod vel suis operis, vel ex re
nostra acquisierint. 5. & per seruum a-
lienum aut liberam personam bona fide
à nobis possessam. 6. & per procurato-
rem. 7.

Hic dicendum erat de legatis & fideicom-
missis, quibus res singulæ nobis acqui-
runtur, quorum tractationem in tit. 20.
& 23. reiecit §. vlt.

Per vniuersitatem.

De testamentis ordinandis, id est, quæ obser-
uari oporteat vt valeat testamentum. 10.
Testamentum mentis testatio est. 1. olim
quædam fiebant Calatis comitijs in pa-
ce; in procinctu verò, cum in prælium
exituri essent: & per as & libram, ima-
ginaria quadam venditione & emancipa-
tione. 2. Postea iure Prætorio septem
testium signa suffecerunt ad testamenti
probationem: hodie vno contextu te-

stamentum fieri debet & subscribi à te-
statore & septem testibus. 3. nomen
quoque heredis manu vel testatoris vel
testium exprimi: vno autem etiam ali-
eno annulo omnes testes signare possunt:
4. & testes adhiberi quibus testamen-
tum facere licet. 5. sufficitque tempo-
re testamenti pro libero habitum qui
seruus erat. 6. & plures ex eadem do-
mo testes licet adhiberi. 7. si modò
non sint in potestate testatoris. 8. vel
hæredes vel heredis pater, filius, vel fra-
ter. 9. legatarijs tamen & fideicom-
missarijs testibus esse licebit. 10. nec
interest qua ex materia testamentum fi-
at. 11. pluribus ne Codicibus an vno.
12. in testamento non scripto, sed nun-
cupatio septem testes tantum requirun-
tur. 13.

De militari testamento. 11. de cuius iure & so-
lemnitatibus hic agitur.

*Quibus non est permittum facere testamen-
tum.* 12. filios familias, nisi militi & vete-
rano, & de castrensi peculio. 1. impu-
beri, capto ab hostibus, furioso, nisi tem-
pore lucidi interualli, aut ante furorẽ,
aut ante captiuitatem. 2. & fin. ei, cui
bonis interdictum est. 3. omnino muto
& furdo & cæco, nisi eo quem Iustianus
præscripsit modo. 4. 5.

De exhæredatione liberorum. 13. Omnes ho-
die siue sui siue emancipati sint, vel her-
edes institui vel nominatim exhæredari
debent, alias præteriti testamentum pa-
tris infirmabunt. 1. 2. 3. 4. 5. 6. silentium
tamen militis pro exhæredatione habe-
tur. 7. vt matris, vel aui materni, & cæ-
terorum per matrem ascendentium. que-
rendi tamen de inofficioso potestatem
habebit præteritus. 8.

De hæredibus instituendis. 14. possunt insti-
tui hæredes liberi vel serui, seruus pro-
prius hodie sine libertatis mentione in-
stituatur, eo excepto quem domina adul-
tera instituerit. 1. alienus verò iussu do-
mini sui adbit. 2. plurium verò vnicui-
que dominorum pro portione domini
acquiret. 3. Cæterum plures hæredes
facere licet. 4. hæreditas verò vel in x l.
vel in plures vncias diuidi potest. 5. &
in dupondium. 8. hæres purè & sub
conditione institui potest: ex certo tempo-
re aut ad certum tempus non æque. 9.
quòd si conditio sit impossibilis, pro non
scripta habetur. 10. si sub pluribus con-
ditionibus coniunctim, vtriusque con-
ditionibus separatim alterutro. 11. is
quem nunquam testator vidit institui
potest. 11.

De vulgari substitutione. 15. potest
quis in testamento suo plures gra-
dus heredum facere, & alios alij sus-
ficere, vt vno herede non existen-
te alius hæreditatè consequatur.

De pupillari substitutione. 16. pater
non solum liberis suis impuberi-
bus quos habet in potestate, sub-
stituere potest, vt si hæredes filij
non extiterint alius sit hæres: sed
eo amplius vt si hæredes ei exti-
terint & adhuc impuberes mor-
tui fuerint, sit ei aliquis hæres.

Quibus modis testamentum infirmantur. 17. rû-
pitur testamentum adoptione filij quasi
agnatione sui heredis. 1. 2. posteriore te-
stamento, capitis diminutione.

De inofficioso testamento. 18. datur hæc que-
rela liberis & parentibus sine causa exhæ-
redatis vel omisissis, fratri verò & forori,
turpibus personis scriptis heredibus.

De heredum qualitate & differentia. 19. hæ-
res necessarius dicitur qui siue velit siue
nolit hæres esse tenetur, vt seruus à do-
mino institutus qui facultates suas susce-

etas habet. 1. 2. suus & necessarius is est qui in potestate morientis fuit, vt liberi in infinitum: quibus tamen prætor volentibus permittit abstinere ab hereditate. 3. extraneus qui testatoris iuri subiectus non est. 4. cui licet adire hereditatem factò prius inuentario vt in tantum teneatur quantum valent bona hereditatis, vt ex hac causa ius deliberandi vt olim non sit ei necessarium. 5. 6. fitq; hæres si pro hærede se gerat, id est, si rebus hereditarijs tanquam hæres vtatur, vel si nuda voluntate hereditatem suscipiat, & iisdem modis hereditatem repudiare potest. 7.

Hæreditatis diminutio.

De legatis. 20. Legatum est donatio à defuncto relicta ab hærede præstanda. 1. 2. si testator his verbis vtatur, **HABEVENDICA**, Vendicationis ceu per vendicationem legatum erat: sin his verbis **HAERES MEVS DAMNAS ESTO DARE**, per damnationem: sin ita **HAERES SINATLVCIVM SVMERE ILLAM REM**, sinendi modo: sin his verbis **LVCIVS ILLAM REM PRÆCIPITO**, per præceptionem legatum erat: hodie his omnibus explosis legatario competit actio personalis, in rem & hypothecaria. 3. vt & legata fideicommissis exæquata. 4. Cæterum legari potest res aliena. 5. 7. & pignorat. 6. & quæ in rerum natura non est si modò futura est. 8. & eadem res duobus. 9. res legatarij. 11. liberatio. 14. & debitum creditori interdum. 15. & dos vxori. 16. grex. 19. domus. 20. peculium. 21. res corporalis & incorporalis. 22. aliquid in genere. 23. & optio. 24. Legari autem non potest his quibus testamenti factio non est. 25. vt olim incertis personis. 26. & alieno posthumo, quæ duo postrema hodie correctæ sunt. 27. 28. Error in nomine si de persona confet. 29. falsa demonstratio. 30. falsa causa, nisi conditionaliter enunciata sit, legatum non vitiabit. 31. ante hæredis institutionem legari potest. 33. & post mortem hæredis vel legatarij. 34. & poenæ nomine. 35. 36.

De ademptione legatorum & translatione. 21. quæ scilicet eodem testamento fieri potest, vel Codicillis.

De leg. Falcidia. 22. qua modus legatis impositus est & licentia vniuersi patrimonij legatis erogandi coarctata per legem Falcidiam, qua cauetur ne plus legare liceat quàm dodrantem totorum bonorum. 1. &c.

De fideicommissarijs hereditarijs, & ad SC. Trebellianum. 23. fideicommissum est cum aliquis recto iure testamento heres institutus, rogatus est, vt alij hereditatem restituat. 1. 2. 3. 4. SC. verò Trebelliano cautum erat, vt omnes actiones ei & in eum darentur cui ex fideicommissis restituta esset

hereditas. 5. SC. verò Pegasiano cautum fuit vt ei qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartam retinere atq; ex legatis Falcidiam retinere conceditur. 6. quorum SC. vis hodie coniuncta est. 7.

De singulis rebus per fideicommissum relictis. 24. quas per fideicommissum relinquere licet. 1. & proprias aut hæredis aut legatarij aut fideicommissarij, aut cuiuslibet alterius. 2. libertatem quoque per fideicommissum relinquere concessum est. 3. cuius verba hæc solennia erant, **PETO, ROGO, MANDO, FIDEI TVAE COMMITTO**. fin.

De codicillis. 25. de quorum origine. 1. efficiente. 2. materia. 3. numero & solennitate hic agit fin.

De hereditarijs quæ ab intestato deferuntur. 26. nam superius dixit de hereditarijs quæ testamento deferuntur. Intestatorum autem hereditates primùm ad suos hæredes pertinent. 1. 2. Sui autem hæredes existimantur liberi qui in defuncti potestate fuerunt. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. nam emancipatis datur à Prætor bonorum possessio vnde liberi. 10. &c.

De legitima agnatorum successione. 27. quæ locum habet si nemo suus hæres vel eorum quos inter suos hæredes Prætor, vel constitutiones vocat, existat. 1. ad 7. in quibus successionebus seruat id quod diximus 6. Cod. 16. de successorio edicto. 8. &c.

De SC. Tertulliano. 28. quo mater ingenua vel libertina succedit filijs, cæterisq; personis legitimis antepositur excepta fratris & sororis persona. 1. &c.

De SC. Orficiano. 29. quo liberi ad bona matrù intestatarum admittuntur. 1. 2. 3. etiam vulgò quæsti. 4.

De successione cognatorum. 30. quos Prætor post suos & agnatos vel quasi ad successionem vocat. 1. &c.

De gradibus cognationum. 31.

De seruis cognatione. 32. Iustinian lege, nati ex seruis si manumissis parentibus superstites sunt, ius cognationis consequuntur, vt sc. succedant patri vel matri iure patronatus in hac parte sopito.

De successione libertorum. 33. id est, vt succedunt patroni suis libertis.

De assignatione libertorù. 34. si defunctus vni ex liberis libertum assignauerit, is solus patronus liberti habebitur cæteris liberis nihil iuris in eo habentibus.

De bonorum possessionibus. 35. de quibus satis diximus in Pandectis lib. 37. & Cod. lib. 6. tit. 11. &c.

De eo cui libertatis causa bona defuncti domini se. addicuntur. 36. qui libertatem acceperunt à domino in testamento ex quo non aditur hereditas, vel volunt bona sibi addici, libertatum conseruandarum causa, audiuntur.

De successionebus quæ fiebant per bonorum debitoris se. venditiones sublatas, nam hodie explosis ambagibus huiusmodi venditionum tantùm modo creditoribus datur bona debitoris officio Iudicis possidere, vt non sit necessaria eorù emptio ex iure veteri,

teri. & ex SC. Claudio. 37. quo se libera mulier serui amore bacchata ipsam libertatem & cum libertate substantiam amittebat.

LIB. III.

Secuti sumus hanc librorum partitionem quæ in multis codicibus ita habet, vt liber 3. incipiat à tit. proximo.

De obligationibus. 1. Obligatio ab obligando, hinc iuris vinculum dicitur, quo quis astringitur alicuius rei soluendæ. 1. Est quæ vel civilis, quæ à legibus aut constituta aut comprobata est: vel Prætoria seu honoraria, quam Prætor ex sua iurisdictione instituit. 2. est quæ vel

Ex contractu. §. fin. qui constat vel

Re.

Quibus modis re contrahitur obligatio. 2. mutuo. 1. indebiti solutione. 2. comodato. 3. deposito 4. pignore. 5. de quibus diximus in Pandectis lib. 12. 13. 14. 15. 16. & Cod. lib. 4. tit. 15. 23. 24. 34.

Verbis, quibus constare dicitur hæc obligatio propter certam eorum formulam & solennitatem, qua hic contrahentes vtuntur, interrogatione scilicet & responsione.

De Verborum obligationibus. 3. de quibus diximus in Pandectis lib. 45. tit. 1.

De duobus reis stipulandi & promittendi. 4. Vide 45. ff. 2.

De stipulatione seruorum. 5. Vide 45. ff. 3.

De diuisione stipulationum. 6. vide 46. ff. 5.

De inutilibus stipulationibus.

7. In stipulationem deduci possunt res omnes dominio nostro subiectæ. 1. Inutilis autem erit si quis stipuletur rem quæ in rerum natura non est, aut esse non potest. 2. rem diuini iuris, publicam, & suam, liberum hominem. 3. alterum daturum vel facturum. 4. alteri quæ eius cuius iuri subiectus sit, dari, non tamen solui. 5. item si quis ad ea ad quæ interrogatus fuerit non respondeat. 6. vel ab eo stipuletur qui suo iuri subiectus est. 7. mutus quoque & surdus qui omnino non audit nec stipulari nec promittere potest. 8. nec furiosus. 9. nec infans, infantia autem proximus & impubes si in potestate patris sit ne auctore quidem patre obligabitur: si autem pupillus fuerit, tutoris autoritas necessaria erit vt possit obligari. 10. sed & impossibilis conditio, cui natura impedimento est, stipulationi adiecta inutilis reddit stipulationem. 11. & absentia: nam inter presentes stipulatio fieri debet, de qua per scripturam si constiterit credendum erit partes præsto fuisse: licet tamen reo probare toto eo die quo conficietur instrumentum sese vel aduersarium suum in alijs locis fuisse. 12. item

si quis stipuletur sibi dari post mortem vel suam vel eius qui promittit, stipulatio inutilis erit. 13. &c.

De fideiussoribus. 8. Qui solent obligari pro eo qui promittit, dum curant homines vt diligentius sibi cautum sit. 1. in omnibus obligationibus assumi possunt. 2. hæredem suum relinquunt obligatum. 3. nec interest quis fideiussorit antequam post obligationem. 4. si plures obligati sint, creditor à singulis qui soluendo sunt litis contestata tempore partes petere tenetur, idque ex epistola D. Adriani, antequam creditori liberum erat à quocunque is voluisset solidum petere. 5. non possunt autem fideiussores obligari vt plus debeant quam principalis, vt minus tamen debeant, possunt. 6. datur autem fideiussori qui pro reo soluit aduersus reum mandati actio.

Literis.

De literarum obligationibus. 9. Intra biennium non numerata pecunie aduersus syngrapham exceptio opponi potest.

Consensu, *De obligationibus ex consensu.* 10.

De emptione & venditione. 11. vide 18. ff. 4. Cod. à 38. tit. ad finem 63.

De locatione & conductione.

12. Vtraque emptioni & venditioni proxima est & iisdem regulis iuris consistit & contrahi intelligitur si merces constituta sit, competitque locatori actio locati, conductoricæ conducti. 3. sed si merces alieno arbitrio permixta fuerit, neutra actio dabitur, sed præscriptis verbis. 4. Quemadmodum si rem aliquam vtendam tibi aliquis dederit & inuicem à te fruentam aliam acceperit. 3. locationi & conductioni immo emptioni & venditioni proxima est emphyteusis, quæ contractus proprius habet naturam. Fit autem emphyteusis cum prædia perpetuo fructu quibusdam dantur ea lege vt quandiu pensio sine redditus pro his domino præstabitur, emphyteuticario prædia auferre non liceat. 4. Conductor autem secundum legem conductionis omnia facere tenetur, & si quid in ea prætermisum fuerit id ex æquo & bono præstare. 5. eo mortuo intratempora conductionis hæres in conductione succedet.

De societate. 13. Societas aut omnium aut quorundam bonorum esse potest. 1.

si lucri partes expressæ sint, hæc seruabuntur. si nõ expressæ, socij æquales & in lucro & in damno erunt. 2. 3. 4. soluitur societas si ei renuntietur. 5. socij morte. 6. si finis negotio impositus. 7. si vniuersa bona socij publicentur, ceu distrahantur. 8. si socius bonis suis cessarit. 9. Cæterum alter alteri tenetur de dolo & culpa, quæ non ad exactissimam diligentiam dirigenda est; sufficit enim talem diligentiam à socio in cõmunibus rebus adhiberi, qualem in suis rebus adhibere solet.

De mandato. 14. Mandatum contrahitur vel mandantis tantum gratiã & vtilitate 1. 2. vel mandantis & mandatarij. 3. vel alterius tantum. 4. vel mandantis & alterius. 5. vel mandatarij & alterius. 6. vel mandatarij tantum, quod potius cõsiliu est quàm mandatum & ob id non est obligatorium. 7. quemadmodum etiam si contra bonos mores erit. 8. mandatarius verò non debet excedere fines mandati. 9. quod si re integra reuocatum erit euane scet. 10. morte tamen mandantis non semper soluitur. 11. ad mandatum autem suscipiendum nemo tenetur: susceptum verò consumandũ est aut quãprimũ renuntiandum, nisi iusta causa intercesserit, aut non renuntiandi, aut intempestiue renuntiandi: 12. &c.

Ex quasi contractu, *De obligationibus qua quasi ex contractu nascuntur.* 15. ita appellantur, quia neque ex contractu, neque ex maleficio vel quasi suam substantiam capiunt: sequitur ergo vt sint ex quasi cõtractu. 1. vt est negotiorum absentis gestio. 2. tutela. 3. hereditatis communitio. 4. eiusdem aditio, nam hæres legatorum soluendorum nomine legatarijs ex quasi contractu tenetur. 5. & solutio indebiti. 6.

Per quas personas nobis obligatio acquiritur. 16. per nosmetipsos & per eas personas quæ in nostra potestate sunt, de quibus etiam diximus 5. lib. 2. tit. 9.

Quibus modis tollitur obligatio. 17. solutione eius quod debetur aut alterius rei, ex consensu creditoris. 1. acceptilatione. 2. nouatione. 3. contrario consensu. 4.

Ex delicto, *De obligationibus qua ex delicto nascuntur.* 18. in quibusdam Codicibus ab hoc titulo liber 4. incipit: sed hinc obligationum tractatus videtur quàm optime contineri libro 3. vt eo integra obligationum natura finiatur. Cæterum hinc agit de furto.

De vi bonorum raptorum. 19. hæc actio locum habet non solum in mobilibus, quæ rapti possunt: sed etiam in inuasionibus quæ citra res soli fiunt.

De lege Aquilia. 20.

De iniurijs. 21. Iniuria committitur factõ, vel conuitio & scriptõ. 1. 2. eamque patimur non solum per nosmetipsos, sed etiam per liberos & vxorem. 3. & per seruos. 4. 5. 6. 7. pœna iniuriæ crescit aut minuitur secundum gradum dignitatis & vitæ honestatem. 8. item si domum suam quis vi introitanti esse dicat. 9. atrox autem æstimatur iniuria, vel ex facto vel ex loco, in quo vel in quem illata erit, vel ex persona. 10. de iniuria agi potest criminaliter vel ciuilitè. 11. & de iniuria is tenebitur etiam qui procurauit vt fieret. 12. tollitur autem dissimulatione cum quis iniuriæ ultionem dereliquit.

Ex quasi delicto, *De obligationibus qua ex quasi delicto nascuntur.* 22. ex quasi delicto tenetur iudex qui litem suam fecit. 1. is ex cuius cœnaculo deiectum effusumve aliquid est ita vt alicui noceret. 2. & exercitor nauis aut cauponæ aut stabuli de dolo aut furto quod in nauis aut caupona aut stabulo factum erit. 3.

LIB. IV.

Actiones,

Actor

De actionibus. 1. Actio est ius perseguendi in iudicio quod sibi debetur. 1. Actionum I. diuisio est, vt alie sint in rem ciuiles, vt vindicatio rei corporalis. 2. & incorporalis, quæ vel confessoria vel negatoria dicitur. 3. Prætorie verò ex causa vsucapionis. 4. quæ profunt ei qui ex iusta causa rem aliquam per traditionem accepit, cuius rei si possessionem amiserit ad rem repetendam Publiciana vtetur. 5. profunt quoque ei qui vel hostium captiuus vel apud eos Reipub. causa erat, aduersus eum qui rem eius eo tempore vsucepit rescissa huiusmodi vsucapione. 6. & creditori cui Pauliana actio datur ad rescindendam venditionem & traditionem rei à debitore suo factam. 7. & domino fundi qui Seruiana experitur ad res coloni reuocandas, quæ pignoris iure pro mercede fundi ei tenentur: & creditori qui quasi Seruiana datur ad rem pignori vel hypothecæ sibi datam perseguendam. 8. In personam verò Ciuiles dantur aduersus eum qui nobis est obligatus vel ex contractu vel ex maleficio. 2. Prætorie autem sunt in personam hæc quæ sequuntur: de constituta pecunia, qua aduersus eum qui pro se vel alio soluturum se constituit, experimur. 9. de peculio, qua actione pater vel dominus ex contractu filij vel serui peculio tenus condemnatur. 10. in factum ex iureiurando, quæ datur ei qui postulante aduersario iurauit deberi sibi pecuniam quam petebat: non tamen ei soluitur. 11. & pœnales. 12. præiudiciales verò in rem sunt. 13. 14. Actiones in rem vocantur vindicationes: in personam conditiones. II. Diuisio actionum alie rei persecutorie sunt. 16. 17. alie pœnæ persecutorie. 18. alie mixtæ ex vtrisque. 19. 20. III. Diuisio. Alie sunt in simplum. 21. 22. in duplum. 23. in triplum. 24. in quadruplum. 25. 26. 27. IV. Diuisio. Alie bonæ fidei, alie stricti iuris. 28. quatuordecim illis actionibus quæ in præcedenti §. numeratæ sunt, additur ea quæ olim rei vxoriæ, hodie ex stipulatu actio dicitur. 29. in quibus bonæ fidei iudicijs libera potestas iudici permittitur, vt ex bono & æquo æstimet quantum actori restitui debeat. 30. quibus arbitraria actiones affines sunt quæ scilicet ex arbitrio iudicis pendunt. 31. V. Diuisio. In aliis vel plus vel minus petitur: plus petitur quatuor modis: re, tempore, loco & causa. 32. 33. 34. 35. VI. Diuisio. In alijs solidum interdum persequimur, interdum minus: nam si non minus in peculio sit quàm petimus, in solidum domi-

dominus patere condemnabitur: si vero non in-
nus inueniatur, eatenus condemnat iudex quatenus
in peculio sit. 36. sic in iudicio de dote maritus vxori
condemnat quatenus facere possit ceu quate-
nus eius facultates patiatur. 37. idem erit si quis cum
parente vel patrono vel socio agat, vel si quis ex do-
natione sua conueniatur. 38. item petitioni solidi iu-
ste opponitur compensatio. 39. quemadmodum is
qui bonis cessit & aliquid postea acquisiuit, non in
solidum sed in id quod facere potest condemnandus
est. fin. §.

De actionibus quæ nobis competunt ex fa-
cto eorum qui sunt in alterius potestate.

*Quod. i. si aliquod, cui eo qui in aliena
potestate est, vt filius & seruus, ne-
gotium gestum esse dicitur. 2. & pa-
tris vel domini iussu contractum
erit: dabitur in eos Quod iussu a-
ctio in solidum. 1. 2. vt in exercito-
rem qui magistrum nauis, & in eum
qui instorem tabernæ preposuit.
3. & in patrem vel dominum si eo-
rum seruus & filius in peculiari
merce negotiatus fuerit, dabitur
Tributoria actio, vt quicquid in
his mercibus erit, id inter credito-
res & ipsum dominum vel patrē
si quid eis debebitur, p rata por-
tione distribuatur. 4. qd si neu-
trius voluntate cum huiusmodi
personis aliquid contractum erit,
si in rem patris vel domini aliquid
versum erit, id totum prestare te-
nebitur actione de in rem verso:
si nihil in rem eorum versum, id
eatenus prestare tenebitur qua-
tenus peculium patitur actione
de peculio. 5. 6. quod si filiosam.
mutua pecunia data sit, SC. Mace-
doniano denegabitur creditori a-
ctio. 7. &c.*

*De noxalibus actionibus. 3. Noxa est
ipsum corpus quod nocuit. i. ser-
uus, hinc noxalis actio ea est quæ
nobis competit ob maleficium a-
liquod a seruo alterius factum, qua
actione dominus litis æstimationem
sufferre cogitur, aut ipsum
seruum noxæ. i. pro maleficio de-
dere. 1. &c. hæ actiones ex solis ser-
uorum maleficijs proponuntur.
§. fin.*

*Si quadrupes, contra naturam scilicet
suam non ex genitali feritate, passu
perierit, pauperies est damnum si-
ne iniuria facientis datum: nec e-
nim potest animal iniuriam fecisse
dici, quod sensu caret, fecisse di-
catur 4. per lasciuiam, pauorem
aut feritatem. si dominus eam no-
xæ dederit illi proficiet ad libera-
tionem. 1. Cæterum Ædilitio e-
dicto prohibemur feras illuc ha-
bere, quæ iter sit. §. fin.*

*De ijs per quos agere possumus. 5. per procura-
torem, tutorem, curatorem. 1. 2. &c.*

*De satisfactionibus 6. quas præstant
qui alieno nomine agunt aut con-
ueniuntur. Satisfactio autem est
cautio pro eo quod a nobis petitur.*

*De perpetuis & temporalibus actionibus & quæ
ad heredes, & in heredes transeunt. 7.*

*Reus De exceptionibus. 8. quæ sunt comparatæ eorum gra-
tia cum quibus agitur. 1. causæ exceptionum hæ
sunt si de metu & dolo excipiamus. 2. non nume-
ratam item pecuniam. 3. pactum. 4. iusiurandum. 5.
rem iudicatam. 6. & cæter. huiusmodi. 7. Exceptio-
num alie sunt legitimæ, alie Prætorie. 8. aliæ per-
petuæ & preceptorie. 9. 10. aliæ temporales & di-
latorie. 11. 12.*

*A-
ctor &
Re-
us. De replicationibus. 9. Replicatio dicitur, quia per eam
replicatur atque resoluitur ius exceptionis. 1. que
replicatio si iniqua fuerit, duplicatione quæ rei
adiuandi gratia comparata est, eliditur. 2. quæ
si iniqua quoque reperiatur, actori consulitur tri-
plicatione, qua actor adiuuatur. 3. &c.*

*De interdicitis. 10. ceu actionibus quæ eorum loco ex-
ercentur. Interdicta erant formæ atque cõceptio-
nes verborum, quibus Prætor aut iubebat aliquid
fieri aut fieri, prohibebat: tunc maximè cum de pos-
sessione aut quasi possessione inter aliquos con-
tendebatur. 1. quorum prima diuisio est vt alia sint
prohibitoria, quibus Prætor vetat aliquid fieri: res-
titutoria, quibus restitui aliquid iubet, exhibitio-
ria, per quæ iubet exhiberi. 2. Secunda diuisio est
vt alia sint adipiscendæ. 3. 4. retinendæ. 5. recupe-
randæ possessionis. 6. Tertia diuisio. Interdicto-
rum alia sunt simplicia, in quibus scilicet alter actor,
alter Reus est. alia duplicia, quia par vtriusque li-
tigantis in his conditio est, nec quisquam præci-
puè reus vel actor intelligitur. 7. hodie interdicitis
non agitur, nam extra ordinem ius dicitur, iudica-
turque sine interdicitis ac si utilis actio ex causa in-
terdicti reddita fuisset. fin.*

*De pona temerè litigantium. 11. quæ interdum pecu-
nia, modò iurisiurandi religione, modò infamie
metu coeretur. 1. 2. 3. is autem qui litigare temerè
non cupit, aduersarium in ius vocare id est ad eum
qui ius dicitur sit, debet: item scire quas perso-
nas non possit in ius vocare sine Prætoris per-
missione, quales sunt parentes & patroni. fin.*

*In-
dex. De officio iudicis. 12. Iudex illud imprimis obserua-
re debet ne aliter iudicet, quàm legibus aut con-
stitutionibus, aut moribus proditum est. 1. Non
igitur ignorabit quæ sint partes iudicantis in iudi-
cio noxali. 2. actione reali. 3. ad exhibendum. 4.
familie circiscundæ. 5. communi diuidendo. 6. Fi-
nium regundorum. 7. & adiudicationibus. fin.*

*De publicis iudicijs. 13. quæ neque per pactiones ordinantur (de
quibus supra) neque omnino quicquam simile habent cum
cæteris iudicijs, de quibus locuti sumus: magnæque diuersitas
eorum est & in instituendo & in exercendo. 1. Publica au-
tem dicta sunt quod cuius ex populo executio ceu accusatio
plerumque datur. 2. quorum alia sunt capitalia alia non ca-
pitalia, quæ vel infamiam irrogant, aut damnum pecunia-
rium inferunt. 3. Publica ea sunt: crimen læsæ maiestatis.
4. adulterij. 5. homicidij. 6. parricidij. 7. falsi. 8. vis publicæ
& priuatæ. 9. peculatus, & concussionis. 10. plagij. 11. ambitus,
repetundarum, annonæ, & de residuis. 12. Cætera latius exponun-
tur. 48. ff. & 9. Cod.*

Antonij